

33. KENTSEL TASARIM VE UYGULAMALAR SEMPOZYUMU

13-15 MAYIS 2026

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ

SEDAK HAKKI ELDEM ODİTORYUMU

KENTSEL TASARIMIN 70 YILI VE GELECEĞİ

BİLDİRİ ÖZETLERİ KİTABI

KENTSEL TASARIMIN 70 YILI VE GELECEĞİ

BİLDİRİ ÖZETLERİ KİTABI

MAYIS 2026

Kitap Tasarımı

Selen Karadoğan, Ecem Kutlay

Kapak Tasarımı

Furkan Türk, Ayşecan Akşit

İletişim

TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Merkezi

Atatürk Bulvarı 219/7 Çankaya/Ankara

03124183075

www.spo.org.tr

Yayınlandığı Ortam

spo.org.tr

ISBN

978-605-01-1765-3

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Bilge Ulusay Alpay
Prof. Dr. Cânâ Bilsel
Prof. Dr. Çiğdem Varol
Prof. Dr. Demet Kap Yücel
Prof. Dr. Deniz İncedayı
Prof. Dr. Ebru Firidin Özgür
Prof. Dr. Emine Köseoğlu
Prof. Dr. Esin Aktuğlu Aktan
Prof. Dr. Fatih Terzi
Prof. Dr. Gülşen Özaydın
Prof. Dr. Güzin Konuk
Prof. Dr. Hatice Ayataç
Prof. Dr. Kerem Koramaz
Prof. Dr. Mert Nezih Rifaioğlu
Prof. Dr. Müge Akkar Ercan
Prof. Dr. Müge Özkan Özbek
Prof. Dr. Nilgün Çolpan Erkan
Prof. Dr. Nilgün Görür Tamer
Prof. Dr. Olgu Çalışkan
Prof. Dr. Özge Y. Ercoşkun
Prof. Dr. Pelin Gökğür
Prof. Dr. Şebnem Gökçen
Prof. Dr. Tolga Ünlü
Prof. Dr. Zekiye Yenen

Prof. Dr. Zerrin Ezgi Kahraman
Prof. Dr. Şebnem Önal Hoşkara
Doç. Dr. Ayşegül Kuruç
Doç. Dr. Bahar Aksel Enşici
Doç. Dr. Ender Peker
Doç. Dr. Eren Kürkçüoğlu
Doç. Dr. Melih Birik
Doç. Dr. Melis Oğuz Çevik
Doç. Dr. Seher Başlık
Doç. Dr. Yücel Can Severcan
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Kıvanç Kutluca
Dr. Öğr. Üyesi Ahmetcan Alpan
Dr. Öğr. Üyesi Beyza Karadeniz
Dr. Öğr. Üyesi Bilge Çakır
Dr. Öğr. Üyesi Can Gölgeioğlu
Dr. Öğr. Üyesi Deniz Altay Kaya
Dr. Öğr. Üyesi Deniz Erdem Okumuş
Dr. Öğr. Üyesi Duygu Cihanger Ribeiro
Dr. Öğr. Üyesi Ömer D. Aksoyak
Dr. Öğr. Üyesi Tuğçe Tezer
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Eraydın
Öğr. Gör. Dr. Gizem Parlak
Öğr. Gör. Dr. İnci Olgun
Ar. Gör. Dr. Ecem Kutlay

DÜZENLEME KURULU

MSGSÜ

Prof. Dr. Ebru Firidin Özgür
Prof. Dr. Gülşen Özaydın
Prof. Dr. Müge Özkan Özbek
Doç. Dr. Bahar Aksel Enşici
Doç. Dr. Melih Birik
Dr. Öğr. Üyesi Ahmetcan Alpan
Dr. Öğr. Üyesi Tuğçe Tezer
Öğr. Gör. Dr. Gizem Parlak
Ar. Gör. Dr. İdil Akyol Koçhan
Ar. Gör. Dr. Yasin Barış Gögüş

ODTÜ

Prof. Dr. Müge Akkar Ercan
Prof. Dr. Olgu Çalışkan
Dr. Öğr. Üyesi Duygu Cihanger Ribeiro
Ar. Gör. Dr. Ecem Kutlay
Ar. Gör. Dr. Selen Karadoğan

ŞPO

Ayşecan Akşit
Barış Taylan Aran
Bedriye Çınar
Çiğdem Ünal
Deniz Alaydın Aksoy
Eylül Eyşan Doğan
Funda Yörük
Furkan Türk
Hakan Ünlü
Lara Çetinel
Nurseda Altın
Ömer Dursunüstün

1. GÜN 13.05.2026 - ÇARŞAMBA

9.30-10.00

Açılış Konuşmaları

Prof. Dr. Nezih Aysel (Rektör Yardımcısı)
Prof. Dr. Aşın Sev (Mimarlık Fakültesi Dekanı)
Prof. Dr. M. Rifat Akbulut (Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Başkanı)
Prof. Dr. Ebru Firidin Özgür (Kentsel Tasarım Bilim Dalı Başkanı)
Akif Burak Atlar (Şehir Plancıları Odası Genel Başkanı)

10.00-11.15

Açılış Oturumu

Prof. Dr. Gülşen Özeydin

11.15-11.30

Oturum Arası

11.30-12.45

Oturum.1 Tasarım Eğitimi ve Bilgi Üretimi (moderatör: Irmak Yavuz)

Mimarlık Eğitiminde Taktiksel Kentleşme ve Enformel Eğitimin Bütünleştirilmesi: Maltepe Kentsel Tasarım Atölyesi

Efe Haşım SEZEN, Filiz İrem MEMİŞOĞLU, Güzin AYDOĞAN, Aliye Ceren ONUR, Jülide ALP

Dönüştürücü Kamu Siyaseti Olarak Kentsel Tasarım: İYTE ŞBP & MİM 401 Kentsel Tasarım Stüdyo Deneyimi

Berkay Batuhan BOSTAN, Buse Ezgi SÖKÜLMEZ, Can GÜNDÜZ, Damla ERENLER, Ecem ENGİN, Hatice Günseli DEMİRKOL, Mehmet Penpecioglu, Nicel SAYGIN, Özge Deniz TOKÖZ, Zeynep ÖZÇAM

Bir Öğrenme Alanı Olarak Sokak: Taktiksel Müdahalelerden Kurumsal Kalıcı Dönüşüme

Görsev ARGİN UZ, Dila TOPRAK, Hatice Kübra BAŞTUĞ

12.45-14.00

Öğle Arası

14.00-15.15

Oturum.2 Kamusal Mekanın Tasarımı (moderatör: Ebru Firidin Özgür)

Kamusal Mekanlarda Sosyal Etkileşimin Paylaştırılması: Kırklareli Yayla Park ve Millet Bahçesi Entegrasyonu

Nurdan DUYGU, Gizem AKSOY, H. Meltem GÜNDOĞDU ANLAĞAN

Rize Kent Merkezinde Meydanın Yer Değişimi: Yaya Sirkülasyonu, Mekânsal Bütünleşme ve Topoğrafya Üzerine Bir Ön Çalışma

Selenay ÇINAR, Onur ÖZTÜRK, Beyza KARADENİZ

Kamusal Alan Düzenlemelerinin Gündelik Hayata Etkileri: Kağıthane, Sadabat Örneği, 17-21. yy

Sude KAN

Bir Kent Meydanının Deşifresi: Bolu Kardelen Meydanının Kamusalılığı

Seda Senem ALPAYKUT BAYRAK, Melike BALCI

15.15-15.30

Oturum Arası

15.30-17.00

Oturum.3 Yaya Odaklı Mekanlar ve Erişilebilirlik (moderatör: Melih Birik)

Kampüs Alanlarında Yürünebilirliğin Yaya Deneyimi ve Mekansal Konfor Açısından Değerlendirilmesi; Akdeniz Üniversitesi Kampüsü Örneği
Rabia Dilara HORZUM, Mert Yiğit CESUR, Nilüfer GÜRER

Raylı Sistemlere Erişimde Yaya Dostu Mekanlar: Marmaray İstasyonlarına Erişen Sokaklarda Yürünebilirlik Değerlendirmesi
Zeynep Janset GÜNTAY, İrem BAYSAL, Yiğit Can YAVUZ

Mahalle Ölçeğinde Aktif Yeşil Alanların Erişilebilirlik ve Yeterlilik Standartlarına Uygunluğu: Bahçelievler İlçesi Zafer Mahallesi Örneğinde Tarihsel Mekansal Kararlar Üzerinden Bir Değerlendirme
Hayri Efe ÇELİKOĞLU

Aktarma Ritimlerinin Üretimi ve Tüketimi: Kadıköy Terminali Örneği
Güneş Ece ALBAYRAK

2. GÜN 14.05.2026 - PERŞEMBE

10.00-11.15

Oturum.4 Kentsel Yönetişim ve Politika (moderatör: İdil Akyol)

Türkiye’de Kentsel Tasarım Uygulamalarının Hukuki Çerçevesinin Avrupa Birliği Politikaları Bağlamında İncelenmesi: Politika Transferi Analizi
Ruşen KELEŞ, Gizem ULUSOY, Parla GÜNEŞ

Türkiye’de Kentsel Tasarımın Parçalı Yönetişimi ve Kaybolan Kent İmgesi
İrem DİYARBAKIRLI

Bisikletli Ulaşımın Ötesinde: Kentsel Tasarım Yönetişimi ve Eryaman Deneyimi
Can GÖLGELİOĞLU, Deniz ALTAY-KAYA, Başak DEMİR, Ş. Naz ÖZCAN YILMAZ

Kentsel Planlamada Yönetişimin Yeniden Kurgulanması
Saim ONAR, Ayşe Şule AKTAŞ, Simge KARANFİL, Gülru ERASLAN

paralel oturum

10.00-11.15

Oturum.5 Miras ve Bellek (moderatör: Selen Karadoğan)

Kentsel Tasarımda Doğal Kimlik ve Kolektif Bellek: Antalya Kent Dokusunda Narenciyenin İzleri, Mekânsal Kaybı ve Potansiyelleri
Hilal KÜÇÜKSOKU, Hilal Tuğba ÖRMECİOĞLU

Kültürel Peyzaj Değerleri Değişiminin Kent Kimliğine ve Kentsel Çevrenin Biçimlenmesine Etkisi: Ankara Örneği
Saniye AKÇA, Aleyna KEVEN, Hülagü KAPLAN

Sirkeci ve Haydarpaşa Garları Dönüşümünün İncelenmesi: Washington Tüzüğü ve Endüstriyel Mirasın Korunması Uluslararası Komitesi (TICCIH) Perspektifi

Elif ÇOBAN, Fatma Ayçim TÜRER BAŞKAYA

11.15-11.30 Oturum Arası

11.30-12.45 Oturum.6 Risk, Afet ve Yeniden İnşa (moderatör: Tuğçe Tezer)

Savaş Sonrası Kentlerin Geleceği: Dayanıklılık, Yeniden Kurulum ve Yeni Kentsel Tasarım Paradigmaları

Sultan SERTER

Dijital İkiz ile Sel Riskine Duyarlı Kentsel Tasarım: Veri Temelli Bir Karar Destek Yaklaşımı

Bengüsu Turan

Antakya'nın Modern Kent Tarihinin 70.yılında Yeniden İnşayı Tartışmaya Açmak: Mutlak Biçimlere Karşılık Kültürel Kurallar

Mert Nezih RİFAİOĞLU, Ebru BİNGÖL, Ebru HARMAN ASLAN

paralel oturum

11.30-12.45 Oturum.7 Kapsayıcı Tasarım (moderatör: Duygu Cihanger Ribeiro)

Göç ve Çocuk: Alternatif Oyun Alanları İçin Bir Rehber Önerisi

Şefika AYDIN, Okşan TANDOĞAN

Kentsel Tasarımda Politika-Uygulama Ayrışması: 30 Büyükşehirde Çocuk Dostu İlkeler

Gözde EKŞİOĞLU ÇETİNTAHRA, Nurdan Çağla ÇAMAŞ, Çisem SEYHAN, Hüseyin KÜÇÜKOĞLU, Begüm SÖZEN

Planlama ve Tasarımda Kaliteli ve Engelsiz Çevre: Tarihi Yarımada Üzerinden Bütünleşik Bir Değerlendirme Çerçevesi

Eda YALÇINKAYA KAHYA

12.45-14.00 Öğle Arası

14.00-15.15 Oturum.8 Uygulama Pratiği (moderatör: Hakan Ünlü)

Türkiye Kentsel Tasarımında Vizyoner Bir Plancı-Mimar, Öncü Bir Tasarım: Baran İdil ve Urla 544 Evler

Ebru BİNGÖL

Kentsel Tasarımda Uygulama Ve Sürdürülebilirlik Sorunsalı: Türkiye Deneyimi Üzerinden 40 Yıllık Bir Değerlendirme (1986-2026)

Şenol ERENŞOY, Tuba Peren ERENŞOY, Artemis Ilgaz ERENŞOY

Kıyı Dolgu Alanlarında Plan Değişikliği Pratiği ve Kentsel Tasarım Projelerinin Uygulanabilirlik Sorunu: Rize Kenti Örneği

Onur ÖZTÜRK, Beyza KARADENİZ

Karar Alma, Tasarım ve Uygulama Süreçlerinin İncelenmesi: İzmirdeniz Projesi Kapsamında Bayraklı Örneği

Aysu GÜRMAN, İpek AKPINAR

Kentsel Alanın Planlanması Ve Tasarımında Sermayenin Rolünü Çeper Kuşaklar Üzerinden Okumak: Trabzon Örneği

Beyza KARADENİZ, Ceren ÜNLÜ ÖZTÜRK, Buket KÖSA

15.15-15.30 Oturum Arası

15.30-17.00 ŞPO Özel Oturumu

3. GÜN 15.05.2026 - CUMA

////////////////////////////////////

10.00-11.15 Oturum.9 Yeni Yöntemler ve Modeller (moderatör: Müge Akkar Ercan)

Korumada Müdahale Biçimleri, Önceliklendirme ve Yere Özgü Ölçülebilir Karar Destek Altyapısının Kurulmasında Model Arayışları: Bibliyometrik Bir Analiz ve Bulgular

Didar ACAR TUZLACI, Kübra CİHANGİR ÇAMUR

Endüstriyel Mirasın İklim Uyumlu Kamusal Mekâna Dönüşümü: "İklim Uyumlu Gazhane" Kent Simülasyon Oyunu Üzerine Bir Değerlendirme

Ekin Güneş ŞANLI AYDIN, İrem ÖZDARENDELİ, Ekim TAN

Kentsel Tasarımın Geleceğinde Yeni Bir İzlek: Planlama Politikaları ve Stratejilerinde Oyun Temelli Mekânsal Tasarım Parametreleri

Yağmur ÇAKIROĞLU, Bahar AKSEL ENŞİCİ

Planlama-Tasarım-Uygulama Arayüzünde Performans Temelli Bir Değerlendirme Modeli: Gaziantep Kuzeyşehir Örneği (PTUP Modeli)

Fatih TERZİ, Timuçin KURT, Gökçer OKUMUŞ, Deniz ERDEM OKUMUŞ, Aslı ULUBAŞ HAMURCU, Mert AKAY, Pınar GÖKÇE, İlker KARADAĞ

paralel oturum -----

10.00-11.15 Oturum.10 Kentsel Morfoloji (moderatör: Müge Özkan Özbek)

Yerleşim Alanlarında Mekânsal Kopukluk; Garanti Mahallesi ve 24. Bölge Karşılaştırmalı Analizi

Ayça Nisa EROL

Topoğrafya ve Kentsel Kırılganlık İlişkisi: Ankara Keçiören'de Morfolojik Bir Okuma

Esra ÇELİKOĞLU

Yapılı Çevre Sürecinin Yerleşim Jeomorfolojisine Duyarlılığı: Ankara Vadilerinde Yapılaşmanın Sürdürülebilir Tasarım Bağlamında Yeniden Okunması

Hülagü KAPLAN, Aleyna KEVEN, Saniye AKÇA

11.15-11.30 Oturum Arası

11.30-12.45 Oturum.11 Yeni Gündemler ve Eleştirel Yaklaşımlar (moderatör: Olgu Çalışkan)

Kentsel Tasarımda Çok-disiplinlilik Sorunsalı: Kamusal Çalışmaları Üzerinden Bir Değerlendirme
Barış GÖĞÜŞ

Kentsel Tasarım Öldü mü? Tempelhofer Feld Üzerinden Dekolonyal Bir Eleştiri
Cihat BALUKEN

Çok Aktörlü Uluslararası Platformlarda Kentsel Tasarım Tartışmaları: Marmara Urban Forum (MARUF) Örneği
Ezgi KÜÇÜK ÇALIŞKAN, İrem KURTULUŞ KORKMAZ, Meltem ÖZDEN

Yeni Kentsel Gündemde Mekânsal Adalet Arayışı
Dilara PAYTONCU

paralel oturum

11.30-12.45 Oturum.12 İklim Duyarlı Tasarım (moderatör: Bahar Aksel Enşici)

Kentsel Konut Tipomorfolojilerinin Enerji Tüketim Performansı Üzerine Parametrik Bir Analiz: İstanbul Ataköy Örneği
Ezgi SİLİĞ, Deniz ERDEM OKUMUŞ

Yeni Bir Uygarlık Projesi: Güneş Kent Modeli
Çetin GÖKSU

İklim Değişikliği Bağlamında İklim Duyarlı Kentsel Tasarım ve Akıllı Çevre Teknolojileri
Eda KAPLAN, Yağmur TAŞDEMİR

12.45-14.00 Öğle Arası

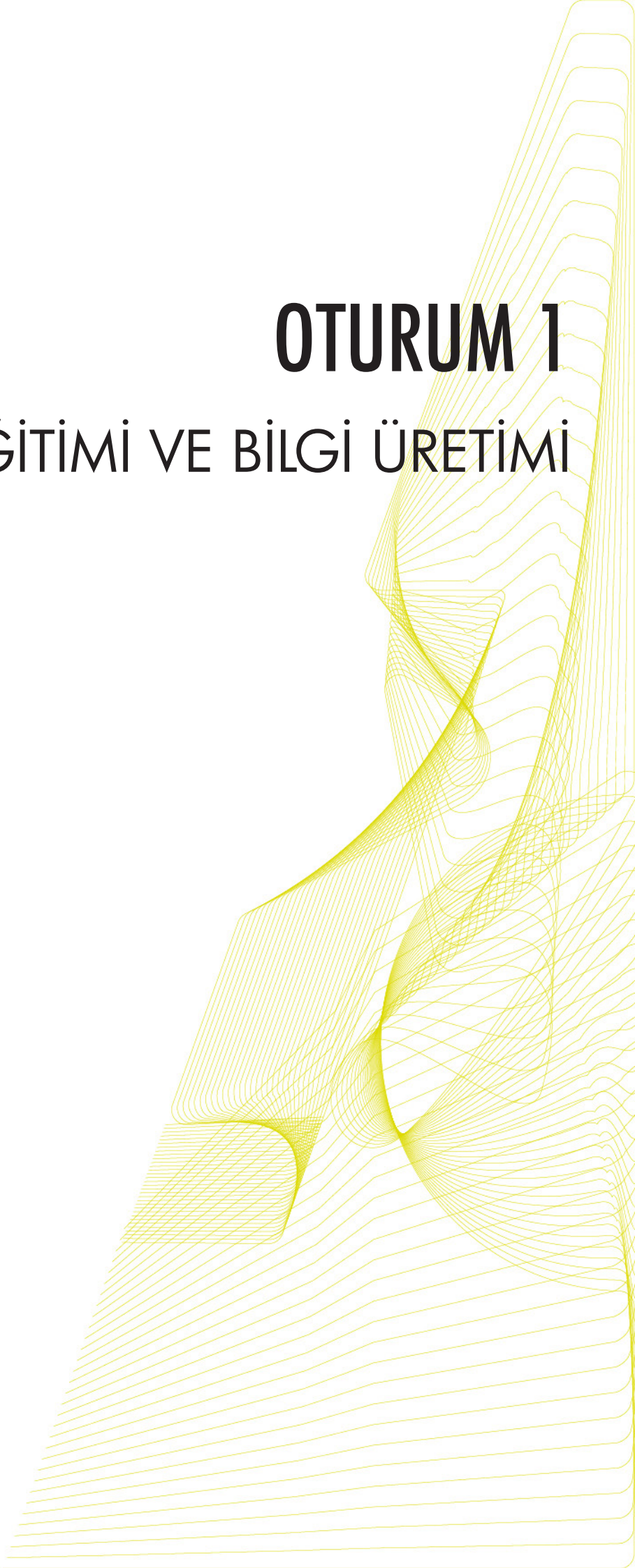
14.00-15.15 Öğrenci Atölyesi Oturumu

15.15-15.30 Oturum Arası

15.30-17.00 Kapanış Oturumu

OTURUM 1

TASARIM EĞİTİMİ VE BİLGİ ÜRETİMİ

Mimarlık Eğitiminde Taktiksel Kentleşme ve Enformel Eğitimin Bütünleştirilmesi: Maltepe Kentsel Tasarım Atölyesi

Efe Haşım Sezen
Maltepe Üniversitesi

Filiz İrem Memişoğlu
Maltepe Üniversitesi

Güzin Aydoğan
Maltepe Üniversitesi

Aliye Ceren Onur
Maltepe Üniversitesi

Jülide Alp
Maltepe Üniversitesi

Tasarım eğitimi, çok disiplinli yapısıyla hem formel hem de enformel yöntemleri barındıran bir sürece dayanmaktadır. Kentsel tasarım eğitimi temelde lisans ve lisansüstü düzeylerde formel olarak yürütülse de teorik ve uygulamalı bu eğitimi desteklemek amacıyla enformel yöntemlere de sıkça başvurulmaktadır. Bu bağlamda atölye çalışmaları, eğitim sürecini geleneksel sınırların dışına taşıyarak öğrencilere alternatif ve yenilikçi bir öğrenme ortamı sunmaktadır. Üniversite ve yerel yönetim iş birliğinde gerçekleştirilen “Maltepe Eserler-Sedir Sokak Kentsel Tasarım Atölyesi 2024”, bu yaklaşıma somut bir örnektir.

Çalışmanın temel amacı; enformel eğitimin güçlü bir aracı olan atölyeler ile Maltepe Eserler-Sedir Sokağa dair sorunları farklı paydaşlar ile birlikte ele almak ve yaşanabilir bir kamusal alana yönelik tasarım fikirleri geliştirmektir. Bu çalışma öğrencilere; tasarım stüdyosu ve kentsel tasarım stüdyosu derslerinde edindikleri teorik ve pratik bilgileri yerel yönetim aktörleriyle birlikte tartışma ve geliştirme fırsatı tanımıştır. İki hafta süren atölye kapsamında alan gezisi ve analizler gerçekleştirilmiş; ardından çeşitli tasarım, işlev ve çözüm önerileri geliştirilmiştir. Üretilen bu fikirler süreç sonunda yerel yönetim yetkililerine sunulmuştur.

Çalışılan aks belediye tarafından önerilmiş ve bu aksın çeşitli iyileştirmelere ihtiyaç duyduğu belirtilmiştir. Söz konusu aks, altından geçen derenin kapatılmasıyla oluşan niteliksiz fiziksel çevresi ve özellikle geceleri büründüğü tekinsiz atmosferi nedeniyle güvensiz bir geçiş hattına dönüşmüştür. İlçenin iki yoğun noktası olan Bağdat Caddesi ile Marmaray durağını birbirine bağlayan bu güzergâhtaki sorunları gidermek amacıyla, öğrenciler tarafından taktiksel kentleşme odaklı işlevsel öneriler hazırlanmıştır.

Önerilerin geliştirilmesi sürecine çeşitli kavramsal tartışmalar ile başlanmıştır. Alanın kamusal potansiyeli; yaya erişimi, kentsel donatı elemanları, gece-gündüz kullanım dinamikleri ve güvenlik gibi temel başlıklar çerçevesinde analiz edilerek taktiksel kentleşme prensipleriyle tasarım önerilerine dönüştürülmüştür. Hem Maltepe Belediyesi hem de alan gezisinde aksı kullanan kişilerle yapılan görüşmelerde; güvenlik, geçirgenlik, erişilebilirlik, süreklilik, çocuk odaklı kamusal açık alanlar ve doğal çevrenin korunması gibi kavramların ön plana çıktığı görülmüştür. Ayrıca bu aksın dere yatağı üzerinde olması dolayısıyla; günümüzde sürdürülebilir ve ekolojik kentleşme açısından önem taşıyan derelerin gün ışığına çıkarılması (“stream daylighting”) konusu da tartışılmıştır. Derelerin gün ışığına çıkarılması; iklim değişikliğine uyum çerçevesinde su kaynaklarının korunması, kentsel ekosistemin bir parçası haline gelmesi ve çevresinde oluşturduğu yeşil kamusal alanlar sayesinde taşkın tampon bölgesi oluşturması açısından, dayanıklı ve sürdürülebilir kentler için stratejik bir araçtır. Ancak Maltepe Belediyesi'nin bu konuyla ilgili kısa vadede hem ekonomik hem de bürokratik engelleri bulunduğundan, ilk aşamada sadece taktiksel kentleşme ile aksın işlevselliğini artırmak ve yaşanabilir bir çevre yaratmak hedeflenmiştir.

Çalışmanın ilk aşamasında; sokak tipolojileri, haf-talık işlev şemaları ve kesitler üzerinden geliştirilen planlama ve modelleme önerileri sunulmuştur. Atölye kapsamında öğrenciler tarafından geliştirilen fikirler, yapay zekâ araçlarıyla desteklenerek gerçekçi görsellere dönüştürülmüştür. Öğrencilerle derelerin gün ışığına çıkarılması kavramı üzerinden alternatif senaryoların neler olabileceği, uluslararası örnek incelemeleriyle paylaşılmıştır. Ayrıca atölye sonrasında, yapay zekâ araçları kullanılarak belirli kentsel

tasarım kriterleri doğrultusunda derelerin gün ışığına çıkarılması durumu da görselleştirilmiştir. Yapay zekâ destekli bu görseller ile meslek dışı grupların fikir edinmesini sağlayacak hızlı görseller oluşturulması amaçlanmıştır. Bu yöntem, önerilerin mevcut durumla kıyaslanmasına ve tasarımın potansiyel etkilerinin somut bir şekilde analiz edilmesine olanak tanımıştır.

Mimarlık bölümü öğrencileri ile mezunlardan oluşan 22 kişilik grubun; akademisyenlerin ve yerel yönetim temsilcilerinin atölye boyunca hem alan gezisinde hem de tasarım aşamalarında bir arada bulunmaları, sürecin verimli ilerlemesine katkı sağlamıştır. Bu sürecin öğrencilere; gerçekçi ve bağlamsal öğrenme deneyimi, disiplinler arası iletişim, ekip çalışması becerisi, karar alma süreçlerini doğrudan gözlemlene şansı ve kamu yararı perspektifi kazandırmak gibi önemli katkıları olmuştur. Ayrıca, farklı sınıf düzeylerindeki öğrencilerin ortak bir atölye yürütmesi akran öğrenimine olanak tanımış ve farklı becerilere sahip öğrencilerin karşılıklı bilgi aktarımında bulunmasını sağlamıştır. Yerel yönetimler ise bu iş birliğinden; yenilikçi tasarım fikirleri, planlama süreçlerine akademik destek ve katılımcı modellerin geliştirilmesi gibi faydalar elde etmiştir. Ortak proje geliştirme kültürü ile yerel sorunların akademik araştırmalarla desteklenmesi, bu sürecin değerli çıktılarıdır.

Anahtar Kelimeler: Taktiksel Kentleşme, Kentsel Tasarım Atölyesi, Enformel Eğitim

Dönüştürücü Kamu Siyaseti Olarak Kentel Tasarım: İYTE ŞBP & MİM 401 Kentel Tasarım Stüdyo Deneyimi

Berkay Batuhan Bostan

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Bölümü

Buse Ezgi Sökülmez

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Bölümü

Can Gündüz

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Bölümü

Damla Erenler

*İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü*

Ecem Engin

*İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü*

Hatice Günseli Demirkol

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Bölümü

Mehmet Penpeciöglü

*İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü*

Nicel Saygın

*İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü*

Özge Deniz Toköz

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Bölümü

Zeynep Özçam

*İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü*

Kentel tasarım, yalnızca kentel fiziksel biçimin üretimi değil, aynı zamanda dönüştürücü bir kamu siyaseti aracıdır. İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü (İYTE) Şehir ve Bölge Planlama ile Mimarlık Bölümlerinin ortaklaşa yürüttüğü CP 401 Kentel Tasarım Stüdyosu, 2025-2026 Güz Döneminde Muğla Menteşe'yi çalışma alanı olarak seçerek, kentel tasarımı politik, sosyal ve ekolojik boyutlarıyla yeniden kurgulamıştır. Bu bildiri, stüdyonun pedagojik yaklaşımını, yedi farklı müdahale alanını içeren stratejik yaklaşımını ve kentel siyaset tasarımı rolünü, akademik bir perspektiften ele almaktadır.

Stüdyonun temel ilkesi, kentel tasarımı kentel-toplumsal sorunların kök nedenlerine müdahale edebilen bir siyaset üretimi olarak tahayyül etmektir. Bu bağlamda, mimarlık ve planlama öğrencilerinden oluşan disiplinlerarası ekipler, tasarım duyarlılığı ile siyaset üretimini birleştirerek, Menteşe'nin acil kentel sorunlarına bütüncül ve yenilikçi yanıtlar geliştirmiştir. Stüdyo, şeffaf ve katılımcı bir öğrenme ortamı yaratarak, yerel yönetimler ve topluluklar ile doğrudan diyalogu teşvik etmiş, tasarım süreçlerini gerçek ihtiyaçlar ve toplumsal talepler üzerine inşa etmiştir. 16 öğrenci grubunun, 7 stratejik kentel müdahale alanı için ürettiği projeler, kentel tase-

rımın çeşitliliğini ve çok ölçekli doğasını vurgulayarak, proje odak alanından kentel arayüz ve geçiş bölgelerine kadar farklı ölçeklerde müdahale stratejileri geliştirmiştir.

Muğla Menteşe kent merkezinde belirlenen yedi müdahale alanı, farklı kentel zorlukları ve tematik eksenleri temsil etmektedir:

1. Karamuğla Deresi Ekseni: Ekolojik şehircilik ve mavi-yeşil altyapı yaklaşımıyla, kent doğası su koridorunu kültürel bir omurga haline dönüştüren projeler geliştirilmiştir. Öğrenci çalışmaları, Karamuğla Deresini ekolojik bir sistemin yanı sıra, Cumhuriyet Meydanı ve çevresindeki kültürel miras ve kentel belleği entegre eden bir kamusal mekan olarak yeniden tasarlamıştır. Erken Cumhuriyet döneminin ulus-inşa sürecinde şekillenen bu meydan, kültürel rotaların ve kamusal yaşamın yeniden canlandırılması için kritik bir potansiyel taşımaktadır.

2. Stadyum ve Meydanlar: Geçirgenlik ve yer-yapma kavramları üzerinden, Menteşe'nin tarihi dokusunda kamusal mekan sürekliliği yaratılması hedeflenmiştir. Stadyum, çevresinde kurgulanan spor kompleksleri ile Muğla Kent Meydanı ve Cumhuri-

yet Meydanı'nın mekânsal entegrasyonu için temel oluşturmuştur.

3. Zübeyde Hanım Caddesi ve Eski Otogar Çevresi: Parçalı alanların iyileştirilmesi teması altında, kent merkezindeki kopuk kullanımlar ve boş/tanımsız alanlar, kent-tarım arayüzünde yaşam tarzı önerisiyle yeniden değerlendirilmiştir. Projeler, kentsel yaşam ile tarımsal üretim arasındaki keskin sınırı ortadan kaldıran, geçişli-üretken yenilikçi mekânlar önermiştir. Kent dokusunu, tarımla ve toprakla ilişkilendiren bütüncül yaklaşımlar geliştirilmiştir.

4. Uğur Mumcu Bulvarı: Yeni yönetim kompleksi ve entegre sivil peyzaj tasarımı, mekanın kurumsal ayrışmadan sivil bütünleşmeye geçişi hedeflenmiştir. Bulvar boyunca kamu kurumlarının bir araya geldiği bu alan, sürekli ve erişilebilir bir kamusal mekân yapısı yaratma potansiyeli taşımaktadır. Aylın Karaca Kavşağı ile Atatürk Kavşağı arasında uzanan bu kentsel omurga, idari ve kamusal işlevleri entegre ederek, Menteşe'nin sivil kimliğini güçlendirmeyi amaçlamıştır.

5. Akyol Mahallesi (Karamehmet): Dirençli ve katılımcı tasarım pratikleri ile sosyal dayanıklılık kavramı merkeze alınmıştır. Yaşlı-öğrenci etkileşimi eksenini üzerinden geliştirilen yaklaşımlar, kırılğan grupların (yaşlılar, gençler, kadınlar, çocuklar, engelliler) erişilebilir hizmetlere ulaşmasını ve karar alma süreçlerine katılımını güçlendirmeyi amaçlamıştır. Ekolojik altyapı önerileri, sosyal dirençliliği çevresel sürdürülebilirlik ile birleştirmiştir. Gençlik merkezi, açık hava sineması, atölye ve sergi alanları gibi öneriler, sosyal kırılğanlıkları azaltacak yeni sosyal altyapılar olarak kurgulanmıştır.

6. Türkan Saylan-Kışla Parkı Koridoru: Kültürel peyzaj ve spor komplekslerinin güçlendirilmesi, müşterekler ve canlandırma stratejisi gibi kavramlarla ele alınmıştır. Kışla Parkı, kentin sosyal, kültürel ve ekolojik nabzını yakalayan dinamik bir kentsel park olarak yeniden tasarlanmış, mekânsal parçalanmaya bütüncül çözümler geliştirilmiştir. Park, toplulukların tabandan işleyen ve müşterekleştirici faaliyetlerine zemin oluşturacak, aynı zamanda kent dokusuyla bağ ve ilişkileri kuvvetlendirecek yeni bir odak olarak kurgulanmıştır.

7. Küçük Sanayi Alanının Dönüşümü: Motorlu araçların tamirine odaklanan küçük sanayi sitesinin, Uğur Mumcu Bulvarı ile entegrasyonu ve gelişen konut dışı kentsel çalışma alanı ile bağlantısı kurul-

muştur. Dönüşüm stratejisi, tramvay ve yaya-bisikletli ulaşım gibi sürdürülebilir seçenekler üreten, endüstriyel kronolojiye saygılı, ancak yeni karma kullanımları ve yenilikçi-yaratıcı kent ekonomisini teşvik eden öneriler geliştirmiştir.

Stüdyonun metodolojisi, öğrencileri yalnızca mekânsal müdahaleler tasarlamadan ötesinde, aynı zamanda kentsel değişimin politikalarıyla eleştirel bir şekilde ilişki kurmaya teşvik etmiştir. Ekip toplantıları, koordinasyon görüşmeleri, ödev sunumları ve ara jüriler, öğrenmeyi aktif bir inşa süreci olarak konumlandırmıştır. Yüz yüze tartışmaların önceliklendirilmesi, materyal katkıların zorunlu kılması ve paylaşılan liderlik anlayışı, işbirlikçi pratiği bir öğrenme şemsiyesi/çerçevesi haline getirmiştir. Stüdyo, tasarım fikir ve önerilerinin grup dinamikleri yoluyla üretilmesini vurgulayarak, öğrencileri mesleki pratik koşullarına hazırlamayı amaçlamıştır.

Sonuç olarak, İYTE 401 Kentsel Tasarım Stüdyosu, kentsel tasarımı teknik bir uygulama olmaktan çıkıp, kapsayıcı, sürdürülebilir ve adil kentsel gelecekler için dönüştürücü bir kamu siyaseti aracı olarak yeniden tanımlamıştır. Muğla Menteşe deneyimi, mimarlık ve planlama eğitiminde disiplinlerarası işbirliğinin, toplumsal katılımın ve kök neden odaklı yaklaşımların gücünü ortaya koymuştur. Stüdyo, kentsel tasarımın tarihsel birikimini geleceğe taşıyarak, yeni nesil tasarımcıları mekân üreticileri olmanın ötesinde, kentsel yaşamın yeni imgelemlerini, pratiklerini ve politikalarını üreten çok yönlü aktörler olarak yetiştirmeyi hedeflemiştir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Tasarım, Dönüştürücü Kamu Siyaseti, Kentsel Siyaset Tasarımı; Disiplinlerarası Eğitim, Stratejik Mekânsal Müdahale

Bir Öğrenme Alanı Olarak Sokak: Taktiksel Müdahalelerden Kurumsal Kalıcı Dönüşüme

Görsev Argın Uz
Marmara Belediyeler Birliği

Dila Toprak
Marmara Belediyeler Birliği

Hatice Kübra Baştuğ
Marmara Belediyeler Birliği

Günümüzde kent sokakları büyük ölçüde araç odaklı olarak tasarlanmakta ve kullanılmaktadır. Bu durum, özellikle çocuklar ve bakım verenler için kamusal mekânlara erişimi zorlaştırmakta, güvenliği ve güvenlik algısını zayıflatmakta ve yaşam kalitesini düşürmektedir. Oysa sokaklar yalnızca ulaşım koridorları değil; sosyal etkileşim, oyun, öğrenme ve kamusal yaşamın üretildiği karşılaşma mekânlarıdır. Bu bağlamda sokakların insan odaklı olarak yeniden tasarlanması, yalnızca mekânsal bir müdahale değil; planlama ve tasarım, politika ve uygulama ile strateji ve taktik arasındaki ilişkinin yeniden kurulmasını gerektiren bütüncül bir dönüşüm sürecidir. Bu çerçevede, taktik kavramı bu çalışmada yalnızca geçici bir araç olarak değil, kurumsal dönüşümü mümkün kılan bir öğrenme ve ikna mekanizması olarak yeniden konumlandırılmaktadır. Bu dönüşüm, aynı zamanda yerel yönetimlerin karar alma biçimlerini, önceliklerini ve kurumsal işleyişlerini yeniden düşünmelerini gerektirmektedir.

Bu çalışma, Marmara Belediyeler Birliği Yerel Yönetim Akademisi tarafından, Superpool ve Global Designing Cities Initiative (GDCI) iş birliğiyle yürütülen uygulama temelli bir öğrenme programı olan Sokaklar Dönüşüyor üzerinden, taktiksel şehircilik yaklaşımının Türkiye'deki uygulama pratiğine ve belediyelerin kurumsal yapısına etkilerini incelemektedir. Çalışma, özellikle şu soruya odaklanmaktadır: Uygulama temelli öğrenme süreçleri, belediyelerde kentsel tasarımın kurumsallaşmasına ve strateji ile taktik arasındaki ilişkinin yeniden kurulmasına nasıl katkı sağlar? Bu soru aynı zamanda, kentsel tasarımın belediyelerde dışsallaşmış bir hizmet olma durumundan çıkarak kurum içi bir pratik haline dönüşümünde uygulama temelli öğrenme süreçlerinin rolünü tartışmaya açmaktadır.

Araştırma, 2022 yılından bu yana yürütülen program kapsamında Marmara Bölgesi'nden 26 belediyenin katılımıyla gerçekleştirilen uygulamaları kapsamaktadır. Program süresince 6 şehirde 20 sokakta taktiksel şehircilik temelli geçici müdahaleler uygulanmış; bu müdahalelerden üçü kalıcı dönüşüme evrilmiş ve toplamda 18.000 m²'yi aşan kamusal alan araçlardan geri kazanılarak insan kullanımına açılmıştır. Dönüştürülen alanlar yaklaşık 250.000 kişiye hizmet veren kamusal mekânlar haline gelmiştir. Bu müdahaleler yalnızca fiziksel mekânı dönüştürmekle kalmamış, aynı zamanda bu mekânların nasıl kullanıldığına, kimler tarafından ve hangi koşullarda erişildiğine dair yeni pratikler üretmiştir. Çalışma, bu süreçlerin yalnızca mekânsal çıktılara değil, aynı zamanda belediyelerin karar alma mekanizmalarına, kurum içi ve dışı işleyişlerine, iş birliği biçimlerine ve planlama pratiklerine olan etkilerine odaklanmaktadır.

Araştırma, karma yöntem yaklaşımıyla yürütülmüştür. Program kapsamında toplanan öncesi-sonrası veriler, saha gözlemleri ve kullanıcı geri bildirimleri analiz edilmiştir. Buna ek olarak, belediye ekipleriyle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış deneyim değerlendirme toplantıları ve anketler aracılığıyla kurumsal öğrenme süreçleri incelenmiştir. Analiz, belediyelerin disiplinler arası iş birliği geliştirme kapasitesi, veri temelli karar alma pratikleri, kullanıcı odaklı tasarım yaklaşımlarını benimseme düzeyi ve bu yaklaşımların stratejik planlara yansımaları üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu yönüyle çalışma, yalnızca sonuçları değil, sürecin kendisini de bir öğrenme alanı olarak ele almaktadır.

Araştırma bulguları, programın belediyelerin çalışma biçimlerinde önemli bir dönüşüm yarattığını göstermektedir. Katılımcı belediyelerde ulaşım,

planlama, fen işleri, park-bahçeler ve strateji gibi farklı birimler arasında yeni iş birliği biçimleri gelişmiş; saha temelli uygulamalar, tasarımın planlama süreçlerinden kopuk bir faaliyet değil, onunla bütünleşik ve iteratif bir pratik olarak ele alınmasına katkı sunmuştur. Bu durum, kentsel tasarımın yalnızca fiziksel çıktılar üzerinden değil, aynı zamanda kurumsal süreçler üzerinden de yeniden üretildiğini göstermektedir.

Bununla birlikte, bu dönüşümün tüm belediyelerde eşit düzeyde sürdürülemediği görülmüştür. Bazı belediyeler program sonrası yeni projeler geliştirerek yaklaşımı kurumsallaştırırken, bazıları finansal kısıtlar, yönetsel öncelikler ve kurumsal sahiplenme eksikliği nedeniyle süreci devam ettirememiştir. Stratejik planlara yansımaya sınırlı olmakla birlikte artan bir eğilim göstermektedir. Bu farklılaşma, taktiksel müdahalelerin kalıcı etkiye dönüşmesinde kurumsal kapasite, liderlik ve politik sahiplenmenin belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırma ayrıca, belediyelerin kentsel tasarım ve taktiksel şehircilik yaklaşımlarına yönelik algılarında belirgin bir dönüşüm olduğunu ortaya koymaktadır. Program öncesinde kentsel tasarım çoğunlukla estetik düzenleme ya da plan kararlarının uygulanması olarak değerlendirilirken, süreç içinde kullanıcı deneyimi, veri ve gündelik yaşam pratikleriyle doğrudan ilişkili bir üretim alanı olarak yeniden tanımlanmıştır. Taktiksel şehircilik ise başlangıçta geçici ve düşük maliyetli bir araç olarak görülürken, uygulama sürecinde test etme, öğrenme, birlikte üretme ve ikna etme kapasitesiyle öne çıkmıştır. Geçici müdahalelerin veriyle desteklenmesi, karar vericilerin ve kamuoyunun dönüşüme olan güvenini artırmıştır.

Bununla birlikte, bazı belediyelerde taktiksel müdahalelerin kalıcı projelere geçişte yeterince sahiplenilmediği; bazı durumlarda ise geçici çözümlerin kalıcılışarak daha kapsamlı dönüşümlerin önünü kestiği gözlemlenmiştir. Bu durum, taktiksel şehirciliğin kurumsal yapı içerisindeki yerinin hâlâ belirsiz olduğunu ve uygulama ile politika düzeyi arasında bir boşluk bulunduğunu göstermektedir.

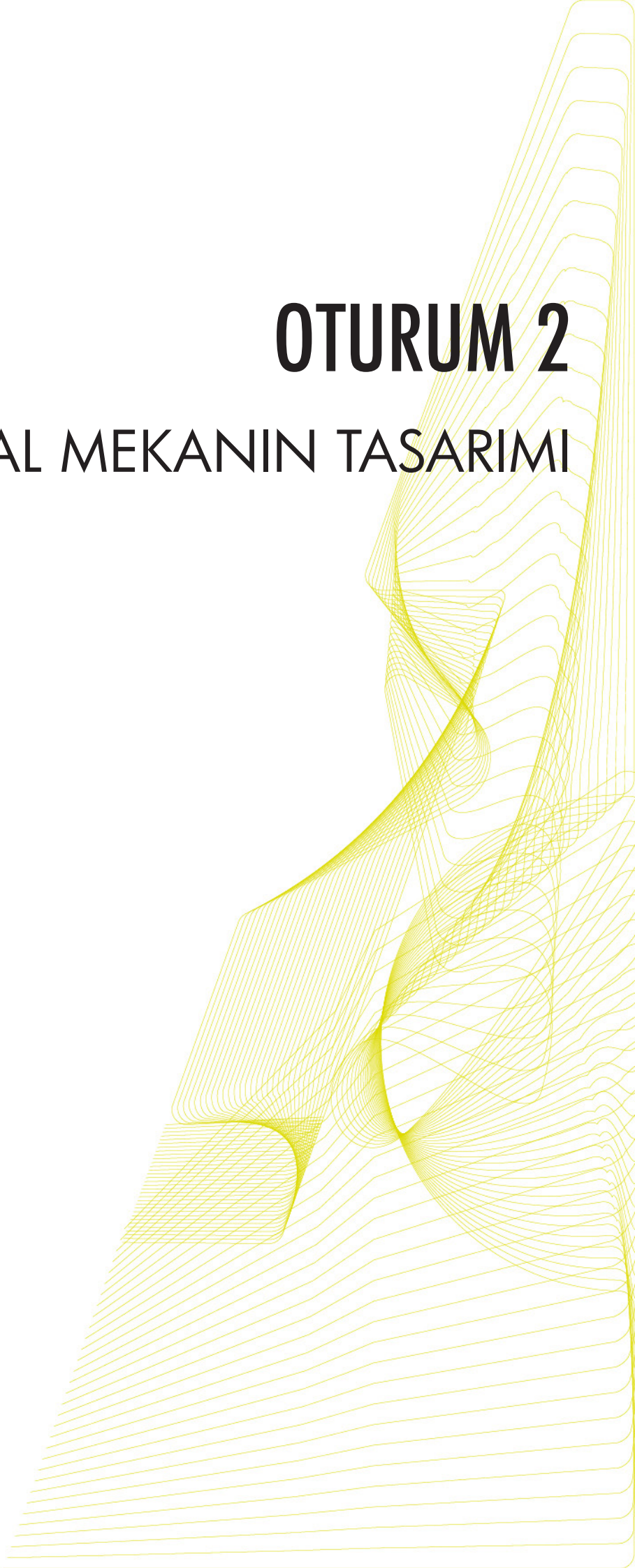
Sonuç olarak, taktiksel şehircilik yalnızca bir tasarım yöntemi değil, aynı zamanda belediyelerde kentsel tasarımın yeniden düşünülmesini sağlayan bir öğrenme ve kurumsal dönüşüm aracıdır. Bu çalışma, kısa süreli müdahalelerin uygun koşullar altında kalıcı kentsel ve kurumsal etkilere dönüşebileceği-

ni; ancak bunun süreklilik, kurumsal sahiplenme ve politika düzeyinde entegrasyon ile mümkün olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, yerel yönetimler için geliştirilecek uygulama temelli öğrenme yaklaşımlarının kentsel tasarımın geleceğinde daha merkezi bir rol oynayabileceğine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sokak Dönüşümleri, Taktiksel Şehircilik, Belediye, Uygulama Temelli Öğrenme, Marmara Bölgesi

OTURUM 2

KAMUSAL MEKANIN TASARIMI

Kamusal Mekanlarda Sosyal Etkileşimin Paylaştırılması: Kırklareli Yayla Park ve Millet Bahçesi Entegrasyonu

Nurdan Duygu

*Kırklareli Üniversitesi Fen Bilimleri Enst.Kentsel
Tasarım Yüksek Lisans Programı*

Gizem Aksoy

*Kırklareli Üniversitesi Fen Bilimleri Enst.Kentsel
Tasarım Yüksek Lisans Programı*

H. Meltem Gündoğdu Anlağan

*Kırklareli Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve
Bölge Planlama Bölümü*

Kentsel ortak mekânlar, sadece binalar arasındaki boşluklar değil, toplumsal etkileşimin inşa edildiği, kullanıcı ihtiyaçlarının dönüşümüyle şekillenen dinamik ve kolektif yaşam alanlarıdır. Sosyal etkileşim, bir kentin yaşam kalitesini ve toplumsal dayanıklılığını belirleyen en temel unsurlardan biridir. Ancak modern kentleşme süreçleri, bazen tarihi kent dokusu ile yeni oluşturulan rekreasyon alanları arasında mekânsal ve algısal kopukluklar yaratmaktadır. Bu çalışma, Kırklareli kent merkezinde yer alan tarihi Yayla Parkı ile modern bir kentsel odak olan Millet Bahçesi'nin entegrasyonunu "sosyal etkileşim" odağında incelemektedir. Araştırmanın temel amacı, farklı mekânsal karakterlere sahip bu iki kamusal alanın birbirine eklenerek, şehir sakinleri için sürdürülebilir, kapsayıcı ve dinamik etkileşim ağları sunma potansiyelini değerlendirmektir. Araştırma; temel kentsel tasarım parametrelerini kullanarak, bu alanların sadece fiziksel birer rekreasyon noktası olmaktan çıkarılıp, kentin sosyal sermayesini ve yerel ekonomisini güçlendiren birbirleri ile entegre "yaşayan mekânlara" dönüştürülmesini hedeflemektedir.

Araştırma, çok boyutlu analitik yaklaşım ve matematiksel modellemenin bir arada kullanıldığı nitel ve nicel yöntemleri harmanlayan karma bir metodolojiye dayanmaktadır. İlk aşamada kapsamlı bir literatür taraması yapılarak sosyal etkileşimi tanımlayan uluslararası standartlar belirlenmiştir. İkinci aşamada saha çalışması yürütülerek; yerinde gözlemler, kullanıcı mülakatları, yaya-araç sayım yöntemleri ve görsel değerlendirme teknikleri uygulanmıştır. Çalışma alanları sosyal etkileşim performansı; güvenlik, erişilebilirlik, aktivite çeşitliliği, konfor/imaaj ve kalite olmak üzere beş ana performans kriteri üzerinden incelenmiştir. Her kriter; aydınlatma niteliği, yönlendirme kabiliyeti, toplu taşıma entegrasyonu, peyzaj varlığı ve donatı kalitesi gibi alt parametreler

aracılığıyla özgün bir değerlendirme skalasına (SIP) tabi tutularak verileştirilmiştir. Mekânsal kurgunun yaya sirkülasyonu ve hareket ekonomisiyle olan ilişkisini sayısal verilerle rasyonelize etmek amacıyla "Space Syntax" analiz tekniklerinden faydalanılmış ve kamusal alanların işleyişine ilişkin "hareket ekonomisi haritaları (MEM)" oluşturulmuştur.

Araştırma bulgularına göre, güvenlik ve erişilebilirlik açısından, aydınlatma, yönlendirme ve kesintisiz yaya bağlantılarının, kullanıcıların mekânları gece saatlerinde de tercih etmelerinde ve fiziksel/duygusal güvenlik algısında belirleyici olduğu saptanmıştır. Aktivite olarak, ticaret ve kamu alanlarına yakınlığın, alanın canlılık düzeyini doğrudan artırdığı, aktivite çeşitliliğinin ise farklı sosyo-ekonomik grupların (gençler, yaşlılar, turistler) bir arada bulunmasına olanak tanıdığı görülmüştür. Millet Bahçesi'nin sunduğu modern rekreasyon olanakları ile Yayla Parkı'nın sunduğu kültürel atmosferin birbirini tamamlayan unsurlar olduğu, ancak bütüncül bir tasarım dili eksikliği nedeniyle bu potansiyelin tam olarak kullanılmadığı tespit edilmiştir. Konfor, imaj, kalite ve kimlik açısından peyzaj kalitesi, kentsel mobilya varlığı ve mekânların tarihi kimliğinin (Yayla Mahallesi dokusu), kullanıcıların mekânı sahiplenme ve aidiyet duygusu geliştirmeleri üzerinde kritik bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Ayrıca kullanılan malzemelerin dayanıklılığı ve ergonomisi sosyal etkileşimin süresini artıran bir faktör olarak belirlenmiştir. Kırklareli Merkez ekseninde yapılan Space Syntax analizleri ile, Yayla Parkı ve Millet Bahçesi geçiş bölgesi arasındaki entegrasyon yoğunlukları karşılaştırılmıştır. Entegre olan yolların, sosyal etkileşimin en yüksek olduğu sıcak noktalar olduğu sayısal olarak kanıtlanmıştır. Aynı zamanda hareketin az olduğu, az kullanılan alanların bütünleşme ve bağlantısallığının zayıf olduğu tespit edilmiştir. Ka-

musal mekanların geçirgenliğinin sağlanması ve bu iki mekanın paylaşım ekseninde buluşması araştırmanın bulgularına göre geliştirilecek tasarım senaryoları ile, tasarımda rasyonel işleyişin sağlanması hareket ekonomisi haritaları ile desteklenmektedir.

Bu alışma, kentsel tasarım literatürüne, kamusal alanların başarısını sadece fiziksel estetik üzerinden değil, sosyal etkileşim performansı üzerinden okuyan sistematik bir değerlendirme modeli sunması bakımından katkı sağlamaktadır. Sosyalleşme, bireyin toplumla kurduğu bağın mekansal karşılığıdır. Tasarım sürecinde bu, insanların rastlaşma olasılıklarını artıran fiziksel düzenlemelerle ilişkilidir. Kırklareli Yayla Parkı, kentin geleneksel dokusunu barındırırken, Millet Bahçesi yeni nesil kamusal alan anlayışını temsil etmektedir. Kırklareli rneğinde geliştirilen bu yaklaşım, benzer ölçekteki kentlerde sosyal mekanların geleneksel dokuyla entegrasyonunun nasıl değerlendirilebileceğine dair bir rehber niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Etkileşim Performansı, Space Syntax, Hareket Ekonomisi, Yayla Park, Millet Bahçesi, Kırklareli

Rize Kent Merkezinde Meydanın Yer Değişimi: Yaya Sirkülasyonu, Mekânsal Bütünleşme ve Topoğrafya Üzerine Bir Ön Çalışma

Selenay Çınar

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Onur Öztürk

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Beyza Karadeniz

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Bu çalışma, topoğrafyanın güçlü biçimde belirlediği kent dokularında yaya sirkülasyonu, kamusal odaklar ve mekânsal bütünleşme ilişkisini tartışmaya açan bir ön araştırma niteliğindedir. Çalışmanın çıkış noktası, Rize kent merkezinde son yaklaşık yüz yıl içinde kent meydanının yer değiştirmesi ve buna bağlı olarak kamusal merkezin mekânsal entegrasyon düzeyinin nasıl dönüştüğünü sorgulamaktır. Bu bağlamda araştırma, bir yandan meydanın tarihsel yer değişimini ve buna eşlik eden kentsel gelişme örüntülerini izlemeyi, diğer yandan ise güncel yaya dolaşımı potansiyelini topoğrafik koşullarla birlikte değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Çalışma, klasik space syntax yaklaşımının düzlemsel ağ kurgusunu, eğim verisiyle birlikte yeniden okumayı öneren yöntemsel bir çerçeve geliştirmektedir. İlk aşamada OpenStreetMap verisi kullanılarak kent merkezine ait yol ağı Python tabanlı bir süreçle segmentlere ayrılmış, ardından bu ağ QGIS ve PST (Place Syntax Tool) ortamında segment haritasına dönüştürülmüştür. Bu segment haritası üzerinden açısız bütünleşme değerleri hesaplanmış ve yaya hareketi açısından ağın mekânsal erişilebilirlik örüntüsü ortaya konmuştur. İkinci aşamada ise sayısal yükseklik modeli kullanılarak eğim verisi üretilmiş, segment bazında ortalama eğim değerleri elde edilerek syntactic erişilebilirlik ile topoğrafik direnç aynı analiz düzleminde buluşturulmuştur. Böylece yalnızca ağın konfigürasyonel mantığını değil, bu mantığın topoğrafya tarafından nasıl güçlendirildiğini ya da sınırlandığını okumaya imkân veren karşılaştırmalı bir değerlendirme zemini oluşturulmuştur.

Araştırmanın temel varsayımı, topoğrafyanın belirgin olduğu kentlerde mekânsal bütünleşmenin tek başına yaya sirkülasyonunu açıklamakta yetersiz kalabileceği; buna karşılık eğim verisiyle birlikte ele

alındığında kamusal odakların erişilebilirliği ve yer seçimi hakkında daha güçlü yorumlar geliştirilebileceğidir. Bu nedenle çalışma, Rize kent merkezinde meydanın tarihsel yer değişimini yalnızca işlevsel ya da yönetsel kararlarla değil, aynı zamanda yaya hareketi potansiyeli ve topoğrafik eşikler üzerinden değerlendirmeyi önermektedir.

Kentin son yüzyıllık tarihinde 2 meydan incelenmiştir. 19. yüzyıl öncesinde kentin tek meydanı, çarşı, ana yol ve Orta Camii etrafında şekillenen Orta Camii Meydanı idi. Bu meydan, aynı zamanda etrafındaki kabristan ile, kentin sosyal, ticari ve dini yaşamının merkezi konumundaydı. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, özellikle 1870 yılından sonra kamu kurumlarının yeni bir odak etrafında toplanmaya başlamasıyla birlikte, kentsel merkezinde önemli bir kayma yaşanmıştır. Şeyh Camii önünde gelişmeye başlayan ve ilk olarak kaza müdürü konağı ile telgrafhanenin inşasıyla şekillenen yeni meydan, ilerleyen süreçte, 1888 yılında inşa edilen iki katlı Hükümet Konağı ile alan belirgin bir kamusal odak niteliği kazanmıştır. Bu alan, Hükümet Meydanı olarak adlandırılmış ve kentin yeni idari merkezi haline gelmiştir. Aynı dönemde inşa edilen hapishane, çevresinde gelişen ticari birimler (mağazalar, dükkânlar, vapur acenteleri) ve ulaşım bağlantıları (iskele ve yeni yollar), meydanın önemini daha da artırmıştır. Erken Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, Orta Camii Meydanı işlevsel ve sembolik önemini büyük ölçüde yitirerek “Fukara Meydanı” olarak anılmaya başlanmıştır. Buna karşılık Hükümet Meydanı, eğitim kurumları, hastane, kışla ve diğer kamu yapılarının çevresinde kümelenmesiyle birlikte, kentin kamusal temsiliyetini üstlenen ana mekân haline gelmiştir. Tarihsel süreçte “Hükümet Meydanı” olarak adlandırılan bu alan, günümüzde “15 Temmuz Demokrasi ve Cumhuriyet Meydanı”

olarak anılmaktadır. Tüm süreç bütüncül olarak değerlendirildiğinde, zaman içerisinde kentin gelişimine paralel olarak meydanların doğudan batıya doğru kaydığı görülmektedir. İlk olarak doğu-batı doğrultusunda uzanan ana caddeye bağlı geleneksel merkez (Orta Camii Meydanı) hâkimken, daha sonra batıya doğru gelişen Hükümet Meydanı yeni kentsel çekim noktası haline gelmiştir. Bu mekânsal kayma, yalnızca fiziksel bir yer değişimi değil, aynı zamanda yönetim anlayışının, kamusal temsilin ve toplumsal örgütlenmenin dönüşümünü de yansıtmaktadır.

Mekânsal analizler, Rize'deki meydanların yüksek erişilebilirlik düzeylerini tarihsel süreçte koruduğunu göstermektedir. Hükümet Meydanı çevresinde entegrasyon değerleri 64.0–100.7, Orta Camii Meydanı çevresinde ise 81.4–111.9 aralığında değişmekte olup, her iki meydanın da kentsel ağ içerisinde güçlü biçimde bütünleştiği anlaşılmaktadır. Eğim verisinin analize dâhil edilmesiyle, bazı segmentlerin hem mekânsal hem topoğrafik açıdan avantajlı (Type 1), bazılarının ise topoğrafik olarak uygun olmasına rağmen sentaktik açıdan daha zayıf (Type 3) olduğu belirlenmiştir.

Sonuç olarak, elde edilen bulgular meydanların yalnızca topoğrafik uygunluk temelinde değil, aynı zamanda kentsel ağın bütünleşme yapısı ile uyumlu biçimde konumlandığını ortaya koymaktadır. Bu durum, Rize'de meydanların tarihsel gelişiminin erişilebilirlik açısından avantajlı mekânsal örüntülerle güçlü bir ilişki içerisinde şekillendiğini göstermektedir.

Bu bildirinin özgün katkısı, kent meydanı ve yaya sirkülasyonu tartışmasını tarihsel-kamusal bir sorgulamayla birleştirirken, aynı zamanda space syntax analizini topoğrafya verisiyle ilişkilendiren yöntemsel bir başlangıç modeli sunmasında yatmaktadır. Bu yönüyle çalışma, özellikle eğimli kentlerde kamusal merkezlerin oluşumu, yer değiştirmesi ve sürekliliğinin değerlendirilmesinde kullanılabilecek bütünleşik bir analiz yaklaşımı önermektedir. Elde edilen bulgular nihai sonuçlar olmaktan çok, tez çalışmasının sonraki aşamalarında geliştirilecek daha kapsamlı tarihsel, morfolojik ve davranışsal çözümler için bir ön çerçeve sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Meydan yer değişimi, Yaya sirkülasyonu, Mekânsal bütünleşme, Topoğrafya, Rize kent merkezi

Kamusal Alan Düzenlemelerinin Gündelik Hayata Etkileri: Kağıthane, Sadabat Örneği, 17-21. yy

Sude Kan

İstanbul Üniversitesi

Bu çalışma, İstanbul'un kentsel morfolojisinde ve toplumsal belleğinde kritik bir öneme sahip olan Kağıthane-Sadabat bölgesinin 17. yüzyıldan günümüze uzanan mekânsal ve toplumsal dönüşümünü incelemektedir. Kamusal alanlar, sadece fiziksel birer inşa süreci değil; toplumun gündelik yaşantısını, sosyalleşme biçimlerini ve kültürel sürdürülebilirliğini doğrudan inşa eden stratejik müdahale araçlarıdır. Çalışmanın temel odağını, tarihsel süreç içerisinde bu kamusal alanlardaki mekânsal düzenlemelerin değişimi ile toplumun gündelik ritminin nasıl bir dönüşüm geçirdiği oluşturmaktadır.

Çalışmanın temel amacı, kentsel alanlarda gerçekleştirilen kamusal müdahalelerin toplumların gündelik hayat pratikleri üzerindeki etkilerini analiz ederek; bu müdahalelerin kent kültürünün devamlılığı ve toplumsal bellek üzerindeki rolünü saptamaktır. Bu bağlamda araştırma, geçmişte geleneksel bir “mesire” alanı olarak kurgulanan bölgenin, günümüzün modern “rekreasyon” alanı kimliğine geçişini ve bu tasarım süreçlerinin sürdürülebilir bir kent kimliği oluşturmadaki önemini irdelemektedir. 17. yüzyıldan 21. yüzyıla uzanan geniş bir zaman dilimini kapsayan bu analiz; Sadabat'ın bir Osmanlı “has bahçesi”nden Lale Devri'nin ikonik odak noktasına, sanayileşme dönemiyle yaşanan fiziksel çöküntüden günümüzdeki modern kullanımına kadar olan tüm süreci stratejik planlama kararları odağında ele almaktadır.

Araştırmanın kuramsal çerçevesinde, çevresel psikolojinin temel taşlarından biri olan Roger Barker'ın “Davranışsal Ortamlar Teorisi” (Behavior Settings Theory) kullanılmıştır. Bu teori aracılığıyla, Sadabat'ın farklı tarihsel dönemlerdeki fiziksel kurgusu (milieu) ile bu kurgu içerisinde oluşan yerleşik davranış örüntüleri (standing patterns of behavior) arasındaki eşbiçimlilik (sinomorfi) ilişkisi analiz edilmektedir.

Çalışma sonucunda, geçmişten günümüze uygulanan farklı planlama paradigmasının kültür ve kültürel mirasın mekânsal devamlılığını ne ölçüde sağladığına dair bilimsel veriler sunulması beklenmektedir. Kentsel bellekteki “mesire” imgesi ile modern kullanım arasındaki ayrışma noktalarının saptanması ve mekânsal müdahalelerin toplumun sosyalleşme biçimlerini nasıl dönüştürdüğünün veya kısıtladığının ortaya konulması hedeflenmektedir. Nihayetinde bu çalışma, Kağıthane-Sadabat özelindeki ve Osmanlı'nın Lale Devri'nden modern Türkiye'ye uzanan çıkarımlarla, kamusal alan tasarımının toplumsal pratikleri inşa eden bir güç olduğunu kanıtlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kamusal alan, gündelik hayat, rekreasyon alanı, çevresel psikoloji, davranışsal ortamlar.

Bir Kent Meydanının Deşifresi: Bolu Kardelen Meydanının Kamusalılığı

Seda Senem Alpaykut Bayrak

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Melike Balcı

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Kent meydanları, kamusal alanın en yoğun biçimde üretildiği ve deneyimlendiği mekânlar olarak hem toplumsal etkileşimin hem de kolektif belleğin taşıyıcılarıdır. Lefebvre'in (1974) mekânın toplumsal olarak üretildiği yönündeki yaklaşımı, meydanların yalnızca fiziksel boşluklar değil, gündelik pratikler ve güç ilişkileriyle anlam kazanan yaşam alanları olduğunu ortaya koyar. Bu bağlamda Habermas (1962), kamusal alanı rasyonel tartışma ve toplumsal uzlaşımın zemini olarak tanımlarken, kent meydanları bu kamusal söylemin mekânsal karşılığı olarak işlev görür.

Kamusal mekâna ilişkin deneyim ve bellek üzerine çalışmaların başında Kevin Lynch ve Jane Jacobs gelir. Lynch (1960) kent imgesi ve bilişsel haritalama kavramları üzerinden, meydanların kentlilerin zihinsel haritalarında güçlü referans noktaları oluşturarak aidiyet duygusunu pekiştirdiğini ileri sürer. Jacobs (1961) ise canlı ve güvenli kamusal yaşamın sokak ve meydanlardaki gündelik karşılaşmalarla mümkün olduğunu vurgulayarak kentsel deneyimin sürekliliğine dikkat çeker.

Habermas'ın kamusal alan kuramına dayanarak; meydan, onun tarif ettiği "kamusal aklın kullanıldığı" demokratik alanın mekânsal karşılığı olarak düşünülebilir. Halbuki, Türkiye'de çoğu kent kamusal mekânları neoliberal dönüşümlerle çözümlenirken, kamusal nitelikleri zayıflamaktadır. Kamusal mekânların başında ise kentsel belleğin katmanlı yapısını taşıyan kent meydanları gelir ve bu alanların tarihsel, sosyal ve algısal boyutları kentliler tarafından yeniden üretime tabi olur. Lefebvre'in mekânsal üçlemesine atıfla fiziksel olarak üretilen, var olan, değişen/ dönüşen kentsel mekân toplumsal olarak yeniden üretilir; öte yandan algılanan mekân farklı sosyal anlam ve aidiyet unsurları içerirken, kent politikacıları için de bilişsel olarak bir tasarım ve planlama nesnesine dönüşür.

Bir kentsel kamusal mekân olarak kent meydanlarının çalışma alanı olarak belirlendiği bu çalışmada küçük ölçekli bir kent olan Bolu kentinde bir kentsel tasarım projesi ile Kardelen Meydanı'ndaki dönüşüm ardından, meydanın değişiminin çok boyutlu incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda, meydanın dönüşümünden sonra geçen on yılda yarattığı kentsel etki ölçülmüş ve kentsel mekân kalite kriterlerine göre değerlendirilmiştir. Araştırma yöntemi olarak metodolojik çoğulculuk benimsenerek; kentsel etkinin ölçümü için nicel, kentsel mekân kalitesinin değerlendirilmesi için de nitel yöntem kullanılmıştır. Kentsel etki ölçümü için farklı cinsiyet ve yaş gruplarından seçilen rastgele 50 kentli ile görüşülmüş ve meydanı nasıl deneyimledikleri ve algıladıkları kayıt altına alınarak, benzer ve farklı örüntüler ortaya konmuştur. Kentsel mekân kalitesi ise meydanın mevsim, gece- gündüz ve tematik düzenleme gibi farklı zaman dilimlerinde, farklı kentli grupları tarafından nasıl kullanıldığını ölçmek için yerinde gözlem, fotoğraflama ve özgün bir "mekân kalitesi kriter listesi"ne göre yerinde nitel gözlem değerlendirme föyü doldürülerek, kriterler puanlanmıştır.

Bu çalışma, neoliberal politikaların pek de hâkim olmadığı bir kentin ana meydanlarından birinde yapılan kentsel tasarım müdahalesinin nasıl bir etki yarattığını nitel ve nicel yöntemlerin birlikte kullanılarak değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda; meydanın farklı yaş ve cinsiyet gruplarına göre işlev çeşitliliği sunduğunu, oturma, bekleme, geçiş ve toplanma alanlarının tanımlı olduğunu ve kentli tarafından algılanabildiğini, kentsel tasarım öğelerinin uygun yerleştirildiğini, farklı zaman dilimlerinde aynı mekânın farklı gruplarca kullanılarak karma kullanım imkânı sunduğunu ortaya koyarak, kentlilerin kendini ait hissettiği, keyif aldığı bir kamusal mekân olarak kullandığını kanıtlamıştır.

Anahtar Sözcükler: Kentsel tasarım projesi, kamusal mekânın dönüşümü, kent meydanı.

OTURUM 3

YAYA ODAKLI MEKANLAR VE ERİŞİLEBİLİRLİK

Kampüs Alanlarında Yürünebilirliğin Yaya Deneyimi ve Mekânsal Konfor Açısından Değerlendirilmesi; Akdeniz Üniversitesi Kampüsü Örneği

Rabia Dilara Horzum
Akdeniz Üniversitesi

Mert Yiğit Cesur
Akdeniz Üniversitesi

Nilüfer Gürer
Akdeniz Üniversitesi

Son yıllarda sürdürülebilir ulaşım politikaları ve insan odaklı kent yaklaşımlarının önem kazanmasıyla birlikte yürünebilirlik kavramı, kentsel tasarım ve planlama disiplinlerinin temel araştırma alanlarından biri haline gelmiştir. Tarihsel olarak bakıldığında, kentsel alanlarda yürünebilirliğe ilişkin ilgi, 20. yüzyılın başlarında şehir merkezlerindeki yaya yollarının planlanması ve kamusal alanların düzenlenmesiyle başlamış, ancak modernist planlama anlayışının otomobil odaklı yaklaşımı bu ilgiyi büyük ölçüde azaltmıştır. Yaya hareketliliğinin azalması ile birlikte kamusal mekanlarda kentsel canlılık ve güvenlik konuları önem kazanırken, eş zamanlı olarak toplum sağlığı açısından da yürünebilirlik kavramı tartışılmaya başlanmış, yaya hareketliliği konusu tasarım süreçlerini şekillendiren önemli bir bileşen olarak devreye girmiştir. Günümüzde yürünebilir kentler, sürdürülebilir ulaşımın teşvik edilmesi, kamusal mekân kalitesinin artırılması ve kullanıcı deneyiminin iyileştirilmesi açısından önemli bir planlama ve tasarım hedefi olarak değerlendirilmektedir. Ancak, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, geçmişten günümüze yürünebilirliği artırmaya yönelik uygulamalarda kimi zaman en temel standartların bile yerine getirilememesi ve kullanıcı algısına dayalı veri eksikliği hâlâ önemli bir sorun olarak görülmektedir.

Yürünebilirlik yalnızca bireylerin bir mekânda yürüyebilme olanağını değil, aynı zamanda yürüyüş deneyimini etkileyen güvenlik, konfor, erişilebilirlik ve mekânsal kalite gibi çeşitli faktörleri de kapsamaktadır. Bu bağlamda yaya konforu; kaldırım genişliği, gölgeleme elemanları, peyzaj düzenlemeleri, yönlendirme sistemleri, oturma alanları ve trafik güvenliği gibi kentsel tasarım unsurları ile doğrudan ilişkilidir. Söz konusu unsurlar aynı zamanda planlama kararlarının mekânsal düzeyde nasıl somutlaş-

tığını gösteren önemli göstergeler olarak değerlendirilebilir.

Üniversite kampüsleri, yoğun kullanıcı hareketliliğine sahip olmaları ve farklı işlevleri bir arada barındırmaları nedeniyle yürünebilirlik çalışmalarının sıklıkla ele alındığı mekânsal alanlar arasında yer almaktadır. Kampüsler eğitim, sağlık, sosyal faaliyetler ve rekreasyon olanakları gibi farklı işlevleri bir arada barındırmaları bakımından küçük ölçekli birer kent olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle kampüs içindeki yaya deneyimi, planlama ve kentsel tasarım kararlarının kullanıcılar üzerindeki etkisini analiz etmek açısından önemli veriler sunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Akdeniz Üniversitesi kampüsünde yürünebilirlik ve yaya konforunu kullanıcı algısı üzerinden değerlendirmek ve elde edilen bulgular doğrultusunda planlama ve kentsel tasarım ilişkisini tartışmaktır. Çalışmada, mekânsal niteliklerin kullanıcı algısını ve kullanım tercihlerini nasıl şekillendirdiğinin tespit edilmesine yönelik olarak anket yöntemi uygulanmış; örneklem olarak kampüslerin en aktif ve yoğun kullanıcı kitlesini oluşturan öğrenciler seçilmiştir. Örneklem büyüklüğü, %95 güven aralığı ve %5 hata payı esas alınarak 381 kişi olarak belirlenmiştir.

Anket çalışması iki aşamalı olarak yürütülmüştür: birinci aşamada kullanılan rotaların belirlenmesi amacıyla mekânsal iz verileri toplanmış; ikinci aşamada ise söz konusu rotaların mekânsal niteliklerinin kullanım tercihleri üzerindeki etkileri sorularla çalışılmıştır. Elde edilen anket sonuçları, en çok kullanılan rotaların ve yaya konforunun değerlendirilebilmesi amacıyla CBS (ArcGIS/QGIS) ortamında aşağıda detayları yer alan analizlerle desteklenmiştir.

Hat Yoğunluğu (Line Density) Analizi: Anket verilerinden elde edilen güzergâh kullanım bilgileri line verisi olarak sisteme aktarılmış ve karşılaştırılmıştır. Bu yolla rotaların kesişim noktaları belirlenmiş; kampüste en fazla kullanılan omurga yollar ortaya konmuş, elde edilen bulgular doğrultusunda güzergâh önerileri geliştirilmiş ve acil müdahale gerektiren akslar tanımlanmıştır.

Çekirdek Yoğunluğu (Kernel Density) Analizi: Yaya akplarının kesişim noktalarına karşılık gelen hotspot noktaları belirlenmiş; noktasal verilerin 400–500 metrelik yarıçap dahilindeki kümelenme yoğunlukları hesaplanmıştır.

Tampon ve Örtü (Buffer & Overlay) Analizi: Ağaçların taç çapları esas alınarak buffer alanları oluşturulmuş; Hat Yoğunluğu Analizi ile belirlenen ana yaya yollarının bu taç çapı alanları içinde kalan kısımları saptanmıştır. Böylece kampüs genelindeki gölge ve güneşlenme alanı dağılımındaki yoğunluklar belirlenmiştir.

Özel Konfor İndeksi (Spatial Comfort Index — SCI): Anket verilerindeki parametreler kullanılarak ağırlıklı konfor skoru formülü oluşturulmuş ve bu indeks CBS ortamında görselleştirilmiştir. Bu analiz ile kullanıcıların tercih ettikleri rotalardaki yaya konforu düzeyinin mekânsal olarak ortaya konması amaçlanmıştır. Elde edilen sonuçlar ayrıca arazi çalışmaları ile sorgulanmış, ilgili alanlar fotoğraflanarak anket sonuçları ile ilişkilendirilmiş ve kampüs bütününde yürüme deneyimini etkileyen olumlu / olumsuz durumlar değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda tüm bu değerlendirmeler temel alınarak, yürüme konforunun arttırılması, daha güvenli, yürünebilir ve yaşayan canlı bir kampüs alanı yaratılabilmesi için öneriler geliştirilerek, kentsel tasarım bağlamında iyileştirme önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Tasarım, Yürünebilirlik, Yaya Konforu, Kampüs Alanları

Raylı Sistemlere Erişimde Yaya Dostu Mekanlar: Marmaray İstasyonlarına Erişen Sokaklarda Yürünebilirlik Değerlendirmesi

Zeynep Janset Güntay
Gebze Teknik Üniversitesi

İrem Baysal
Gebze Teknik Üniversitesi

Yiğit Can Yavuz
Gebze Teknik Üniversitesi

Sürdürülebilir ulaşım, sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen en önemli unsurlardan biridir. Özellikle İstanbul gibi büyükşehir alanlarında ulaşımın sürdürülebilirliğinin sağlanması için bireysel otomobillerin yerine toplu taşıma türlerinin kullanılması teşvik edilmelidir. Bununla birlikte, sürdürülebilir hareketliliğin en temel basamağı yürümedir. Toplu taşıma istasyonlarına erişim genellikle yürüme yoluyla sağlanmakta, bu durum yürünebilirliğin önemini artırmaktadır. Yaya altyapısına yönelik yatırımlar yürünebilirlik ile doğrudan ilgilidir. Bununla birlikte, kaynakların kısıtlı olduğu durumlarda yatırımların doğru önceliklendirmesi gerekmektedir. Bu bağlamda çalışma, toplu taşıma istasyonlarına erişen sokaklarda yürünebilirliğin ölçülmesine ilişkin bir karar destek modeli geliştirilmesini amaçlamaktadır. Çalışma bu yönüyle yürünebilirlik kavramını kuramsal bir çerçevede ele alarak saha verisi ve karar destek modeli aracılığıyla kentsel tasarım önerilerine dönüştürülmesi bakımından planlama-tasarım ilişkisini ortaya koymakta; aynı zamanda sürdürülebilir hareketlilik ve yaya odaklı erişilebilirlik bağlamında güncel kentsel gündem tartışmalarına katkı sunmaktadır.

Çalışma kapsamında İstanbul'un en önemli toplu taşıma hatlarından biri olan Marmaray'ın Anadolu Yakası'nda yer alan yolcu sayısı en yüksek 7 ana istasyonuna (Üsküdar, Ayrılık Çeşmesi, Söğütluçeşme, Bostancı, Maltepe, Kartal ve Pendik) erişen sokaklar örneklem olarak seçilmiştir. Toplam 244 sokak kesitinde, literatürde yer alan yürünebilirlik ilkeleri esas alınarak ilgili istasyonların 250 metre tampon bölgesinde yer alan sokaklarda saha analizi yapılmıştır. Saha analizinde yürünebilirlik değerlendirme karar destek modeli ölçütlerine göre veri toplanmıştır. Veriler coğrafi bilgi sistemleri ortamına işlenerek veri envanteri oluşturulmuştur.

Yürünebilirlik değerlendirme karar destek modelinde, güvenlik, yaya yolu ağının niteliği, çekicilik-konfor ve engelli tasarımı 4 ana ölçüt olarak belirlenmiştir. Ana ölçütler altında; aydınlatma, yol üstü otopark varlığı, kamera-izleme, trafik sakinleştirme elemanı sayısı, kaldırım varlığı, kaldırım durumu, kaplama yüzeyi, süreklilik, kaldırım genişliği (efektif), eğim, zemin kat kullanımı, yaya donatı elemanları, bina durumu, koku, bina yüksekliği, görünür simgesel yapılar, NDVI (Bitki örtüsü yoğunluk indeksi) ve engelli tasarım elemanı sayısı alt ölçütleri kullanılmıştır. Saha analizinde ölçütlerin ölçme düzeyleri veri türüne göre sınıflandırma, sıralı ve oran göre ayrılarak kaydedilmiştir. Eğim ve NDVI verileri ikincil kaynaklar ve uydu görüntülerinden raster veri türünde elde edilmiş, coğrafi bilgi sistemleri ortamında vektörel veriye dönüştürülmüştür. Saha analizi tamamlandıktan sonra çok ölçütlü karar verme yöntemlerinden SWARA (Step-wise Weight Assessment Ratio Analysis) ile ölçütlerin ağırlıklandırılmasını konu alan ağırlıklı değerlendirme modeli geliştirilmiştir. Ağırlıklı değerlendirme modelinde, şehir planlama, ulaştırma mühendisliği ve kentsel tasarım disiplinlerinden 8 uzmanın görüşleri alınarak, 4 ana ölçüt ve 18 alt ölçütün yürünebilirliğe olan etkileri dikkate alınarak önem dereceleri belirlenmiştir. Bununla birlikte, saha analizinde farklı düzeylerde toplanan veriler 0-100 aralığında normalize edilerek niceliksel puana dönüştürülmüştür. Her bir sokak kesitinde, toplanan veriler üzerinden tayin edilen normalize puanlar ilgili alt ölçütün ve ana ölçütün ağırlığı ile çarpılarak ağırlıklı toplam yürünebilirlik puanı hesaplanmıştır.

Uzman görüşleriyle elde edilen ağırlıklı değerlendirme model sonucuna göre 4 ana ölçütün önem ağırlıkları güvenlik (%35.24), yaya yolu ağının niteliği (%25.40), engelli tasarımı (%22.15) ve çeki-

cilik-konfor (%17.21) biçiminde sıralanmıştır. Alt ölçütlerinde önem ağırlıklarının katıldığı ağırlıklı toplam yürünebilirlik puanına göre her bir istasyonun çevresindeki sokak kesitlerinin yürünebilirlik değerleri en yüksekte en düşüğe doğru sıralanarak önceliklendirilmiş ve coğrafi bilgi sistemleri ortamında haritalandırılmıştır. Her istasyonda en düşük puanı alan sokaklarda yürünebilirliğin artırılması için eksikliği ortaya konan ölçütlere ilişkin kentsel tasarım önerileri geliştirilmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen sıralama, sürdürülebilir hareketliliği teşvik amacıyla Marmaray istasyonları çevresinde yapılacak olan iyileştirme uygulamaları için gereken kaynakların kısıtlı olduğu durumda önceliklendirme ve hızlı çözümlerin geliştirilmesi aşamalarında karar destek sistemi olarak çalışacaktır. Ek olarak, belirlenen ölçütler ile saha analizlerinde tespit edilen eksiklikler tasarım önerileriyle tamamlanarak yaya dostu mekanların oluşturulabilmesi sağlanacaktır. Bu çalışmayla beraber ilk defa İstanbul'da raylı sistem istasyonlarına erişen yollarda yürüme kalitesi değerlendirilmiştir. Literatürde yürünebilirlikle ilgili çalışmalar bulunsa da İstanbul özelinde raylı sistem istasyonlarına erişen yaya yolları için özelleştirilmiş bir çalışma bulunmamaktadır. Çalışma kapsamında oluşturulan model çerçevesi diğer aktif ulaşım türleri (örn, bisiklet yolları vb.) ve farklı şehirler için uyumlanabilir niteliktedir.

Anahtar kelimeler: Yürünebilirlik, Yürüme Kalitesi, Sürdürülebilir Hareketlilik, Karar Destek Sistemleri, Erişilebilirlik

Mahalle Ölçeğinde Aktif Yeşil Alanların Erişilebilirlik ve Yeterlilik Standartlarına Uygunluğu: Bahçelievler İlçesi Zafer Mahallesi Örneğinde Tarihsel Mekansal Kararlar Üzerinden Bir Değerlendirme

Hayri Efe Çelikoğlu

İstanbul Üniversitesi Mimarlık Fakültesi

Türkiye’de kentsel tasarımın temel tartışma alanlarından biri, yeşil ve sosyal donatı alanlarının niteliksel varlığı ile niteliksel erişilebilirliğidir. Mevcut imar mevzuatı başta olmak üzere, uluslararası organizasyonların şehir içinde yaşayan bireyler için gerekli olan belirledikleri değerler, günümüzdeki mevcut durum ile örtüşmemektedir. Tarihsel süreçte alınan kararlar bu limite varılmasına engel teşkil edebilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, kentsel tasarım için aktif yeşil alan temel standartlarının hangi kaynaklardan belirlendiğinin tespiti ve bu bildiri için seçilen İstanbul ili Bahçelievler ilçesi Zafer mahallesi özelinde mevcut yeşil alanların dağılımını, belirlenen kentsel tasarım “erişilebilirlik” ve “kapsayıcılık” standartları üzerinden analiz etmektir. Çalışma, kağıt üzerindeki plan kararlarının (mevzuatın) sahada neden karşılık bulamadığını sorgulamaktadır. Olası ileri çalışmalar için seçili bölge içerisindeki tarihsel süreçteki planlama yaklaşımı ve alınabilecek bölgesel kararlar için analiz niteliği taşımaktadır.

Yöntem olarak, İstanbul ili için ulusal ve uluslararası önerilen veya uygulanması istenen yeşil alan tanımları, sahip olması gereken mekansal özellikleri ve erişilebilirlik standartlarının incelenmesi, seçilen mahalle sınırları içerisindeki ve çevresindeki diğer mahallelerde olup bahsedilen mahalleyi etkileyen aktif yeşil alanları Coğrafi Bilgi Sistemleri yardımıyla haritalanmış ve “yürüme mesafesi” analizlerine tabi tutulması, mevcut yeşil ve donatı alanı miktarının Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği’ndeki standartlarla kıyaslanması ve son olarak bu kıyas sonucunun çıkmasına neden olan dönemsel mekansal kararların incelenmesi kararlaştırılmıştır. Tarihsel dönemlerin kapsamını, seçilen bölge içindeki mekansal olarak en önemli olarak belirlenen olay ve süreçler içerisinde belirlenmiştir.

Beklenen bulgular; ilk olarak, seçilen mahalle içeri-

sindeki toplam yeşil alanın kişi başına düşen minimum aktif yeşil alan miktarından az olmasıdır. İdari sınırlar içerisindeki konut ve ticari alanın önemli bir yüzdesi, plan kararı ve uluslararası standartların belirlendiğine kıyasla daha az ve mahalle içerisindeki yeşil alanların erişilebilirlik sınırları kapsayıcılık açısından gerekli özelliklere sahip olmayabilir. Kıyas sonucu ortaya çıkan bulguların, geçmişte alınan kararlar ile bağlantılar incelenmesi ve il ve ilçe içerisinde mahallenin yeşil alan bakımından kademesinin belirlenmesi, tarihsel süreç içerisinde alınan belirli kararların ve mekansal değişimlerin sonucunda oluşan mevcut durumun aktif yeşil alan standartları üzerindeki etkileri ve gelecekte alınması gereken kararların hakkında öneriler sunulması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Tasarım Standartları, Mekânsal Erişilebilirlik, Mahalle Ölçeği, Plan Kararları

Aktarma Ritimlerinin Üretimi ve Tüketimi: Kadıköy Terminali Örneği

Güneş Ece Albayrak

İBB Ulaşım Planlama Şube Müdürlüğü

Ülkemizde farklı ulaşım türlerinin kesişmesiyle ortaya çıkan aktarma düğümleri ve/veya aktarma merkezleri, ulaşım sistemlerinin işleyişinde kritik rol oynayan alanlar olmanın ötesinde, ulaşım ve kentsel tasarımın kesiştiği, disiplinlerarası bir yaklaşımla ele alınması gereken kamusal mekânlar olarak öne çıkmaktadır. Bu alanlar, yoğun yaya hareketliliği ve sürekli değişen kullanıcı akışlarıyla kentte ritimlerin en yoğun biçimde üretildiği mekânlar olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, söz konusu yaya yoğunluğu yalnızca mekânsal bir özellik olarak kalmamakta; neoliberal kentleşme süreçleri doğrultusunda tasarım aracılığıyla yeniden şekillendirilen bir zemin hâline gelmektedir. Bu bağlamda aktarma merkezleri, bir yandan kentsel tasarım açısından yüksek potansiyel barındırırken, diğer yandan kamusal mekânın ticarileşmesi, kullanıcı deneyiminin dönüşmesi ve mekânın giderek daha fazla denetim altına alınması açısından önemli riskler içermektedir.

Bu çalışma, İstanbul'un Kadıköy ilçesinde yer alan ve Söğütlüçeşme tren istasyonu, metrobüs ve minibüs hatlarının kesişiminde konumlanan aktarma merkezinin "Kadıköy Terminali"ne dönüşüm sürecini incelemektedir. Çalışmada, Henri Lefebvre'in ortaya koyduğu ritimanaliz yaklaşımı kuramsal temel olarak benimsenmiştir. Bu çerçevede, aktarma merkezinde oluşan yaya hareketliliği, bekleme, geçiş ve karşılaşma pratikleri üzerinden üretilen kentsel ritimler analiz edilmiş; bu ritimlerin mekânsal tasarım müdahaleleriyle nasıl yeniden üretildiği ve dönüştürüldüğü değerlendirilmiştir.

Kadıköy Terminali örneğinde, aktarma faaliyetlerinden kaynaklanan yoğun yaya hareketliliğinin belirli ritimler oluşturduğu ve bu ritimlerin zamanla mekânsal düzenlemelerin temel girdilerinden biri hâline geldiği gözlemlenmektedir. Ancak bu süreç yalnızca ritimlerin mekânı biçimlendirmesiyle sınırlı kalmamakta; aynı zamanda tasarım müdahaleleri

aracılığıyla bu ritimlerin yönlendirildiği, yeniden kurgulandığı ve belirli kullanım biçimlerine dönüştürüldüğü bir sürece işaret etmektedir. Bu bağlamda ritimlerin, kendiliğinden oluşan yapılar olmaktan çıkarak tasarım ve ekonomik ilişkiler aracılığıyla yeniden üretildiği görülmektedir.

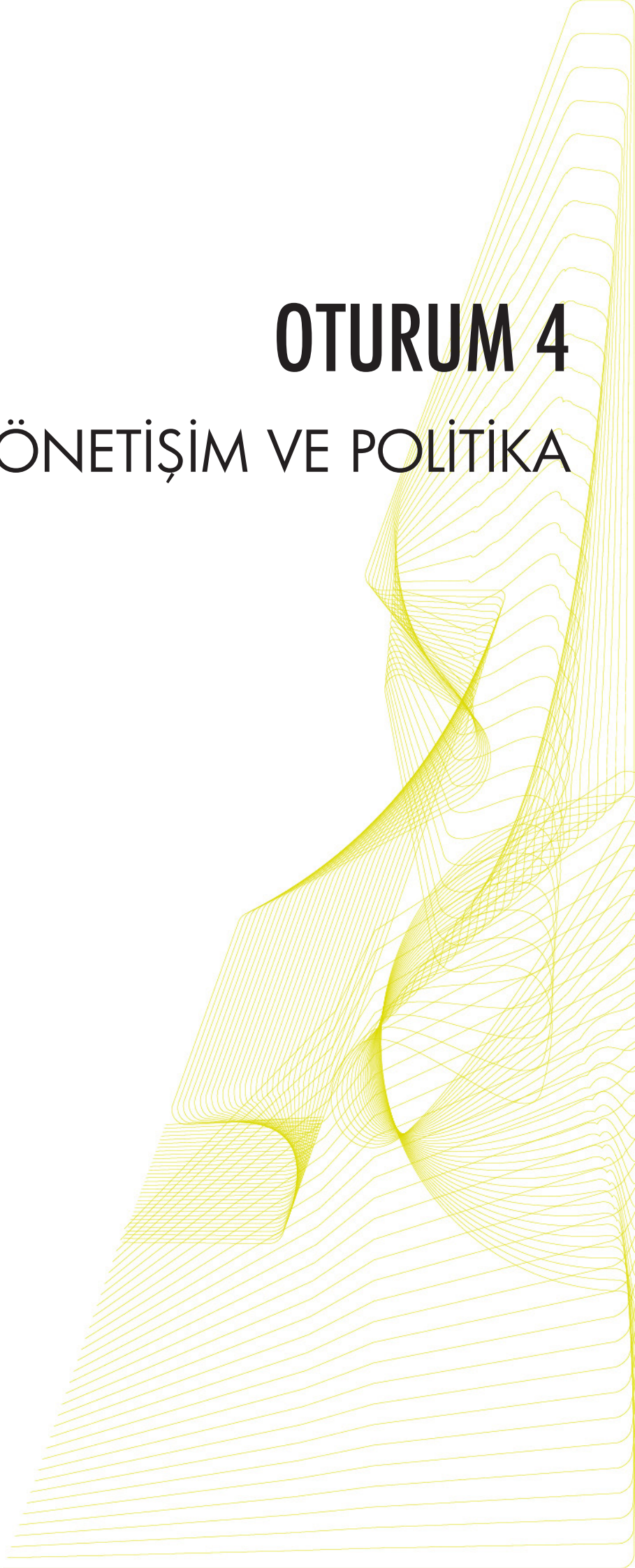
Çalışmanın önemli bulgularından biri, kamusal kentsel ritimlerin neoliberal kentleşme dinamikleri içerisinde metalaşarak tüketim pratikleriyle bütünleşmesidir. Aktarma merkezinde ortaya çıkan yoğunluk ve hareketlilik, yalnızca ulaşım işlevine hizmet eden bir unsur olmaktan çıkmakta; ticari faaliyetlerin yerleşmesine ve yaygınlaşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu durum, bekleme sürelerinin, geçiş anlarının ve karşılaşmaların tüketim pratikleriyle iç içe geçtiği yeni bir mekânsal kurgunun oluşmasına neden olmaktadır.

Bu bağlamda çalışma, aktarma merkezlerinde üretilen kentsel ritimlerin yalnızca mekânsal bir fenomen olarak değil, aynı zamanda ekonomik ve toplumsal ilişkiler aracılığıyla yeniden anlamlandırılan ve tüketilen bir olgu olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda "ritim tüketimi" kavramı önerilmekte ve kamusal mekânın dönüşümüne ilişkin eleştirel bir tartışma zemini sunulmaktadır. Aktarma merkezleri, bu yönüyle kentsel tasarım pratikleri içerisinde yeniden düşünülmesi gereken kritik mekânsal odaklar olarak değerlendirilmektedir.

Anajtar Kelimeler: Aktarma merkezi, Aktarma merkezi tasarımı, Ritimanaliz, Terminal Kadıköy

OTURUM 4

KENTSEL YÖNETİŞİM VE POLİTİKA

Türkiye’de Kentsel Tasarım Uygulamalarının Hukuki Çerçevesinin Avrupa Birliği Politikaları Bağlamında İncelenmesi: Politika Transferi Analizi

Ruşen Keleş
Ankara Üniversitesi

Gizem Ulusoy
Ankara Üniversitesi

Parla Güneş
Ankara Üniversitesi

Kentsel tasarım, kentlerin mekânsal örgütlenmesini, kamusal alan kalitesini, çevresel sürdürülebilirliği ve ekonomik canlılığını etkileyen çok boyutlu bir planlama alanıdır. Bununla birlikte, Avrupa Birliği (AB) hukukunda kentsel tasarım tek bir düzenleyici direktif altında tanımlanmış bir politika alanı değildir. Tersine, kentsel tasarım uygulamaları mekânsal planlama, sürdürülebilir kentsel gelişim, çevresel koruma ve bölgesel politika gibi farklı politika alanlarının kesişimi sonucunda biçimlenmektedir. Bu çalışmada, AB kent politikalarının Türkiye’deki kentsel tasarım uygulamalarının hukuki çerçevesi üzerindeki etkisinin, kamu politikası ve karşılaştırmalı siyaset yaklaşımının önemli bir bileşenini oluşturan politika aktarımı* kapsamında Dolowitz ve Marsh tarafından geliştirilen model kullanılarak nitel araştırma tasarımı ile analiz edilmesi amaçlanmaktadır (Yay, 2016). Politika aktarımı, belirli bir ülkede veya uluslararası kurumda geliştirilen politika araçlarının, kurumsal düzenlemelerin ya da yönetim modellerinin başka bir ülkenin politika yapım sürecine aktarılması anlamını taşımaktadır (Dolowitz ve Marsh, 1996; 2000; Wolman, 1992). Bu bağlamda AB kent politikalarının Türkiye’deki kentsel tasarım mevzuatına hangi mekanizmalar aracılığıyla yansıdığını ve bu yansımanın hukuki ve kurumsal düzeyde ne ölçüde gerçekleştiğini çözümlenmesi amaçlanmaktadır. Politika aktarımının saptanabilmesi amacıyla AB kent politikalarını oluşturan temel belgeler ile Türkiye’deki kentsel tasarım ve planlama mevzuatı karşılaştırmalı olarak incelenmiş; politika aktarımı literatüründe kullanılan “kopyalama”, “uyarlama”, “melezleştirme”, “esinlenme” ve “sentez” gibi aktarım derecesini gösteren seçenekler değerlendirme ölçütü olarak kullanılmıştır (Rose, 1993; Dolowitz ve Marsh, 1996). Böylece AB kent politikalarının Türkiye’deki hukuki düzenlemelere

hangi ölçüde ve hangi biçimlerde yansıdığı ortaya konulmuştur.

Çalışmanın birincil veri kaynaklarını AB kent politikası belgeleri oluşturmaktadır. AB kent politikalarının aday ülkelerde uygulanmasına yönelik kurumsal mekanizmalar da politika aktarım sürecinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda AB müzakere sürecinde yer alan politika alanları incelendiğinde, kentsel planlama ve tasarım konularının doğrudan tek bir başlık altında düzenlenmediği görülmektedir. Bununla birlikte, konu özellikle Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu başlıklı 22. fasıl kapsamında ele alınmaktadır. Bu fasıl çerçevesinde bölgesel kalkınma, mekânsal planlama kapasitesi, yerel yönetimlerin kurumsal yapısı ve kentlerin sürdürülebilir gelişimi gibi konular değerlendirilmektedir. Ayrıca, çevresel planlama boyutu ise Çevre ve İklim Değişikliği başlıklı 27. fasıl kapsamında ele alınmaktadır. Dolayısıyla, kentsel tasarımın hukuki çerçevesi AB müzakere sürecinde çok boyutlu bir politika alanı içinde değerlendirilmektedir.

Türkiye’de kentsel tasarım uygulamalarının hukuki altyapısı ise farklı yasa ve yönetmeliklerden oluşan parçalı bir yapı sergilemektedir. İlgili mevzuatın yapısı incelendiğinde, kentsel tasarım kavramının doğrudan tanımlanmış bağımsız bir hukuki kategori olmadığı, daha çok planlama süreçleri ve uygulama araçları içinde dolaylı biçimde yer aldığı görülmektedir.

Politika aktarımı analizi sonuçları, AB kent politikalarının Türkiye’deki kentsel tasarım mevzuatını özellikle sürdürülebilir planlama, çevresel değerlendirme süreçleri ve yerel yönetim mekanizmaları açısından etkilediğini göstermektedir. Ancak bu et-

kinin çoğu zaman doğrudan normatif aktarım şeklinde değil, kurumsal uyarılma ve politika öğrenmesi biçiminde gerçekleştiği görülmektedir. Başka bir anlatımla, Türkiye'deki düzenlemeler AB kent politikalarından esinlenmekle birlikte ulusal yönetim yapısı ve planlama geleneği doğrultusunda yeniden biçimlenmektedir. Çalışmamızda, kentsel tasarımın AB hukukunda doğrudan düzenlenen bir politika alanı olmamakla birlikte sürdürülebilir kentleşme, çevresel planlama ve bölgesel kalkınma politikaları aracılığıyla ulusal planlama sistemlerine dolaylı ve "uyarlama" ölçütüne dayalı biçimde aktarıldığını ortaya koyulmaktadır. Bulgular, Türkiye'de kentsel tasarımın AB politikalarından büyük ölçüde normatif ilkeler ve planlama yaklaşımları düzeyinde etkilendiğini, ancak ulusal planlama geleneği ve yönetsel yapı nedeniyle bu etkilerin çoğunlukla uyarlanarak var olan mevcut kurumsal yapı ile bütünleştirilerek uygulamaya aktarıldığını ortaya koymaktadır.

Kurumsal dönüşüm bakımından bölgesel kalkınma ajanslarının kurulması, yerel yönetimlerde stratejik planlama yaklaşımının yaygınlaşması ve mekânsal planlama sisteminin yeniden düzenlenmesi gibi gelişmeler AB politikalarının etkisini göstermektedir. Ancak kentsel tasarımın kurumsal olarak bağımsız bir politika alanı durumuna gelmediği, daha çok planlama ve kentsel dönüşüm uygulamaları içinde ele alındığı anlaşılmaktadır. Yetki dağılımı açısından AB kent politikalarının yerel yönetim ve katılımcılık ilkelerini güçlendirmesine rağmen Türkiye'de planlama ve kentsel tasarım yetkilerinin merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında paylaşıldığı ve özellikle büyük ölçekli projelerde merkezi yönetimin belirleyici rolünü koruduğu görülmektedir. Ekonomik açıdan AB uyum sürecinin bölgesel kalkınma, sürdürülebilir ulaşım ve çevresel altyapı yatırımları yoluyla yerel planlama kapasitesine katkı sağladığı, ancak Türkiye'nin üyelik sürecinin yavaşlaması nedeniyle, AB yapısal fonlarından sınırlı ölçüde yararlanılabildiği için bu etkinin tam olarak kurumsallaşmadığı söylenebilir. Araştırma kapsamında, kentsel tasarımın AB hukukunda doğrudan tanımlanmış bir politika alanı olmamasına karşın, sürdürülebilir kentleşme, çevresel planlama ve bölgesel kalkınma politikaları aracılığıyla ulusal planlama sistemlerine dolaylı biçimde aktarılabildiği ortaya konularak literatüre kavramsal, yönetsel ve uygulama düzeylerinde katkı sağlanmaktadır. Bu çerçevede, kentsel tasarımın AB hukukunda doğrudan tanımlanmış bir politika alanı olmamasına karşın sürdürülebilir kentleşme, çevresel planlama ve bölgesel kalkınma politikaları aracılığıyla ulusal planlama sistemlerine

dolaylı biçimde aktarılabildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Kent Politikaları, Kentsel Tasarım, Politika Transferi

* Literatürde yaygın olarak kullanılan "politika transferi" (policy transfer) kavramının Türkçe karşılığı olarak bu çalışmada "politika aktarımı" ifadesi tercih edilmiştir. Bununla birlikte kavramın kuramsal çerçevesi politika transferi literatürüne dayandığından, başlık ve anahtar kelimelerde literatürdeki kullanım korunmuştur.

Türkiye’de KentSEL Tasarımın Parçalı Yönetişimi ve Kaybolan Kent İmgesi

İrem Diyarbakırlı

Türkiye Belediyeler Birliği

Kentsel tasarım disiplini, son yetmiş yıl içerisinde yalnızca fiziksel mekânın estetik düzenlenmesine odaklanan bir pratik olmaktan çıkarak, kullanıcı deneyimini, mekânsal algıyı ve kentsel yaşam kalitesini önceleyen çok boyutlu bir alan hâline gelmiştir. Bu dönüşümün kuramsal temelleri, Kevin Lynch’in *The Image of the City* ve *City Sense and City Design* adlı çalışmalarında ortaya konulmaktadır. Lynch’in ilk eserinde geliştirdiği okunabilirlik (legibility) ve imge üretme kapasitesi (imageability) kavramları, kentsel mekânın kullanıcıların zihinsel haritaları üzerinden anlam kazandığını vurgularken; sonraki çalışmasında ortaya koyduğu yaşanabilirlik (vitality), kimlik (sense), mekânsal uyum (fit), erişim (access) ve yönetim (control) boyutları, kentsel tasarımın yalnızca algısal değil, aynı zamanda yönetsel bir çerçevede ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Kentsel tasarımın planlama sistemi içerisindeki konumunu yeniden düşünmek, yalnızca mekânsal kararların niteliği açısından değil, bu kararların nasıl üretildiği açısından da kritik bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Kentsel mekânın algılanabilirliği, kimliği ve bütüncül yapısı; yalnızca tasarım kararlarının içeriğiyle değil, bu kararların hangi yasal mevzuat, kurumsal yapı ve özellikle katılımcı yönetim süreçleri aracılığıyla şekillendiği ile doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda kentsel tasarım, estetik bir müdahale alanının ötesine geçerek, farklı aktörlerin (kamu, özel sektör, stk, kullanıcılar) karar alma süreçlerine dahil olduğu, şeffaf, müzakereye açık ve çok aktörlü bir yönetim modeli içerisinde ele alınmalıdır. Katılımcı süreçlerin kurumsallaşması, kentsel tasarım kararlarının yalnızca teknik değil, aynı zamanda toplumsal olarak meşruiyet kazanmasını sağlayarak, mekânsal kaliteyi doğrudan etkileyen bir unsur hâline gelmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de kentsel tasarımın yasal mevzuat içerisindeki yerini; siyasal çerçevesini, yetki ve sorumluluk dağılımı, uygulama araçları ve

süreçler bağlamında incelemek ve bu yapı içerisinde katılımcı süreçlerin nasıl konumlandığını analiz etmektir. Çalışma, kentsel tasarımın “okunabilir”, “anlamlı” ve “yaşanabilir” kentler üretme kapasitesinin, yalnızca tasarım ilkeleriyle değil; bu ilkelerin katılımcı ve kapsayıcı yönetim mekanizmaları aracılığıyla ne ölçüde hayata geçirilebildiğiyle belirlendiği varsayımına dayanmaktadır. Bu doğrultuda, katılımcı süreçleri güçlendiren, yetki ve sorumlulukları dengeli biçimde dağıtan ve uygulama araçlarını bu çerçevede yeniden tanımlayan bir yönetim modelinin, planlama–tasarım ilişkisini güçlendirerek kentsel mekânsal kaliteyi artırma potansiyeli taşıdığı ileri sürülmektedir.

Yöntem olarak araştırma, nitel bir analiz çerçevesinde kurgulanmıştır. İlk aşamada Türkiye’de kentsel tasarım ile ilişkili yasal mevzuat (imar mevzuatı, planlama hiyerarşisi ve ilgili yönetmelikler) doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir. İkinci aşamada, kentsel tasarım rehberleri, plan kararları ve uygulama örnekleri; Lynch’in ortaya koyduğu kavramsal çerçeve (legibility, imageability, vitality, sense, fit, access ve control) temelinde değerlendirilmiştir. Bu kapsamda özellikle “control” kavramı üzerinden yetki ve sorumluluk dağılımı; “access” ve “fit” kavramları üzerinden mekânsal kararların kapsayıcılığı ve uyumu; “sense” kavramı üzerinden ise kentsel kimlik ve algılanabilirlik analiz edilmiştir. Son aşamada elde edilen bulgular, planlama–tasarım ilişkisi bağlamında katılımcı süreçlerinde analiz edilmesi şeklinde yorumlanarak, mevcut sistemin güçlü ve zayıf yönleri ortaya konulmuştur.

Çalışmanın bulguları, Türkiye’de kentsel tasarımın büyük ölçüde planlama sistemine bağımlı, parçalı ve ikincil bir konumda kaldığını; bununla birlikte karar üretim süreçlerinde katılımcı mekanizmaların sınırlı ve çoğu zaman biçimsel düzeyde kaldığını göstermektedir. Yasal mevzuatta kentsel tasarıma ilişkin açık, bütüncül ve katılımcılığı kurumsallaştıran bir

çerçevenin bulunmaması, tasarım kararlarının çoğunlukla plan notları veya rehber dokümanlar aracılığıyla dolaylı biçimde tanımlanmasına ve kullanıcıların bu süreçlere etkin katılımının sınırlandırılmasına yol açmaktadır. Bu durum, Lynch'in "kontrol (yönetişim)" kavramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, yetki ve sorumlulukların yalnızca kurumsal düzeyde dağıtık değil, aynı zamanda kullanıcıların karar süreçlerine dahil edilmediği bir yapı içerisinde şekillendiğini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, uygulama araçlarının sınırlılığı ve bağlayıcılık düzeyinin düşük olması, katılımcı süreçlerin tasarım kararlarına somut biçimde yansımalarını engellemekte; bu da mekânsal kararların toplumsal meşruiyetini zayıflatmaktadır. Bu bağlamda, kentsel mekânın "okunabilirlik", "kimlik" ve "uygunluk" gibi temel nitelikleri yalnızca teknik eksiklikler nedeniyle değil, aynı zamanda katılımcı süreçlerin yetersizliği nedeniyle zayıf kalmakta; parçalı ve süreksiz mekânsal örüntüler ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak çalışma, planlama-tasarım birlikteliğini katılımcı yönetim perspektifiyle yeniden ele alınması gerekliliğini vurgulamaktadır. Lynch'in kuramsal çerçevesi doğrultusunda, kentsel tasarımın yalnızca fiziksel düzenleme ilkeleriyle değil; aynı zamanda yönetim, kontrol ve erişim boyutlarıyla birlikte, özellikle de katılımın kurumsal olarak tanımlandığı bir yapı içerisinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, kentsel tasarımın yasal mevzuatta daha açık, bağlayıcı ve katılımcılığı zorunlu kılan bir şekilde tanımlanması; yetki ve sorumlulukların yalnızca kurumlar arasında değil, kullanıcıları da içerecek biçimde yeniden düzenlenmesi ve uygulama araçlarının bu doğrultuda çeşitlendirilmesi, planlama-tasarım ilişkisinin güçlendirilmesi açısından kritik öneme sahiptir. Özellikle performans temelli yaklaşımların ve kentsel tasarım rehberlerinin katılımcı süreçlerle entegre edilmesi, hem kuramsal hem de uygulama düzeyinde daha okunabilir, bütüncül, kapsayıcı ve sürdürülebilir kentsel mekânların üretilmesine katkı sağlayacaktır.

Bisikletli Ulaşımın Ötesinde: Kentsel Tasarım Yönetişimi ve Eryaman Deneyimi

Can Gölgeliolu
Çankaya Üniversitesi

Başak Demir
Çankaya Üniversitesi

Deniz Altay-Kaya
Çankaya Üniversitesi

Ş. Naz Özcan Yılmaz
Gazi Üniversitesi

Bu çalışma, kentsel tasarımın çok aktörlü ve süreç odaklı bir üretim pratiği olduğu yaklaşımını temel alarak, Ankara'da sürdürülebilir bir ulaşım biçimi olarak bisikletli ulaşımın yaygınlaştırılmasının mekânsal, sosyal ve yönetimsel boyutların bir arada ele alınmasıyla mümkün olabileceğini öne sürmektedir.

Sürdürülebilir ulaşım politikaları, çağdaş kentlerde yalnızca ulaşım altyapısının geliştirilmesi ile sınırlı kalmayan; mekânsal deneyimi, kamusal yaşamı ve gündelik pratikleri yeniden tanımlayan bütüncül kentsel tasarım yaklaşımlarını gerektirmektedir. Türkiye kentlerinde sürdürülebilir kentsel hareketlilik pratiklerinin henüz yaygınlaşmamış olması bu gerekliliği daha da önemli kılmaktadır. Bu kapsamda yerel yönetimlerin bisikletli ulaşımaya yönelik mevcut uygulamalarının, bisiklet yollarının tanımlanmasını önceleyen, altyapı sunumu odaklı bir yaklaşıma sahip olduğu görülmektedir. Buna karşın, bisikletli ulaşımın kentsel mekânla kurduğu çok katmanlı ilişkiler, kullanıcı deneyimi ve yönetim boyutları yeterince tartışılmamakta ve tasarlanmamaktadır. Bu durum, özellikle Türkiye bağlamında, kentsel tasarımın planlama ve uygulama süreçleri içerisindeki konumunun hâlâ parçalı ve sınırlı biçimde ele alındığını göstermektedir.

Çalışma, Türkiye'de kentsel tasarımın bu sınırlı ele alınışını aşmayı hedefleyen bir yerel deneyimden hareketle, bisikletli ulaşımı çok boyutlu bir kentsel tasarım problemi olarak yeniden tanımlamaktadır. Ankara'nın Etimesgut ilçesinde yer alan ve ana ekseninde metro hattının yer aldığı sekiz mahalleyi kapsayan bir alanda bisikletli ulaşımın nasıl hayata geçirilebileceğine dair yürütölen çok paydaşlı bir birlikte üretim ve tasarım sürecini sunmaktadır. Çalışmanın ilk aşamasında, nicel ve nitel veri toplama

tekniklerini bütünleştiren karma yöntemli bir araştırma tasarımı benimsenmiştir. Bu kapsamda anketler, derinlemesine görüşmeler ve mekânsal analizler yoluyla elde edilen veriler tasarım sürecine entegre edilmiş; araştırma ile tasarım arasında iteratif ve geri beslemeye dayalı bir ilişki kurulmuştur. İkinci aşamada ise, bu bütünleşik çerçeveye dayalı olarak çok boyutlu bir kentsel tasarım süreci önerisi geliştirilmiştir.

Süreç, yerel yönetimin üniversite ile doğrudan temas kurarak, Eryaman bölgesinde yaşayanların ve özellikle üniversite öğrencilerinin, metroya erişiminde bisiklet kullanımını teşvik etmek üzere bir bisikletli ulaşım ağı tasarlanması hedefini paylaşması ile başlamıştır. Bu başlangıç, katılımı tasarım sürecine sonradan eklemlenen bir aşama olmaktan çıkarak; süreci tetikleyen ve yönlendiren temel unsur olmasını sağlamıştır. 2025-26 güz dönemi boyunca, eğitim çalışmaları kapsamında 20 kişilik bir ekip tarafından yürütölen bu süreç, belediye teknik kadrosu ile akademik bilgi üretimi arasında doğrudan bir etkileşim zeminini oluşturmuş; nihai proje çıktısı, yerel yönetim temsilcilerinin aktif katılımıyla değerlendirilmiştir. Bu yönüyle, kentsel tasarımda birlikte üretim (co-creation) süreçlerinin yalnızca katılımcı veri toplama araçları olarak değil, tasarım probleminin tanımlanmasından çözüm stratejilerinin geliştirilmesine kadar uzanan bir yöntemsel çerçeve olarak nasıl kurgulanabileceğine dair somut bir yaklaşım ortaya konmuştur.

Araştırma kapsamında 394 mahalle sakini ile gerçekleştirilen anket çalışması ve mahalle muhtarlarıyla yapılan derinlemesine görüşmeler, bisikletli ulaşımın yalnızca erişilebilirlik, güvenlik ve altyapı yeterliliği gibi teknik parametrelerle açıklanamayacağı ortaya koymaktadır. Bulgular, bireylerin bi-

siklet kullanımına yönelik eğilimlerinin, mekânsal süreklilik, kamusal alan kalitesi, algılanan güvenlik, yerel yönetim pratikleri ve gündelik yaşam alışkanlıkları gibi çok katmanlı faktörlerle ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu çok katmanlı yapı, bisikletli ulaşım ağlarının tasarımını yalnızca bir ulaşım planlaması konusundan çıkarıp, çok boyutlu bir kentsel tasarım problemi olarak konumlandırmaktadır. Ayrıca, kamusal alandaki yetki ve sorumlulukların parçalı yapısı, farklı kurumsal aktörlerin müdahale alanlarının çakışması ve mevcut değerlendirme ölçütlerinin yerel bağlamla her zaman örtüşmemesi gibi durumların, planlama ve tasarım süreçlerinde önemli gerilimler yarattığı görülmüştür. Bu gerilimler, Eryaman örneğinde, zaman zaman normatif göstergeler ile yerel ihtiyaçlar arasında uyumsuzlukların ortaya çıktığını göstermektedir.

Yürütülen araştırma ve birlikte üretim süreci bisiklet kullanımının yalnızca teknik altyapı tasarımı ile hayata geçirilemeyeceğini ortaya çıkarmış, bisiklet kullanımını şekillendiren çok boyutlu etmenleri; ve kurumsal yapı-tasarım boyutlarına ilişkin çıktılar ortaya koymuştur. Süreç sonucunda geliştirilen 45 km'lik bisiklet ağı, metro istasyonları, mahalle merkezleri ve gündelik yaşam odakları arasında mekânsal süreklilik kurmayı hedefleyen bütüncül bir kentsel tasarım yaklaşımının parçası olarak ele alınmaktadır. Ancak çalışma, bu tür fiziksel müdahalelerin tek başına yeterli olmadığını; bisikletli ulaşımın yaygınlaşmasının, çok boyutlu politika ve uygulama araçlarıyla desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu kapsamda, otomobil kullanımını caydırmaya yönelik mekânsal ve operasyonel stratejiler, bisiklet park sistemlerinin planlanması, yasal ve kurumsal çerçevenin güçlendirilmesi, finansal kaynakların tanımlanması ve katılım temelli farkındalık süreçlerinin geliştirilmesi gibi bileşenleri içeren bir politika paketleri geliştirilmiştir. Bu yaklaşım, kentsel tasarımın yalnızca fiziksel mekânın düzenlenmesi değil; aynı zamanda farklı aktörlerin etkileşimiyle şekillenen, çok katmanlı bir müdahale alanı olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak çalışma, kentsel tasarımın disiplinlerarası doğasını ve uygulama alanındaki dönüşüm potansiyelini, Türkiye bağlamında geliştirilen somut bir deneyim üzerinden yeniden değerlendirmektedir. Bisikletli ulaşım örneği üzerinden geliştirilen bu yaklaşım, kentsel tasarımın geleceğinin yalnızca mekânsal biçime odaklanan bir yaklaşım ile değil; katılımcı süreçler, yönetim yapıları ve politika araçları ile bütünleşen bir pratik olarak ele alınması

gerektiğini ileri sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel tasarım yönetimi, birlikte üretim, sürdürülebilir hareketlilik, bisikletli ulaşım, mobilite kültürü

Kentsel Planlamada Yönetişimin Yeniden Kurgulanması

Saim Onar

Türkiye Belediyeler Birliği

Simge Karanfil

Türkiye Belediyeler Birliği

Ayşe Şule Aktaş

Türkiye Belediyeler Birliği

Gülru Eraslan

Türkiye Belediyeler Birliği

Bu çalışma, Türkiye’de kentsel planlama süreçlerinde katılım ve yönetim ilişkisini yeniden ele alarak, planlama-tasarım bütünlüğü içerisinde katılımın nasıl sistematik bir bileşen haline getirilebileceğini incelemektedir. Kentsel tasarımın disiplinlerarası doğası ve güncel kentleşme dinamikleri çerçevesinde, özellikle afet sonrası yeniden yapılanma süreçlerinde ortaya çıkan yönetim boşlukları, bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Çalışma, kentsel planlama süreçlerinde katılımın çoğunlukla süreç sonrasında devreye giren reaktif bir araç olarak kaldığı; karar üretme süreçlerine yeterince entegre edilemediği ve bu durumun hem uygulama etkinliğini hem de toplumsal meşruiyeti zayıflattığı varsayımına dayanmaktadır.

Araştırma kapsamında, Türkiye’de farklı ölçeklerde belediyelerde yürütülen planlama süreçleri, çok düzeyli yönetim (multi-level governance) yaklaşımı çerçevesinde analiz edilmiştir. Bu analizde, merkez-yerel ilişkileri (dikey yönetim), kurum içi ve kurumlar arası koordinasyon (yatay yönetim) ve katılımcı süreçler birlikte ele alınmıştır. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerine dayanmaktadır. Bu kapsamda, üç farklı belediyede yürütülen uygulama süreçleri, çalıştaylar, vaka analizleri ve paydaş görüşmeleri aracılığıyla incelenmiş; ayrıca kurumlar arası etkileşim mekanizmaları ve planlama süreçleri adım adım haritalandırılmıştır. Bu yöntem sayesinde planlama sürecinin yalnızca teknik bir akış değil; aynı zamanda karar üretme ve yetki kullanma zinciri olduğu ortaya konmuştur.

Bulgular, Türkiye’de kentsel planlama süreçlerinde üç temel yapısal soruna işaret etmektedir. Birincisi, katılımın planlama sürecinin erken aşamalarına entegre edilmemesi ve çoğunlukla askı-ıtiraz gibi geç aşamalarda sınırlı kalmasıdır. İkincisi, dikey ve

yatay yönetim mekanizmalarının yeterince kurumsallaşmamış olması nedeniyle veri paylaşımı, koordinasyon ve karar süreçlerinde parçalanmışlık yaşanmasıdır. Üçüncüsü ise, katılımın kurumsal bir süreç olmaktan ziyade çoğunlukla proje bazlı ve kişilere bağlı olarak yürütülmesidir. Bu durum, planlama süreçlerinde güven eksikliği, dava süreçlerinin artması ve uygulama aşamasında direnç gibi sonuçlar doğurmaktadır.

Çalışma kapsamında geliştirilen temel katkı, katılımın planlama sürecine entegrasyonunu sağlayan “Katılım Çerçevesi” ve “Yönetişim Matrisi” yaklaşımlarıdır. Bu yaklaşımlar, planlama sürecinin her aşamasında (problem tanımı, analiz, tasarım, karar alma ve uygulama) katılımın amacı, düzeyi ve araçlarının sistematik olarak tanımlanmasını önermektedir. Katılım; bilgilendirme, danışma, birlikte üretme ve karara katılım gibi farklı düzeylerde ele alınarak, planlama aşamalarıyla eşleştirilmiştir. Böylece katılım, soyut bir ilke olmaktan çıkarılarak “kim, ne zaman ve hangi düzeyde sürece dahil olmalı?” sorusuna yapısal bir yanıt üretmektedir.

Türkiye’deki iyi uygulama örnekleri üzerinden yapılan vaka analizleri, katılımın mevcut mevzuat çerçevesinde dahi planlama sürecinin erken aşamalarında tasarlanabileceğini ve farklı araçların (odak grup çalışmaları, saha ziyaretleri, dijital platformlar vb.) birlikte kullanılabilirdiğini göstermektedir. Bu bulgu, Türkiye’de katılımın önündeki temel engelin mevzuat değil; süreç tasarımı ve kurumsal kapasite olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, güçlü bir organizasyon yapısı ve disiplinler arası koordinasyonun katılımın etkinliği açısından kritik olduğu tespit edilmiştir.

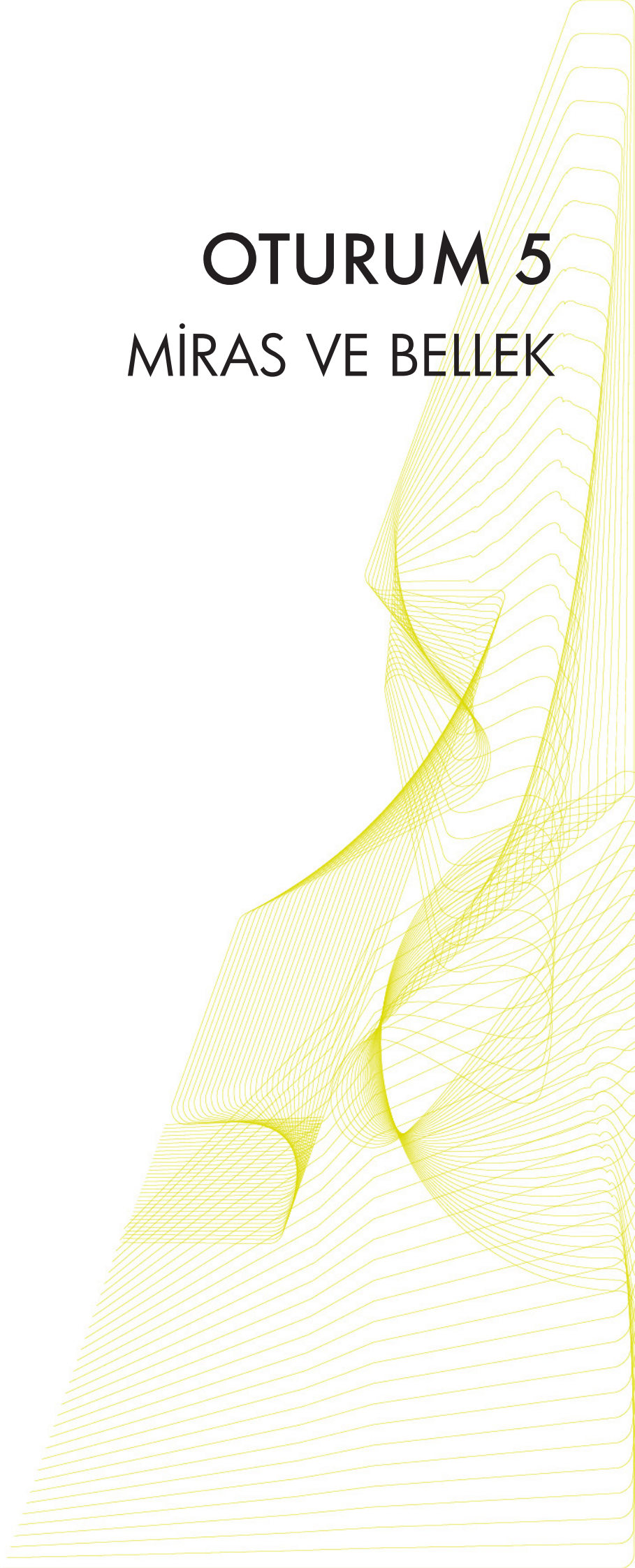
Sonuç olarak çalışma, kentsel tasarım ve planlama

alanında katılımın yalnızca normatif bir hedef değil; aynı zamanda sistematik olarak tasarlanması gereken bir yönetim aracı olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye bağlamında kentsel tasarımın geleceği açısından, katılımın planlama süreçlerinin erken aşamalarına entegre edilmesi, çok düzeyli yönetim mekanizmalarının güçlendirilmesi ve uygulamaya yönelik rehberlerin geliştirilmesi kritik önemdedir. Bu çerçevede, Türkiye Belediyeler Birliği gibi kurumların, merkezi politika ile yerel uygulama arasındaki boşluğu kapatan bir kolaylaştırıcı olarak rol üstlenmesi ve pilot uygulamalar üzerinden öğrenme süreçlerini ölçeklendirmesi önerilmektedir.

Bu çalışma, kentsel tasarımın geleceğine ilişkin tartışmalara, Türkiye’de yönetim temelli bir perspektif sunarak katkı sağlamayı hedeflemektedir.

OTURUM 5

MİRAS VE BELLEK

Kentsel Tasarımda Doğal Kimlik ve Kolektif Bellek: Antalya Kent Dokusunda Narenciye'nin İzleri, Mekânsal Kaybı ve Potansiyelleri

Hilal Küçüksoku
Akdeniz Üniversitesi

Hilal Tuğba Örmecioglu
Akdeniz Üniversitesi

Kentsel tasarım disiplini, mimarlık, şehir planlama ve peyzaj mimarlığının kesişiminde gelişen; zamanla yalnızca fiziksel mekân düzenlemelerini değil, kent kimliği, kolektif bellek ve ekolojik sürdürülebilirlik gibi çok katmanlı kavramları da kapsayan disiplinlerarası bir alan haline gelmiştir. Günümüzde küreselleşme, hızlı kentleşme ve mekânsal standartlaşma süreçleri kentlerin özgün kimlik bileşenlerinin zayıflamasına yol açmakta; bu durum yerel doğal peyzaj unsurlarının kentsel tasarım bağlamında yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu çalışma, doğa temelli kentsel tasarım yaklaşımlarının ve yerel peyzaj kimliğinin güncel kentsel tasarım tartışmalarındaki rolünü Antalya örneği üzerinden değerlendirmektedir. Antalya bağlamında narenciye yalnızca tarımsal bir üretim ürünü değil; kentin mekânsal karakterini, duysal deneyimini ve kolektif belleğini biçimlendiren önemli bir doğal kimlik unsurudur. Araştırma, narenciye peyzajının Antalya'nın kentsel kimliğini tarihsel olarak nasıl şekillendirdiğini ve modern kentleşme sürecinde hangi mekânsal dönüşümler sonucunda zayıfladığını incelemektedir.

Narenciye bitkileri Akdeniz coğrafyasına antik dönemlerde ulaşmış ve zamanla Anadolu'da yaygınlaşmıştır (Boyanay, 2013). Antalya bağlamında narenciye'nin kentle ilişkisi Osmanlı dönemine kadar izlenebilmektedir. 17. yüzyılda Evliya Çelebi, Seyahatname'sinde Antalya'yı bahçelerle çevrili bir kent olarak tanımlamakta ve turunç ile bergamot yetiştiriciliğinden söz etmektedir. 19. yüzyılın başlarına ait ticaret kayıtları ise narenciye'nin kent ekonomisinde önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Cumhuriyet döneminde üretimin artmasıyla birlikte narenciye, yalnızca ekonomik bir ürün değil, aynı zamanda Antalya'nın kimliğiyle özdeşleşen bir simge haline gelmiştir (Kaştan, 2020; Çimrin, 2012).

Bu tarihsel süreç içerisinde Antalya uzun süre bah-

çeler, narenciye ağaçları ve su arklarıyla karakterize edilen geçirgen bir peyzaj dokusuna sahip bir kent görünümü sergilemiştir. Kaleiçi evlerinin bahçelerinde ve avlularında turunç ve portakal ağaçlarının yaygın kullanımı, narenciye'nin gündelik yaşamın mekânsal kurgusunda önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Benzer şekilde geçmişte bazı kent cadde-leri boyunca konumlanan narenciye ağaçları, bu bitkinin kamusal peyzaj tasarımının da bir parçası olduğunu ortaya koymaktadır. Bahar aylarında kenti saran portakal çiçeği kokusu ise Antalya'nın duysal kent kimliğinin güçlü bir referansı olarak kolektif bellekte yer edinmiştir.

Araştırmanın kavramsal çerçevesi kent kimliği, kolektif bellek ve doğa temelli kentsel tasarım yaklaşımları üzerinden kurulmaktadır. Bitki örtüsü ve doğal peyzaj unsurları yalnızca estetik bir karakter üretmekle kalmaz; aynı zamanda kentin iklimini etkileyen, biyolojik çeşitliliği destekleyen ve kamusal mekân deneyimini şekillendiren önemli ekolojik altyapı bileşenleri olarak işlev görür. Bu bağlamda narenciye peyzajı, yerel bitki örtüsüne dayanan doğa temelli kentsel tasarım stratejileri açısından önemli bir potansiyel sunmaktadır.

Çalışmada Antalya'nın merkez ilçelerinde yer alan narenciye alanlarının mekânsal dönüşümü literatür incelemesi ve arazi kullanım verileri üzerinden değerlendirilmiştir. 1990–2018 yılları arasındaki CO-RINE arazi örtüsü verileri kullanılarak yapılan karşılaştırmalı analizler, kent merkezindeki narenciye bahçelerinin özellikle 1990 sonrası dönemde hızla azaldığını ve bu alanların büyük ölçüde konut ve turizm odaklı yapılaşmaya dönüştüğünü göstermektedir. Tarım alanlarının parçalanması sonucunda narenciye peyzajı kentsel dokuda sürekliliğini büyük ölçüde kaybetmiş; çoğu durumda kamusal peyzaj veya site bahçelerinde tekil dekoratif öğeler olarak

varlığını sürdürür hale gelmiştir. Buna karşın narenciye, Antalya'nın kültürel temsillerinde güçlü bir yer tutmaya devam etmektedir. Altın Portakal Film Festivali gibi kentsel simgeler ve görsel kimlik unsurları, narenciye'nin kent belleğinde sembolik bir değer taşımaya sürdürdüğünü göstermektedir. Bu durum narenciye'nin fiziksel mekândaki varlığı azalırken kültürel ve sembolik düzeyde varlığını koruduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak narenciye peyzajı Antalya'da yalnızca geçmişe ait bir tarımsal üretim alanı değil; kent kimliği, kolektif bellek ve ekolojik altyapının kesişiminde yer alan önemli bir mekânsal miras niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda yerel bitki örtüsüne dayanan peyzaj stratejilerinin doğa temelli kentsel tasarım yaklaşımlarıyla birlikte ele alınması, kentlerin hem ekolojik dayanıklılığını hem de özgün kimliğini güçlendirebilecek bir potansiyel sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel kimlik, Kolektif bellek, Doğa temelli kentsel tasarım, Narenciye, Antalya

Kültürel Peyzaj Değerleri Değişiminin Kent Kimliğine ve Kentsel Çevrenin Biçimlenmesine Etkisi: Ankara Örneği

Saniye Akça

Kabardino-Balkarian State University / Russia

Aleyna Keven

Gazi Üniversitesi

Hülagü Kaplan

Gazi Üniversitesi

İnsan ve doğanın etkileşimi ile oluşan kültürel peyzaj, insanların doğayı kendi amaçları ve ihtiyaçları doğrultusunda kullanma biçimi olarak tanımlanmaktadır. Sürdürülebilir kültürün ve yaşamın sağlanabilmesi açısından da önemlidir. Dünyanın farklı kentlerini, yerleşimlerini veya mekanlarını temsil eden farklı kültürel peyzaj değerleri bölgenin topografyası, jeolojik özellikleri, iklimi, doğal bitki örtüsü gibi birçok özelliklerle birbirinden ayrılmaktadır.

Kültürel peyzaj, insan müdahalesi ile doğal süreçlerin birlikte ürettiği bir "süreklilik alanı"dır ve sürdürülebilir yaşam pratiklerinin kurulmasında temel bir rol üstlenmektedir. Bu bağlamda kültürel peyzaj, yalnızca doğal ve fiziksel bileşenlerin bir araya gelmesiyle oluşan bir çevresel durum değil; aynı zamanda üretim ilişkileri, yerel bilgi sistemleri ve gündelik yaşam pratiklerinin mekânsal olarak örgütlenmesiyle ortaya çıkan çok katmanlı bir yapıdır. Bu katmanlılık, peyzajın zaman içinde dönüşen ancak izlerini koruyan bir hafıza mekânı olarak değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır. Farklı coğrafyalarda ortaya çıkan kültürel peyzaj örüntüleri çevresel bileşenlerle birlikte, yerel üretim biçimleri ve sosyo-kültürel pratikler doğrultusunda çeşitlenmektedir.

Özellikle kırsal yerleşimlerin kendisine özgü, doğaya ve toplumun üretim-tüketim biçim ve kültürüne ait bilgilerini yansıtan üretim peyzajı bulunmaktadır. Kültürel peyzajın bir alt basamağı olan üretim peyzajı toplum kültürünün, geleneklerinin doğayla etkileşimi sonucunda, işkollarında ve üretim ilişkilerinde somutlaşan ürünüdür. Gündelik yaşamın geçtiği ve üretim faaliyetlerini içeren alanlar ve yapılar bu kavram içinde ele alınmaktadır. Günümüzde kentleşme faaliyetleri nedeniyle oluşan yoğun yapılaşmalar doğal ve yarı doğal ortamların üzerinde baskı kurarak bu alanların işlevlerini bozmaktadır.

Bu da dolaylı olarak üretim peyzaj değerleri üzerinde tehdit oluşturmakta ve hatta yok olmasına neden olmaktadır.

Çalışma kapsamında ele alınan Ankara kenti, kırsal ve kentsel kültürel değerlere sahip ve aynı zamanda yapılaşmanın da yoğun olduğu kentlerden biri olması nedeniyle bu bağlamda dikkat çekici bir örnek sunmaktadır. Kent, bir yandan farklı topoğrafik yüzeylerinden oluşan özgün doğal kartografyası ile hidrojeolojik jeomorfolojik bir altyapıya sahipken, diğer yandan hızlı ve çoğu zaman kontrolsüz gelişim süreçleri nedeniyle bu altyapının önemli ölçüde dönüştürüldüğü doğasından yer yer uzaklaştırılmış mekânsal yapıya sahiptir.

Ankara'nın erken dönem yerleşim örüntülerinde topoğrafya ile kurulan uyumlu ilişki, tarımsal üretim alanlarının ve su sistemlerinin mekânsal organizasyonda belirleyici olmasıyla kendini göstermektedir. Ancak zaman içerisinde dere yataklarının kapatılması, vadi tabanlarının yapılaşmaya açılması ve kırsal üretim alanlarının kent dokusu içinde erimesi, bu kültürel peyzaj bileşenlerinin sürekliliğini zayıflatmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Ankara'nın topoğrafik yapısının kültürel peyzaj ve özellikle üretim peyzajı değerlerinin oluşumundaki rolünü ortaya koymak ve kentsel gelişim süreçleri içinde bu değerlerin sürdürülebilirliğinin ne ölçüde sağlanabildiğini; bu değerlerin kent kimliği ile ilişkisini, sorgulamaktır. Bu doğrultuda, teorik çerçevenin kapsamlı bir biçimde ele alınmasının yanı sıra, Ankara özelinde seçilen örnek alanlar üzerinden mekânsal analizler yapılmaktadır. Ayrıca benzer topoğrafik özelliklere sahip farklı kentlerle gerçekleştirilen karşılaştırmalı analizler aracılığıyla, kültürel peyzajın korunması ve

Üretim peyzajlarının sürdürülebilirliği konusunda alternatif yaklaşımlar değerlendirilmektedir.

Çalışma, kültürel peyzajı statik bir değer olarak değil, kentsel morfoloji ile birlikte evrilen dinamik bir sistem olarak ele alarak, Ankara'nın geleceğine yönelik daha bütüncül, dirençli ve kent kimliğinin görünür kılındığı bir mekânsal yaklaşımla geliştirilmesine yönelik irdelemeleri içermektedir.

Bu bağlamda teorik çerçevenin detaylı olarak irdelenmesi, örnek alan ile ilgili verilerin toplanması ve elde edilen sonuçların değerlendirilmesi için karşılaştırılmalı analiz yöntemi ile farklı coğrafyalarda bulunan benzer topografik , iklimsel, üretim deseni özelliklerine sahip kentlerin kültürel peyzaj, üretim ilişkisi ve kent kimliği bağlamında incelenmesi yapılmaktadır.

Anahtar kavramlar: Kültürel peyzaj, Topografik eşik, üretim deseni, retim Biçimi, Kent kimliği, Kentsel yayılma

Sirkeci ve Haydarpaşa Garları Dönüşümünün İncelenmesi: Washington Tüzüğü ve Endüstriyel Mirasın Korunması Uluslararası Komitesi (TICCIH) Perspektifi

Elif Çoban

*İstanbul Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim
Enstitüsü*

Fatma Ayçim Türer Başkaya

*İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi,
Peyzaj Mimarlığı Bölümü*

Demiryolları, 19. yüzyıldan itibaren hem dünyada hem de Anadolu topraklarında modernleşmenin mekânsal taşıyıcılarından biri olarak görülmüş; yalnızca coğrafi sınırları birbirine bağlayan bir ulaşım ağı değil, aynı zamanda kamusal mekân üretimi, ekonomik dolaşım, tarihsel aktarım ve devlet temsili açısından belirleyici bir araç haline gelmiştir. Bu bağlamda Haydarpaşa Garı Anadolu ile İstanbul arasındaki ilişkinin temel eşiklerinden biri olmuş; Sirkeci Garı ise Rumeli Demiryolu'nun başlangıç noktası olarak dış ticaret ve yolcu taşımacılığında stratejik önem taşımıştır. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan süreçte iki gar da yalnızca ulaşım yapısı olarak değil, kolektif belleğin ve kent yaşamının sürekliliğini kuran endüstriyel ve kültürel peyzaj varlıkları olarak varlık göstermiştir. Bu tür demiryolu yapıları, yalnızca mimari değer taşıyan tekil yapılar olarak değil; üzerinde buldukları ray sahaları, açık alanlar, kıyı ilişkileri ve çevresindeki kentsel gelişimle birlikte bütüncül bir endüstriyel peyzajın parçaları olarak değerlendirilmelidir. Endüstriyel peyzajlar zaman içerisinde kentsel gelişimden etkilenmekte, aynı zamanda buldukları çevrenin mekânsal örgütlenmesini ve kamusal kullanım biçimlerini de dönüştürmektedir. Bu nedenle tarihi gar alanlarında meydana gelen işlevsel ve yönetsel değişimler, yalnızca yapı ölçeğinde değil, çevresiyle kurduğu süreklilik üzerinden ele alınmalıdır.

Günümüzde ulaşım araçları ve dinamikleri değiştikçe Sirkeci ve Haydarpaşa Garları ulaşım işlevlerinin kademeli biçimde daraltılması ve kültür-sanat odaklı yeniden işlevlendirme kararlarıyla yeni bir yönetsel dönüşüm sürecine girmiştir. Özellikle 2013 yılında tamamlanan Marmaray Projesi ile başlayan süreç, 2014 ve 2018'deki restorasyon, arkeolojik kazılar ve altyapı iyileştirme çalışmaları ile devam etmiş; kamuoyu, akademisyenler ve sivil toplum örgütleri tarafından tartışılmıştır. 2024 yılında Türkiye Cum-

huriyeti Devlet Demiryolları ile Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında imzalanan protokol kapsamında, gar sahalarının demiryolu işlevi dışında kalan bölümleri 29 yıllığına Bakanlığa devredilmiş; böylece tarihî gar alanlarının kullanım rejimi yeni bir idari çerçeveye taşınmıştır. Bu gelişmeler, garların yalnızca geçmişteki ulaşım işlevlerini değil, aynı zamanda kentsel peyzajın sürekliliğini ve kamusal kullanım potansiyelini koruma gerekliliğini de gündeme taşımaktadır. DBU çalışma, tarihî ve endüstriyel mirasın korunmasında iki uluslararası ilkeyi temel almakta; bunlar 1987'de kabul edilen Washington Charter ve 2003'te ilan edilen Endüstriyel Mirasın Korunması Uluslararası Komitesi (TICCIH, The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage)'dir. Washington Charter, ICOMOS tarafından hazırlanmış olup tarihî ve kültürel mirası bütüncül ele alırken, TICCIH endüstriyel miras konusunda ICOMOS'a özel danışmanlık yapmakta ve endüstriyel mirası işlevleri ile çevresiyle birlikte değerlendirmeyi vurgulamaktadır. Bu iki yaklaşım, tarihî ve endüstriyel mirası bütüncül bir bağlamda ele alma konusunda öncü niteliktedir; seçilmelerinin nedeni, her iki ilkenin de tarihî gar alanları gibi endüstriyel peyzajların korunmasında uluslararası koruma ilkeleriyle paralellik göstermesi ve garların fiziksel ile sosyal-kültürel sürekliliği için rehberlik sağlamasıdır. Bu çerçevede çalışma, seçilen gar alanlarını mimari bütünlük, işlevsel süreklilik, çevresel bağlam, toplumsal kullanımlar ve peyzaj ilişkisi gibi parametreler üzerinden sorgulayarak, uluslararası ilkeler ile sahadaki gözlemleri doğrudan ilişkilendirmektedir.

Araştırma kapsamında Hocapaşa Mahallesi'nde yer alan Sirkeci Garı ve Rasimpaşa Mahallesi'nde yer alan Haydarpaşa Garı, etraflarındaki mahallelerde bulunan kültürel varlıkların mekânsal ilişkileri üzerinden incelenmiştir. Bu amaçla, İstanbul Büyükşehir

hir Belediyesi Kùltür Varlıkları Envanteri'nden elde edilen CSV formatındaki veriler ArcGIS Pro 3.0.0 (UTM Zone 35N [WGS 1984]) ortamında görselleştirilmiş; garların etrafındaki kùltürel varlıkların yoğunluk ve dağılım örüntüleri ortaya konmuştur. Ayrıca kararlar, kamuoyu görüşleri ve ilgili belgeler kronolojik olarak incelenmiş; süreçteki yönetsel kırılmalar ortaya konmuştur. Analiz, garların çevresindeki kùltürel varlıklarla kurduğu bağlantıları ve mekansal sürekliliği ortaya koymayı hedeflemiştir.

Elde edilen bulgular, Washington Charter'ın tarihî bağlamı bütüncül ele alma yaklaşımı ve TICCIH'in endüstriyel mirası işlevleri ve çevresiyle birlikte değerlendirme vurgusuyla doğrudan örtüşmektedir. Alınan kararlar ve yetki devri, Sirkeci ve Haydarpaşa Garları'nın gelecekteki yönetimi açısından kritik bir dönemeçtir. Bu süreçte, yalnızca yapı ölçeğine odaklanmak yerine çevresiyle bütünlüşik endüstriyel ve kùltürel mirasın korunmasını sağlayacak bütüncül bir yaklaşımın ve uluslararası koruma ilkelerinin takip edilmesi önem kazanmaktadır.

* Bu çalışma, İstanbul Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde devam etmekte olan yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sirkeci ve Haydarpaşa Garı, TICCIH, Washington Charter, endüstriyel peyzaj, bütüncül yaklaşım

OTURUM 6

RİSK, AFET VE YENİDEN İNŞA

Savaş Sonrası Kentlerin Geleceği: Dayanıklılık, Yeniden Kurulum ve Yeni Kenttsel Tasarım Paradigmaları

Sultan Serter

Işık Üniversitesi

Kentler tarih boyunca savaşların, krizlerin ve büyük toplumsal dönüşümlerin en doğrudan etkilediği mekânsal alanlar olmuştur. Savaşlar yalnızca kentlerin fiziksel yapısını tahrip etmekle kalmaz; aynı zamanda demografik hareketleri, ekonomik üretim biçimlerini, altyapı sistemlerini ve kent yönetim modellerini de dönüştürür. Bu nedenle savaş sonrası dönemler, kentsel tasarım ve planlama tarihinde önemli kırılma noktaları olarak kabul edilmektedir. II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da ortaya çıkan yeniden inşa deneyimleri, modern kentsel tasarımın gelişiminde belirleyici bir rol oynamıştır. Varşova, Berlin ve Rotterdam gibi kentlerde gerçekleştirilen yeniden inşa programları, merkezi planlama, modernist mimari yaklaşımlar ve altyapı odaklı kentsel gelişim modellerinin güç kazanmasına yol açmıştır. Ancak 21. yüzyılda savaşların doğası ve kentler üzerindeki etkileri önemli ölçüde değişmiştir. Günümüzde yaşanan çatışmalar yalnızca fiziksel yıkım üretmekle kalmamakta; enerji altyapısı, iletişim ağları, ulaşım sistemleri ve dijital kent yönetim mekanizmaları gibi karmaşık sistemleri de doğrudan etkilemektedir. Bu durum, savaş sonrası kentlerin yeniden inşa edilmesi sürecinde daha esnek ve dayanıklı kentsel modellerin geliştirilmesini gerekli kılmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, 2020 sonrası dönemde ortaya çıkan savaşlar ve jeopolitik krizlerin kentsel tasarım üzerindeki etkilerini incelemek ve savaş sonrası kentlerin yeniden inşa edilmesinde ortaya çıkan yeni planlama yaklaşımlarını analiz etmektir. Araştırma özellikle Rusya-Ukrayna savaşı ile Orta Doğu'daki bölgesel krizlerin kent planlamasını nasıl dönüştürdüğünü ele almaktadır. Çalışma, savaş sonrası kentsel tasarımın yalnızca fiziksel yeniden inşa süreçlerinden ibaret olmadığı; enerji altyapısı, güvenlik politikaları, nüfus hareketleri ve dijital planlama teknolojileri gibi çok boyutlu faktörlerle şekillendiği varsayımından hareket etmektedir. Bu bağlamda araştırmanın temel savı, günümüzde sa-

vaş sonrası kentlerin yalnızca yeniden kurulan yerleşimler değil; aynı zamanda geleceğin kentsel tasarım paradigmasını şekillendiren deneyim alanları haline geldiğidir.

Çalışmanın kapsamı üç farklı ülke örneği üzerinden belirlenmiştir: Ukrayna, Lübnan ve İran. Bu ülkeler, savaş ve kriz sonrası kentsel dönüşüm süreçlerinin farklı biçimlerde ortaya çıktığı üç önemli örnek sunmaktadır. Ukrayna örneği, büyük ölçekli savaş yıkımının ardından uluslararası destekli yeniden inşa projelerinin geliştirildiği bir süreci temsil etmektedir. 2022 yılında başlayan Rusya-Ukrayna savaşı, Mariupol, Kharkiv ve Kyiv çevresindeki birçok kentte ciddi altyapı kayıplarına yol açmış ve bu yerleşimlerin yeniden inşa edilmesi için kapsamlı planlama programlarının hazırlanmasına neden olmuştur. Bu süreçte Avrupa Birliği ve uluslararası kuruluşların desteklediği projelerde enerji verimliliği, sürdürülebilir ulaşım sistemleri ve akıllı şehir teknolojileri gibi yeni planlama yaklaşımları ön plana çıkmaktadır. Bu durum, savaş sonrası kentlerin yalnızca yeniden yapılan yerleşimler değil; aynı zamanda yeni teknolojilerle donatılan modern kentsel sistemler haline geldiğini göstermektedir.

Araştırmanın ikinci vaka alanı olan Lübnan ise savaş ve krizlerin kentsel yapı üzerindeki etkilerinin daha karmaşık biçimde ortaya çıktığı bir örnek sunmaktadır. Uzun süredir devam eden siyasi istikrarsızlık, ekonomik kriz ve bölgesel çatışmalar Lübnan'daki kentlerin planlama süreçlerini doğrudan etkilemektedir. Özellikle 2020 yılında Beyrut Limanı'nda meydana gelen büyük patlama, kentin önemli bir bölümünde ciddi yıkım yaratmış ve geniş çaplı bir yeniden yapılanma sürecini başlatmıştır. Ancak devlet kurumlarının sınırlı kapasitesi ve ekonomik kriz nedeniyle yeniden inşa projeleri büyük ölçüde uluslararası yardım kuruluşları ve özel sektör tarafından yürütülmektedir. Bu durum kent planlamasında parçalı ve düzensiz bir dönüşüm sü-

recine yol açmaktadır. Bununla birlikte Beyrut'ta geliştirilen bazı projeler kamusal alanların yeniden düzenlenmesi, tarihi dokunun korunması ve sosyal mekânların güçlendirilmesi gibi önemli girişimleri içermektedir. Bu örnek, kriz ortamlarında kentsel planlamanın yalnızca teknik bir süreç olmadığını; aynı zamanda siyasi ve ekonomik güç ilişkileriyle şekillenen bir alan olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın üçüncü vaka alanı olan İran ise farklı bir kentsel dönüşüm modelini temsil etmektedir. İran'da özellikle büyük kentlerde artan nüfus yoğunluğu ve güvenlik kaygıları, planlı uydu kent projelerinin geliştirilmesine yol açmıştır. Tehran çevresinde kurulan Parand ve Pardis gibi yeni yerleşimler, metropoldeki nüfus baskısını azaltmak ve daha kontrollü bir kentleşme modeli oluşturmak amacıyla planlanmıştır. Bu uydu kent projeleri, ulaşım altyapısının geliştirilmesi, yeni konut alanlarının oluşturulması ve ekonomik faaliyetlerin farklı bölgelere dağıtılması gibi hedefler taşımaktadır. İran örneği, savaş ve bölgesel güvenlik risklerinin dolaylı etkileri altında gelişen planlı kentleşme stratejilerini göstermesi açısından önemlidir.

Araştırmada karşılaştırmalı vaka analizi yöntemi kullanılmıştır. Uluslararası kuruluşların yeniden inşa raporları, kentsel planlama belgeleri ve akademik çalışmalar incelenerek üç ülke örneğinde ortaya çıkan kentsel dönüşüm dinamikleri karşılaştırmalı biçimde değerlendirilmiştir.

Araştırma bulguları, savaş sonrası kentsel tasarımın üç temel eğilim etrafında şekillendiğini göstermektedir. Birinci eğilim, kentlerin krizlere karşı daha dayanıklı hale getirilmesini amaçlayan "dayanıklı kent" yaklaşımının yaygınlaşmasıdır. İkinci eğilim, coğrafi bilgi sistemleri ve veri temelli planlama araçları gibi dijital teknolojilerin yeniden inşa süreçlerinde daha fazla kullanılmasıdır. Üçüncü eğilim ise savaş sonrası kentlerin yalnızca yeniden inşa edilmediği; aynı zamanda yeni ekonomik, stratejik ve toplumsal işlevlerle yeniden kurgulandığıdır.

Sonuç olarak çalışma, savaş sonrası kentlerin yalnızca yıkımın ardından ortaya çıkan mekânsal düzenlemeler olmadığını; aynı zamanda geleceğin kentsel tasarım paradigmasını şekillendiren deneyim alanları olduğunu göstermektedir. Ukrayna, Lübnan ve İran örnekleri, krizler çağında kentlerin nasıl daha dayanıklı ve esnek biçimde planlanabileceğine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Bu bağlamda günümüzde kentsel tasarımın temel hedefi yalnızca yıkı-

lan kentleri yeniden inşa etmek değil; aynı zamanda gelecekte ortaya çıkabilecek krizlere karşı daha sürdürülebilir ve dirençli kentsel sistemler oluşturmaktır.

Anahtar Sözcükler: Savaş Sonrası Kentsel Tasarım, Dayanıklı Kentler (Urban Resilience)

Yeniden İnşa ve Kentsel Planlama, Jeopolitik Krizler, Kaygılı Kent Modelleri

Dijital İkiz ile Sel Riskine Duyarlı Kentsel Tasarım: Veri Temelli Bir Karar Destek Yaklaşımı

Bengüsu Turan
Sampaş Holding

Her yıl dünya genelinde iklim değişikliğinin en acı sonuçlarından biri olan, afetler arasındaki yeri de gittikçe artan sel ve taşkınlar kentsel alanlarda yıkıcı bir etki göstermektedir. Milyonlarca insanı etkileyen bu afetlerden sonra altyapıda büyük hasarlar oluşmakta, binlerce can kaybedilmekte ve kentte fiziksel, ekonomik, sosyal zararlar meydana gelmektedir. Son yıllarda Türkiye’de art arda yaşanan sel olayları mevcut kentsel tasarım yaklaşımlarının yeniden ele alınması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Statik analizler ve geçmiş veriler göz önünde bulundurularak geleneksel yöntemlerle yapılan planlama ve tasarım süreçleri sel riskinin değerlendirilmesinde bugünün dünyasına yeterli girdiyi sağlayamamaktadır. Kentsel alanlar aslında farklı sistemlerin anlamlı bir bütünü oluşturduğu yaşayan organizmalardır. Adeta bir insan gibi kendi içinde sürekli bir dönüşüm halinde olan bu alanlarda dinamik, gerçek zamanlı ve çok boyutlu analiz yöntemleriyle daha kapsamlı bir şekilde değerlendirilmeye ihtiyaç duyulmaktadır. İşte tam da bu noktada günümüzde gittikçe gelişen dijital ikiz teknolojisi devreye girmekte, kentlerin fiziksel bir kopyasını sanal olarak oluşturarak proaktif ve öngörücü planlama paradigmalarına katkı sağlamaktadır. Bu çalışmanın amacı, dijital ikiz teknolojisini kentsel tasarıma uyarlayarak sele duyarlı, veriyi temel alan bir karar destek sistemi geliştirmektir. Şehir plancılarının, kentsel tasarımcıların, mimarların kanıta dayalı ve daha bilinçli kararlar alarak sel riski olan bölgelerde çalışabilmesini hedefleyen bu çalışmada dinamik simülasyon ortamı oluşturmak temel motivasyonu sağlamaktadır. Bu kapsamda iklime duyarlı, dijital dönüşüme katkı sağlayan yenilikçi bir çerçeve çizmek amaçlanmaktadır. Disiplinler arası çok sayıda veriyi tek bir çatı altına toplayarak kentsel tasarım sürecinin daha şeffaf ve kolektif bilinci yüksek bir hale gelmesini sağlamak bu çalışmanın ayrıca bir diğer hedefidir.

Dijital ikizin kentsel tasarımda sel riskini yönetme potansiyelini ele alan bu çalışma üç aşamadan mey-

dana gelmektedir. Dijital ikizin kentsel ölçekte tanımlanması ve sele duyarlı tasarım parametrelerinin belirlenmesiyle başlayan ilk aşamada yağış desenleri, topografik veriler, yüzey akışı, zemin geçirgenliği, yapı yoğunluğu, yeşil alanlar, altyapı bileşenleri gibi çok katmanlı bir veri seti ele alınıp değerlendirilmektedir. İkinci aşamada CBS tabanlı mekânsal analizler dijital ikizle bir araya getirilmektedir. Kentsel tasarımın mekânsal boyutunu güçlendirecek bu aşama farklı veri kaynaklarından beslenen dinamik bir analiz altyapısını meydana getirmektedir. Son aşamada ise farklı kentsel tasarım senaryoları karar destek sistemi üstünden test edilmektedir. Çalışma yoğun yağışın olduğu, dik topografyaya sahip, dar ve taşkına açık derelerin olduğu, yapılı çevrenin de yoğun olduğu Rize kentinde pilot olarak uygulanmakta, literatürdeki uygulamalarla karşılaştırılmakta ve uygulanabilir bir model olarak geliştirilmektedir.

Karma yöntemle hazırlanan bu çalışmanın yöntemsel çerçevesi de dört aşamadan meydana gelmektedir. Öncelikle literatür çalışması yapılarak dijital ikizin kentsel planlama, afet ve risk yönetimi üstüne yapılan araştırmaları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Akademik çalışmalar tematik analiz yöntemleriyle değerlendirilmiştir. İkinci aşamada pilot alan için farklı kaynaklardan gerekli tüm veriler toplanmış ve CBS ortamına entegre edilmiştir. Üçüncü aşamada elde edilen verilerle bir dijital ikiz oluşturulmuş ve simülasyon yazılımlarıyla farklı yağış senaryolarına göre modeller oluşturulup testler yapılmıştır. Bu sayede kentteki durum ve alternatif tasarım önerilerini birbiriyle karşılaştırma imkânı bulunmuştur. Son aşamada ise konunun uzmanlarıyla birebir görüşmeler yapılmış, sistemin kullanılabilirliği tartışılmış ve modelin iyileştirilmesi sağlanmıştır.

Elde edilen bulgular kentsel tasarımın sel riskine duyarlı bir şekilde ele alınmasında dijital ikizin önemli bir rolü olduğunu ortaya çıkarmıştır. Oluşturulan modellerle yapılan simülasyon sonuçlarına göre

dijital ikiz tabanlı çözümlerin geleneksel yöntemlerden çok daha fazla hasarı azaltmaya yaradığı görülmüştür. Su tutucu mekân tasarımı, yeşil dokunun konumlandırılması, geçirgen yüzey artırımı gibi çözümlerin etkinliğinin artırılmasının hasarları azaltmadaki rolü dijital ikizde doğrulanmıştır. Pilot çalışmada alternatif tasarımlar farklı yağış senaryolarıyla test edilmiş, performanslar ölçülmüştür. Bulgular mühendislik yaklaşımlarının doğayı temel alan tasarımlarla bir araya geldiğinde en yüksek dayanıma sahip performansın elde edildiğini göstermiştir. Karar destek sisteminin dinamik yapısı ayrıca tasarım sürecinde uyarlanabilir ve ölçeklenebilir yaklaşımlara da imkân tanımıştır. Uzmanlarla yapılan görüşmelerde modelin uygulanabilir olduğu görülmüştür. Ayrıca bu görüşmelerde yerel yönetimlerle entegrasyon ve kurumsal kapasite yönetimi konuları da ele alınmıştır. Kentsel dönüşüm, imar planı revizyonu gibi çalışmalarda kullanıldığında uzmanlar bu aracın oldukça fonksiyonallitesinin yüksek olacağını belirtmiştir. Sonuç olarak dijital ikizin kentsel tasarıma entegre edilmesi sadece sel risklerini azaltmakla kalmayıp uzun vadede iklim krizinin önlenmesinde de kritik bir rol oynayacağını göstermektedir. Kentsel tasarımın dijital teknolojilerle zenginleştirilmesi, bu disiplinin bilgi birikiminin geleceğe taşınmasında önemli bir rol üstlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijital ikiz, sel, kentsel tasarım, karar destek sistemi, iklim değişikliği

Antakya'nın Modern Kent Tarihinin 70.yılında Yeniden İnşayı Tartışmaya Açmak: Mutlak Biçimlere Karşılık Kültürel Kurallar

Mert Nezih Rifaioğlu
İskenderun Teknik Üniversitesi

Ebru Bingöl
İskenderun Teknik Üniversitesi

Ebru Harman Aslan
İskenderun Teknik Üniversitesi

Uluslararası literatürde kentsel tasarımın, özellikle 1950'lerden sonra ortaya çıkmasının ardında yatan en önemli sebeplerden biri, savaş sonrası yıkıma uğrayan kentlerin yeniden inşası sürecinde avangart mimarlık ile modern planlamanın farklılıkları göz ardı eden indirgemeci tavrına karşı geliştirilen ve kültürel kodların sürekliliğini ön plana alan yaklaşımdır. Dolayısıyla kentsel tasarımın epistemolojik kökenleri; birden fazla yapı formları arasındaki ilişkileri, bina tipolojilerini, kamusal alanları, sokakları ve altyapıyı, bağlam ve yerel kimlikle ilişkilendiren tasarımları sayesinde kentsel sürekliliği sağlama çabasında temellenmektedir.

Yaklaşık bir asırlık gelişim sürecini devirmek üzere olan kentsel tasarım, daha geniş kentsel sorunlara yönelik araştırmalar yürütmüş ve bağlama duyarlı çözümler geliştirmeye yönelik çeşitli yöntem ve teknikler üretmiş ve mevcut doku ile ilişkilenen (culturalist) tavrını giderek daha da güçlendirmiştir. Ancak bunun yanında, kültürel kodlardan sıyrılarak salt biçimsel şemaların mutlak forma (a priori) indirgenmesi ve bu formların bağlamdan bağımsız biçimde tekrarlanması, kentsel tasarım alanının özünü zedeleyen yaklaşımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. François Choay (1980) mimarlık ve şehirçilik kuramındaki bu temel gerilimi, kural (règle) ile model (modèle) arasındaki gerilim olarak tarifler. Choay'e göre kural; ilkelere dayalı, yerel bağlama duyarlı, anlamın zaman içerisinde tarihsel olarak üretildiği, esnek ve eleştirel bir yaklaşımı ifade ederken; model, kapalı, kalıpları mutlaklaştıran her yerde ve her koşulda tip baskı olarak defalarca yinelenen soyut ve dayatmacı bir düzeni temsil eder.

Bu çalışma, Choay'in kavramsal çerçevesinden hareketle, kentsel tasarım alanındaki bu temel gerilim alanına, Antakya kentinin Asi Nehri'nin batısında

yer alan modern yerleşimi üzerinden bakmaktadır. Şubat 2023 depremleri sonucu yapı çevresi büyük ölçüde tahrip olan ve ardından yürütülen yeniden inşa süreçleriyle çehresi değişen şehir, kendi modern tarihinin 70.yılına henüz geride bırakmışken kentsel bağlamını yeniden kuran tasarım müdahalesi ile karşı karşıyadır. Antakya'nın modern dokusu içinde, ulusal mimarlık ofisleri tarafından 12 farklı yapı adasında geliştirilen projeler, deprem sonrası inşa süreçlerini tamamlamak üzeredirler. Bu çalışmanın temel amacı, Antakya'nın deprem sonrası yeniden inşa sürecinde benimsenen mekânsal üretim yaklaşımlarını, Choay'ın "kural" ve "model" ayrımı üzerinden çözümlenerek, bu sürecin kentsel süreklilik, yerel bağlam ve toplumsal pratiklerle kurduğu ilişkiyi ortaya koymaktır.

Çalışma, kavramsal çerçevesini Choay'ın yer olma, dokunun tutunması ve yaşam biçimleri ile değerlerle kurduğu ilişkiler üzerine geliştirdiği yaklaşımlardan hareketle kurmaktadır. Bu doğrultuda, 12 yapı adasında 17 farklı mimarlık ofisi tarafından geliştirilen tasarım yaklaşımları iki düzeyde incelenecektir. İlk olarak Choay'ın kuramsal metinlerinden ilhamla, yapı adalarını tasarlayan ofislerin söylem biçimlerinin analizi üzerinden nasıl bir anlam inşa edildiği çözümlenecektir. İkinci olarak üretilen biçimlerin kentsel tasarım analizleri yapılacak ve tasarımların "kural" ve "model" arasında konumlandığı pozisyon tespit edilecektir. Yapı adalarındaki tekil analizlerin yanı sıra, üçüncü aşamada söz konusu söylemsel ve mekânsal önerilerin bütüncül bir kent imgesini üretip üretmediği, Choay'in yaklaşımlarında yer alan işlevsel – simgesel – düşsel düzeylerde sorgulanacaktır.

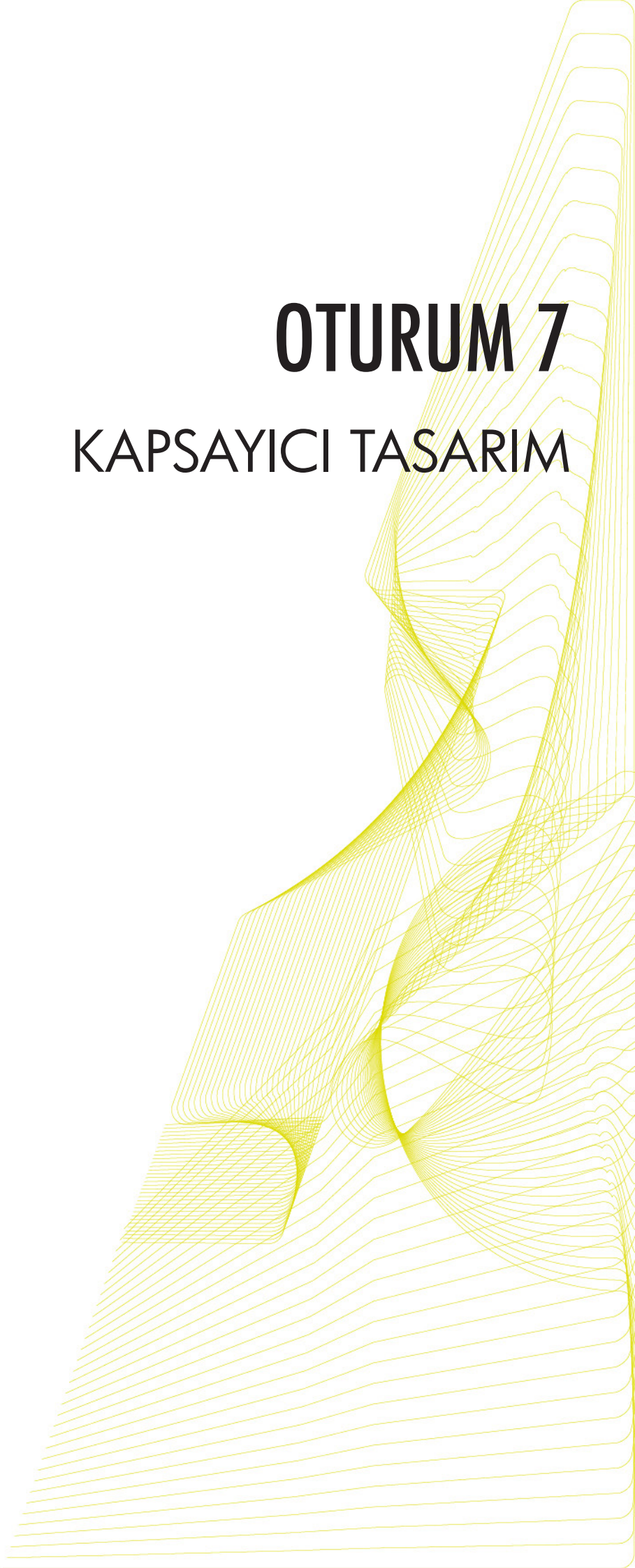
Nihai olarak ulaşılmak istenilen sonuç, Antakya'da yeniden inşa süreçlerinin nasıl bir söylem ve mekân-

sal düzen ürettiğini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda araştırmanın temel soruları şunlardır: Antakya'da yeniden inşa süreci söylemsel ve mekansal olarak model mi üretiyor, yoksa kentsel kuralları yeniden mi kuruyor? Kural temelli bilgi, yeniden inşa sürecine ne ölçüde dahil ediliyor ve hangi düzeylerde üretiliyor? Yeniden inşa süreci, Antakya'nın kültürel sürekliliğini kesintiye mi uğrattıyor, yoksa yeniden kurma gayretine mi giriyor? Antakya'nın yeniden inşa süreci hangi kodlarla kurgulanıyor? Bu bağlamda çalışma, Antakya'nın yeniden inşa süreçlerinin mimari tasarımlarında yer alan söylem ve eylem arakesitindeki gerilimleri-kopuşları-yakınlıkları ve bütünsel kent imgesi oluşumundaki perspektifleri Antakya'nın sahip olduğu kentsel bellek, kültürel süreklilikler ve yerel yaşam pratikleri çerçevesinde tartışmayı hedeflemektedir.

Anahtar kelimeler: Antakya, Modern kent tarihi, Yeniden inşa, Kural-Model, Kentsel bellek

OTURUM 7

KAPSAYICI TASARIM

Göç ve Çocuk: Alternatif Oyun Alanları İçin Bir Rehber Önerisi

Şefika Aydın

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Okşan Tandoğan

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

21. yüzyılın kentsel gündemini şekillendiren temel dinamiklerden biri, uluslararası göçün kent mekânı üzerindeki çok katmanlı etkileridir. Dünya genelinde en büyük mülteci nüfusa sahip ülke olarak Türkiye, uluslararası göçün mekânsal eşitsizlikler ve erişim sorunları üzerindeki etkisinin en görünür hale geldiği coğrafyalardan birisidir. Özellikle mülteci nüfusun plansız ve yoğun yapılaşmış alanlarda yoğunlaşması, kamusal alanlara erişimde kırılmalar yaratmakta; bu durum oyun, sosyalleşme ve güvenli hareket alanlarına erişimini ciddi biçimde sınırlandırmaktadır.

Türkiye’de mülteci nüfus içinde çocuk oranının yükselişi, bu sorunu daha da kritik hale getirmektedir. Göçmenlerin yoğunlaştığı mahallelerde geçmişteki kontrolsüz yapılaşma süreçleri sonucunda açık ve yeşil alanların hem nicelik hem de nitelik açısından yetersiz olduğu görülmekte; bu durum tüm çocukların sağlıklı gelişimi için açısından gerekli olan güvenli ve erişilebilir mekanlara ulaşımı kısıtlamaktadır. Mevcut kentsel dokuda büyük ölçekli yeni oyun alanlarının üretiminin çoğu zaman mümkün olmaması, alternatif ve esnek çözüm arayışlarını zorunlu kılmaktadır.

Bu çalışma, söz konusu mekânsal kısıtlar içinde çocukların oyun ihtiyacının nasıl karşılanabileceğini araştırmakta ve politika yapıcılar için kapsayıcı kentsel mekân üretimine yönelik bir rehber geliştirmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, göç, mekân ve çocuk oyun alanları arasındaki ilişkileri ele alan kuramsal bir çerçeve ve literatür incelemesine dayanmaktadır.

Bu doğrultuda geliştirilen yaklaşım, “zamansız ve mekânsız oyun alanları” kavramsallaştırması etrafında şekillenmektedir. Bu yaklaşım, oyunu sabit ve sınırlandırılmış alanlardan çıkararak kentin farklı parçalarının geçici, esnek ve çok işlevli kullanımlar yoluyla çocuklar için erişilebilir hale getirilmesini önermektedir. Bu kapsamda mikro açık alanlar ve

cep parklar, okul bahçelerinin kamusal kullanıma açılması, sokakların çocuk dostu biçimde yeniden düzenlenmesi, zamansal paylaşım stratejileri ve donatı standartlarının yeniden düşünülmesi gibi müdahale araçları ele alınmaktadır.

Çalışmanın uygulama alanı olarak uluslararası göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı Tekirdağ ili Çorlu ilçesindeki Kemalettin ve Cemaliye mahalleleri seçilmiştir. Bu mahalleler, plansız yapılaşmanın belirgin olduğu kentsel dokular olarak, önerilen esnek ve düşük maliyetli müdahalelerin uygulanabilirliğini değerlendirebileceğimiz özellikler taşımaktadır.

Sonuç olarak çalışma, çocukların oyun hakkını kentsel mekân üzerinden yeniden düşünerek, göç ve kentleşme dinamikleri bağlamında daha kapsayıcı, erişilebilir ve adil mekânsal pratiklerin geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, yalnızca fiziksel mekân tasarımına değil, aynı zamanda kentsel mekân kullanım biçimlerinin yeniden kurgulanmasına yönelik eleştirel alternatif bir sosyo-mekansal müdahalenin imkanını sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, kentsel adalet, kent hakkı, çocuk oyun alanları, kapsayıcı tasarım

Kentsel Tasarımda Politika-Uygulama Ayrışması: 30 Büyükşehirde Çocuk Dostu İlkeler

Gözde Ekşioğlu Çetintahra

*Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü*

Çisem Seyhan

Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü

Begüm Sözen

Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü

Nurdan Çağla Çamaş

Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü

Hüseyin Küçükkoğlu

*Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü*

Kentsel tasarımın kökeni, modern planlama disiplininin ortaya çıkışından çok daha önceye dayanmaktadır. Ancak 20. yüzyılın ortalarından itibaren planlamanın kurumsallaşmasıyla birlikte, kentsel mekânla ilgili yaklaşımlar büyük ölçüde makro ölçekli, rasyonel ve teknik planlama modelleri üzerinden şekillenmiş; bu süreçte kentin sosyal yapısı, gündelik yaşam pratikleri ve kullanıcı deneyimi çoğu zaman ikinci planda kalmıştır. Kenti bir sistem ve işleyiş mekanizması olarak ele alan modern planlama yaklaşımı, mekânsal düzenlemeler ile toplumsal yapı arasındaki ilişkinin zayıflamasına yol açmıştır. Bu bağlamda kentsel tasarım, özellikle son 70 yılda, planlama ile mimarlık arasındaki boşluğu dolduran, fiziksel çevre ile sosyal yapı arasındaki etkileşimi yeniden kurmayı amaçlayan bir disiplin olarak yeniden önem kazanmıştır. Ancak özellikle Türkiye bağlamında, kentsel tasarımın bütüncül yaklaşımından uzaklaşarak, planlama süreçlerindeki sorunlara hızlı çözümler üreten araçsal bir uygulama alanına indirgenebildiği görülmektedir. Oysa kentsel tasarım, yerel bağlamı, kullanıcı deneyimini ve gündelik yaşamı merkeze alan yapısıyla, özellikle çocukların kentsel mekana katılımını ve deneyimini güçlendirebilecek temel bir tasarım yaklaşımı olarak yeniden değerlendirilmeyi gerektirmektedir.

Bu çerçevede “çocuk dostu kent” yaklaşımı, kentsel tasarımın sosyal ve mekânsal boyutlarını bir araya getiren bir odak alanı olarak öne çıkmaktadır. Uluslararası literatürde, çocukların kentsel mekanı güvenli, erişilebilir ve katılımcı biçimde deneyimleyebilmeleri için geliştirilen çeşitli tasarım yaklaşımları bulunmaktadır. Hollanda’da ortaya çıkan Woonerf uygulamaları, sokakları araç öncelikli ulaşım koridorları olmaktan çıkararak yaya ve kullanıcı öncelikli paylaşımlı mekânlara dönüştürürken, İngiltere’deki Home Zone yaklaşımı mahalle ölçeğinde

trafik sakinleştirme ve kamusal yaşamın güçlendirilmesi yoluyla çocuklara güvenli mekânlar sunmayı hedeflemektedir. Almanya’da uygulanan Spielstraße ve farklı ülkelerdeki Play Street örnekleri, belirli zaman dilimlerinde sokakların çocukların oyununa açılmasını sağlayarak geçici ancak etkili mekânsal dönüşümler üretmektedir. Daha geniş ölçekli müdahalelerden olan SuperBlocks modeli, kent dokusunda araç trafiğini sınırlayarak mahalle içi kamusal alanları yayalaştırmakta ve çocuklara güvenli kentsel çevreler oluşturmaktadır. İskandinav ülkelerinde geliştirilen Kindlint (çocuk dostu ulaşım ağı) ve birçok ülkede uygulanan Safe Routes to School yaklaşımları ise çocukların bağımsız hareket edebileceği güvenli bağlantılar kurarken, bu sistemin merkezine okulu yerleştirmektedir. Bu uygulamalar birlikte değerlendirildiğinde, çocuk dostu kent yaklaşımının yalnızca politika söylemi değil; sokak, mahalle ve kent ölçeğinde somut mekânsal düzenlemelerle hayata geçirilen bir kentsel tasarım meselesi olduğunu görülmektedir. Kaldı ki bu yalnızca bir ölçek meselesi değil, çocuk odaklı bir yönetim kurgusunu da gündeme getirmektedir.

Dünyada çocuğun kentsel mekânla etkileşimini artırmayı hedefleyen çocuk dostu kent yaklaşımı ülkemizde de özellikle son yıllarda politika belgelerinde daha görünür hale gelmiştir. 12. Kalkınma Planı ile yerel yönetimlerin çocuk dostu kent olma eğiliminin artırılması ulusal ölçekte hedeflenmektedir. Bununla birlikte, yerel yönetimlerin stratejik planları ve faaliyet raporları incelendiğinde, çocuk dostu kent yaklaşımının söylem düzeyinde benimsendiği, ancak bu söylemin kentsel tasarım uygulamalarına ne ölçüde yansıdığı önemli bir tartışma alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışma, ülkemizdeki çocuk-mekân ilişkisini or-

taya koymak, politik yaklaşımlar ile uygulama alanları arasındaki ilişkiyi değerlendirmek ve ülkemize özgü bir çocuk dostu kent parametre çerçevesi geliştirmek amacıyla yürütülen kapsamlı bir TÜBİTAK projesinin bir çıktısıdır. Çalışma kapsamında 30 büyükşehir belediyesinin yaklaşık son 20 yıllık dönemde hazırladığı stratejik planları ve faaliyet raporları içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Araştırmada, politika belgelerinde yer alan çocuk odaklı hedefler ile belediyelerin gerçekleştirdiği mekânsal uygulamalar arasındaki ilişki, kentsel tasarım perspektifinden değerlendirilmiştir.

Elde edilen bulgular, politika belgelerinde çocuk dostu kent yaklaşımına ilişkin güçlü ve yaygın bir söylemsel çerçevenin bulunduğunu, ancak bu çerçevenin kentsel tasarım uygulamalarına bütüncül ve sistematik bir biçimde yansımadağını göstermektedir. Uygulamaların çoğunlukla proje bazlı, parçalı ve kurumsal koordinasyondan yoksun biçimde geliştiği, çocuk odaklı mekânsal kararların planlama ve tasarım süreçlerine entegre edilmesinde önemli boşluklar bulunduğu tespit edilmiştir. Bu durum, çocuk dostu kent yaklaşımının Türkiye'de büyük ölçüde bir politika söylemi olarak kaldığını ve kentsel tasarım pratiği ile yeterince bütünleşemediğini ortaya koymaktadır.

Bu bulgular, yalnızca çocuk dostu kent yaklaşımının uygulanabilirliğini değil, aynı zamanda Türkiye'de kentsel tasarımın güncel rolü ve konumuna ilişkin daha geniş bir tartışmayı da gündeme getirmektedir. Politika ile uygulama arasında köprü kurma potansiyeli taşıyan kentsel tasarımın, mevcut durumda çoğunlukla geçici, taktiksel ve parçalı müdahaleler üzerinden işletildiği; bu nedenle mekânsal karar üretiminde kurumsal ve stratejik bir çerçeve oluşturmakta yetersiz kaldığı görülmektedir. Oysa çocuk dostu kent yaklaşımı, farklı ölçeklerde politika, planlama ve tasarım süreçlerini bütünleştirebilecek güçlü bir araç sunmaktadır. Bu bağlamda, çocuk dostu kent ilkelerinin mekânsal karşılık üretebilmesi, yalnızca tekil uygulamalarla değil, kentsel tasarımın kurumsallaşması, yönetim mekanizmalarının güçlendirilmesi ve disiplinlerarası entegrasyonun sağlanması ile mümkün görünmektedir.

Sonuç olarak bu çalışma, çocuk dostu kent yaklaşımı üzerinden kentsel tasarımda politika-uygulama ayrışmasını görünür kılmakta ve disiplinin geleceğine ilişkin önemli bir tartışma açmaktadır. Kentsel tasarımın yeniden, yerel bağlamı, kullanıcı deneyimini ve sosyal yapıyı merkeze alan bütüncül bir çer-

çevede ele alınması, özellikle çocuklar gibi kırılgan kullanıcı grupları üzerinden geliştirilecek yaklaşımların, daha kapsayıcı ve yaşanabilir kentler üretme potansiyelini güçlendireceği değerlendirilmektedir.

Planlama ve Tasarımda Kaliteli ve Engelsiz Çevre: Tarihi Yarımada Üzerinden Bütünleşik Bir Değerlendirme Çerçevesi

Eda Yalçınkaya Kahya

Bağımsız Araştırmacı (MSGSÜ-Doktorant)

Planlama ve tasarım disiplinlerinde yaygın biçimde kullanılan ‘kaliteli çevre’ kavramı; mekân kalitesi, çevresel kalite ve yer kalitesi gibi farklı terimlerle karşılık bulmakta, ancak evrensel tasarım anlayışıyla bütünleşik ve ölçülebilir bir değerlendirme çerçevesinden yoksun kalmaktadır. Öte yandan kentsel mekândaki engeller —yetersiz kaldırım boyutları, sorunlu yüzey kalitesi, eksik yönlendirme sistemleri, düşük erişilebilirlik— fiziksel çevreyi niteliksizleştiren başlıca etkenler arasındadır; oysa mevcut kaliteli çevre yaklaşımları bu boyutu yeterince içermemektedir. Bu çalışma, söz konusu kavramsal boşluğu gidermek amacıyla kaliteli çevre ilke ve ölçütlerini engelsiz çevre kavramıyla bütünleştiren kapsamlı bir değerlendirme çerçevesi geliştirmeyi ve bu çerçeveyi tarihi bir kentsel dokuda sınamayı hedeflemektedir. Temel araştırma soruları şöyle özetlenebilir: ‘Bir fiziki mekânın kaliteli çevre sayılabilmesi için taşınması gereken nitelikler nelerdir?’ ve ‘Kentsel fiziksel çevrede kaliteli çevre ölçütleri nasıl belirlenir ve ölçülür?’

Çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde kavramsal arka plan ve araştırma tasarımı ele alınmaktadır. İkinci bölümde kaliteli çevre kavramı; yaşanabilirlik, yaşam kalitesi, mekân kalitesi ve engelsiz çevre (evrensel tasarım) kavramlarıyla ilişkilendirilerek kapsamlı bir kavramsal çerçeve oluşturulmaktadır. Üçüncü bölümde geliştirilen ilke ve ölçütler örnek alanda uygulanmaktadır. Dördüncü bölümde ise alan ve literatüre yönelik öneriler sunulmaktadır. Örnek alan olarak İstanbul Tarihi Yarımadası’nın Kentsel Arkeolojik Sit Alanı sınırları içindeki Küçük Ayasofya Camii ve yakın çevresi (Cankurtaran semti) seçilmiştir. Bu alt-bölge; çok katmanlı tarihi dokusu, yoğun turizm baskısı, alt-yapı müdahalelerine maruz kalmış fiziksel çevresi ve imar plan kararlarındaki tutarsızlıklarıyla tarihi kentsel dokularda kaliteli çevre sorunlarını temsil eden özgün bir örnek niteliği taşımaktadır.

Çalışma iki aşamalı bir yöntem izlemektedir. Birinci aşamada sistematik literatür taraması yürütülmüş; Lynch (1981), Jacobs ve Appleyard (1987), Rapoport (2004), Gehl (2010) ve Project for Public Spaces (2001) gibi öncü kuramcılarının yanı sıra Erişilebilir Şehir Yönetmeliği (2012), Küresel Sokak Tasarımı Rehberi (2016) ve İstanbul Kentsel Tasarım Rehberi (2017) incelenmiştir. Elde edilen ilke ve ölçütler frekans analizine tabi tutularak önceliklendirilmiş; ‘yaşanabilirlik’, ‘erişilebilirlik’, ‘konfor ve hareketlilik’, ‘herkes için çevre’, ‘kimlik ve imaj’ ve ‘işlev/kullanım’ başlıklarında altı kategoride toplanmıştır. Her kategori için ölçülebilir parametreler ve eşik standartlar geliştirilmiştir. İkinci aşamada bu çerçeve örnek alanda sınanmıştır: 2020, 2021 ve 2022 yıllarında gerçekleştirilen saha tetkikleriyle gözleme dayalı alan çalışmaları yürütülmüş; arazi kullanımı, kat adedi, eğim, gürültü ve yapı yüksekliği gibi konularda mekânsal analizler yapılmıştır. Değerlendirme; fiziksel kalite (kaldırım genişlikleri, yüzey nitelikleri, rampalar, merdivenler, kent mobilyaları, yönlendirme levhaları), işlevsel kalite (ulaşım erişimi, zemin kat kullanımları, otopark düzeni) ve çevresel kalite (gürültü düzeyi, silüet, görsel kirlilik, kimlik öğeleri) olmak üzere üç boyutta yapılandırılmıştır.

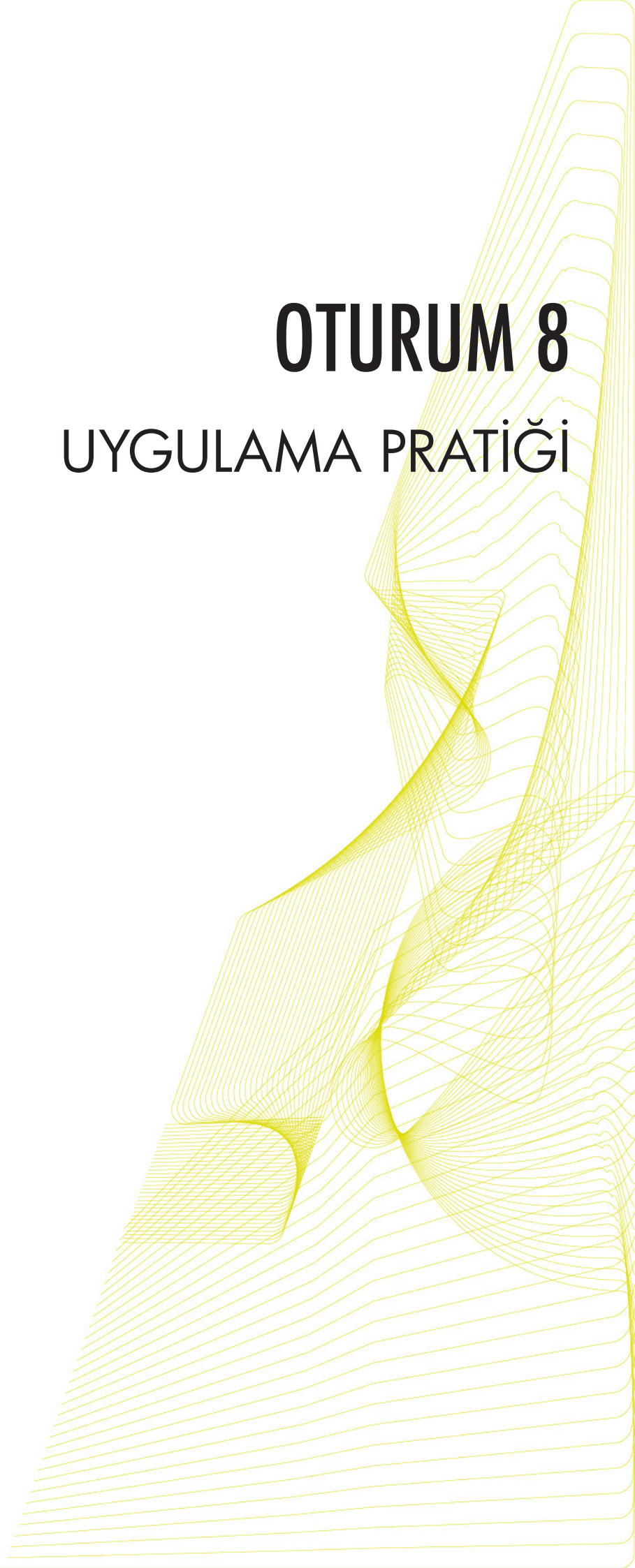
Alan çalışması kapsamında fiziksel kalite boyutunda; kaldırımların standart genişliklerin altında kaldığı, yüzey bozuklukları ve işgallerin yaya erişimini engellediği, rampalar ile merdivenlerin büyük çoğunluğunun yönetmelik ölçütlerini karşılamadığı ve yönlendirme-bilgilendirme sistemlerinin yetersiz olduğu saptanmıştır. İşlevsel kalite boyutunda; alandaki mevcut arazi kullanımının imar planı kararlarıyla örtüşmediği, kontrolsüz turizm işlevinin yapılaşma baskısı ve yoğun araç trafiği yarattığı, engelli park yeri sayısının zorunlu minimumların çok altında kaldığı tespit edilmiştir. Çevresel kalite boyutunda ise gürültü düzeylerinin önerilen eşikleri aştığı, kaçak yapı eklerinin ve uyumsuz tabelaların görsel kirlilik oluşturduğu, bazı yapıların saçak kotu

sınırlamalarına aykırı olduğu ve K Ayasofya Camii ile Sphendone gibi tarihi referans ögelerinin grnrlgnn zedelendiği görülmüştür. Tüm bu bulgular, çalışmanın temel hipotezini desteklemektedir: Kamusal alanın kaliteli evre sayılabilmesi için herkes tarafından kullanılabilir olması gereklidir. Bu da engelsiz evre ilkelerinin kaliteli evre yaklaşımının ayrılmaz bir bileşeni olarak benimsenmesini gerektirmektedir. Geliştirilen bütünleşik değerlendirme erevesi, tarihi kentsel dokularda tasarım ve planlama kararlarına yönelik uygulanabilir bir araç sunmakta; disiplinler arası ortak bir kavramsal zemin oluşturarak literatürdeki boşluğa katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kaliteli evre, engelsiz evre, erişilebilirlik, Tarihi Yarımada, K Ayasofya.

OTURUM 8

UYGULAMA PRATIĞI

Türkiye Kenttsel Tasarımında Vizyoner Bir Plancı-Mimar, Öncü Bir Tasarım: Baran İdil ve Urla 544 Evler

Ebru Bingöl

İskenderun Teknik Üniversitesi

Bu çalışma, 1984 yılında onaylanan Urla Nazım İmar Planı'nın bir uzantısı olan Urla'nın 544 Evler Mahallesi'nin üretim sürecine odaklanmaktadır. Söz konusu mahalle, mimar-plancı Baran İdil'in Türkiye'de hem kuramsal, hem uygulama, hem de eğitim alanında yaygınlaştırmaya çalıştığı "kentsel tasarım" yaklaşımının somut bir uzantısıdır. MSG-SÜ'den mimar-plancı olarak mezun olan İdil, 544 Evler Projesi'nin ayırt edici niteliği, imar planlarından başlayarak mahalle ve mimari ölçeğe kadar tek elden üretilmiş bir proje olmasıdır. İdil'in önce 1984 Urla Nazım İmar Planı'nı hazırlaması, plan notları aracılığıyla kentsel tasarım ilkelerini tanımlaması ve ardından Th&İdil Mimarlık Ltd Sti çatısı bu ilkele-ri kendi ofisi bünyesinde mahalle ve yapı ölçeğinde somutlaştırması, projenin çok katmanlı sürekliliğini mümkün kılmıştır.

Bu araştırma, 544 Evler i üzerinden Baran İdil'in kentsel tasarım vizyonunu, Türkiye'de bu alanı oluşturma çabalarını ve Urla İmar Planında kentsel tasarımın yasal araçlarını ve çerçevesini oluşturma çabasını ve 544 Evler özelinde tasarıma aktarma biçimlerine/ yöntemlerine odaklanacaktır. Araştırmanın temel hedefi, kentsel tasarımın Türkiye için erken yıllarında belirli bir sosyo-politik ve mesleki bağlam içinde İdil nasıl bir rasyoneli takip ettiğini çözümlenektir.

İdil'in tanımıyla kentsel tasarım, "sosyo-kültürel sorunların" çözümü amacıyla geliştirilen bir müdahale biçimidir. Bu yaklaşım, 544 Evler Projesi'nde doğrudan karşılık bulur. 1970'lerde Çeşme'nin turizm yatırımları için teşvik alması ve 1973 yılında hazırlanan İzmir Nazım Planı'nda kentin doğu-batı aksının konut gelişim aksı olarak belirlenmesi sonucu 1980-90'lar boyunca İzmir'in batı ilçelerinde daha çok ikincil konut uygulamaları görülmektedir. 544 Evler, bu kentsel sorunun çözümüne yönelik olarak, alt-orta gelir grubu için 12 ay yaşayan kalıcı konutlar üreterek konut problemine çözüm üretmektedir.

Baran İdil'in kentsel tasarım konusundaki hassasiyeti, imar planı teknolojisinin kentlerin tasarımında yetersizliliğine karşılık, kentsel tasarım aracılığıyla kentsel doku oluşturmayı amaçlamaktadır (İdil, 1989). Bu doğrultuda Urla imar planı, yeni planlama-tasarım kodları üretme denemesidir. Urla'da plansız gelişimin önünü kesmek için gecekondu önleme bölgeleri oluşturarak gelecekte olası hızlı büyüme koşullarında olası enformel gelişim yeri-ne, gelişime standartlar getiren bir esnek planlama yaklaşımı benimsenmiştir. Bu çerçevede hazırlanan "Urla Ev Tipleri İzah Raporu", imar planı ile mimari tasarım arasında doğrudan bir ilişki kurar. Rapor, yeni gelişim alanlarında, yerleşilecek alanın özelliklerine bağlı olarak birden çok konut tipolojisi önermekte, imar planlarında yer alan standartları kullanarak ancak plan notlarında özel tanımlamalar yaparak tasarıma girdi olacak şekilde önerilen konut tiplerinin kaç odalı olacaklarını, sirkülasyon çekirdeklerini, ıslak hacimlerinin organizasyonunu, ısıtma tiplerini, bahçeleri ve büyüklüklerini, giriş avlularını tariflenmektedir.

544 Evler'de farklı ölçekler arasında tutarlı bir şekilde devam eden mevcut bağlam ile ilişkilendirme ve bütüncül bir kentsel tasarım fikri hakimdir. Planın hazırlandığı dönemde kazaları devam eden Clozemanai antik kentinin gridal (hipadamus düzeni) dokusu ile kent strüktürünün uyumunun sağlanması amacıyla 544 evler mahallesi, ızgara bir düzende tasarlanmıştır. Ayrıca plan, antik dönem yerleşiminde olduğu gibi eski yeni çağlardaki değişik işlevlerin yanyana getirilmesinin araştırılmasını öncülleyen bir komşu konut ünitesi oluşturmayı önermiş ve İdil'in isim babası olduğu "çok-işlevli merkez" yaklaşımını 544 evlerde denemiştir. Farklı tipte konutların tasarımlarının yanısıra sokakları, bahçeleri, bahçe duvarları, ilkokulu ve pazar yeri ile bir mahalle oluşturma çabası hakimdir. Tüm bunların yanısıra antik kentin dokusunun yeni gelişme alanları (544 Evler gibi) ile entegrasyonunu sağlamak amacıyla eski ve yeni

üniteler arasında mafsalsal görevi gören çarşı, okul, yeşil alanlar vb. tesislerin yerleştirilmesini önermiştir.

Mimari ölçekte ise tarihi Urla konaklarının dolu-boş ilişkileri, 544 Evler'in ana dokusunu oluşturan tiplerde tekrar ettirilmiş, Urla'nın tarihi konaklarındaki girişin girintiyle vurgulanması tekrarlanmış, tüm cephe yüksekliğince girişi vurgulayan girintiler oluşturulmuş ve bu girintiler farklı renklerle güçlendirilmiştir. Tüm tiplerde, Urla'daki mevcut dokunun mekansal boyutlandırmasını dikkate alınmış ve 65-100 m² aralığında iki katlı evler tasarlanmıştır. Her parsel içinde tanımlı, kullanılabilir bahçeler yer almakta hatta bahçelerin bütünlüğünü bozmamak adına, planlamanın sabit kodlarını kırmaya rağmen, ön bahçe mesafesi sınırlanarak kütlelerin sokak cephesine yaslandığı ve bahçenin arkada bütün olarak yer aldığı bir parsel yerleşimi önerilmiştir. Böylece yönetmeliklerde gerekli kılınan azami yeşil alan, miktarını tüm kentsel tasarım alanına dağıtan bir yaklaşım benimsenmiştir.

Bu araştırma, tarihsel ve yorumlayıcı (interpretative) bir yöntem izleyecektir. Bu doğrultuda 1984 Urla İmar Planı, Plan Etütleri, Plan Notları, planlama sürecine dair çeşitli arşivleri, gazete haberleri, 544 evler vaziyet planı ve konut tiplerinin planları, mimarların eskizleri, şantiye raporlarından yararlanılacaktır. Arşiv materyallerinin yanında çeşitli röportajlardan edinilen bilgiler yorumlanacaktır. Böylece 544 Evler'in planlama rasyonalitesi ve erken dönem kentsel tasarım karar üretim süreçleri yeniden değerlendirilecektir.

Bu doğrultuda çalışma üç temel eksen üzerinden yapılandırılmıştır. İlk bölümde, dönemin planlama ve tasarım dünyası içerisinde Baran İdil'in konumu ve kentsel tasarım vizyonu (eğitimci ve yazar olarak) tartışılacaktır. İkinci bölüm, Urla İmar Planı ve kentsel araştırmanın ayak izleri incelenecektir. Üçüncü bölüm, 544 Evler, tasarım yaklaşımı, çoklu ölçeklerde bağlamla ilişkilendirme çabası, yasal sınırların ötesine geçme çabası, vizyoner ve idealist tavrı çözümlenecektir.

Kentsel Tasarımda Uygulama ve Sürdürülebilirlik Sorunsalı: Türkiye Deneyimi Üzerinden 40 Yıllık Bir Değerlendirme (1986-2026)

Şenol Erensoy
Kırklareli Üniversitesi

Tuba Peren Erensoy
İstanbul Gelişim Üniversitesi

Artemis Ilgaz Erensoy
İstanbul Gelişim Üniversitesi

Kentsel tasarım, planlama ve uygulama aşamaları görece yönetilebilir bir süreç olarak değerlendirilebilse de bu müdahalelerin uzun vadede sürdürülebilirliğinin sağlanması ve korunması oldukça güç bir alan olarak öne çıkmaktadır. 'Kentsel Tasarımın 70 Yılı ve Geleceği' temasıyla düzenlenen 33. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, kentsel tasarımın kavramsal, yöntemsel ve uygulamaya ilişkin dönüşümünü Türkiye'nin özgün koşulları çerçevesinde değerlendirmeyi ve geleceğe yönelik yönelimleri tartışmayı amaçlamaktadır. Bu çalışma, söz konusu çerçeveye Türkiye deneyimi üzerinden eleştirel bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

Kentsel tasarım kavramı, 1956 yılında Harvard Üniversitesi'nde düzenlenen konferans ile mimarlık ve şehircilik disiplinleri içinde tanımlanmış olmakla birlikte, bu kavramsallaştırmanın ortaya çıktığı toplumsal ve tarihsel bağlamın evrensel bir karşılığa sahip olduğu varsayımı tartışmalıdır. Nitekim Batı merkezli bu kavramsal çerçevenin, Türkiye gibi farklı tarihsel ve kültürel dinamiklere sahip toplumlarda birebir karşılık bulmadığı görülmektedir. Bu durum, kentsel mekânın üretimi, kullanımı ve anlamlandırılması süreçlerinin yerel düşünce gelenekleri ve tarihsel birikim çerçevesinde yeniden ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Farklı medeniyetlerin şehir tasavvurları karşılaştırıldığında, kentsel mekâna atfedilen anlamın yalnızca fiziksel düzenleme ilkeleriyle sınırlı olmadığı; aynı zamanda ahlaki, toplumsal ve kültürel referanslar üzerinden şekillendiği görülmektedir. Bu bağlamda, klasik Batı düşüncesinde Vitruvius'un ortaya koyduğu rasyonel, teknik ve işlevsel şehir anlayışı ile Türk-İslam düşünce geleneğinde şehirle kurulan daha normatif ve etik ilişki biçimi arasında belirgin bir yaklaşım farkı bulunmaktadır. Bu farklılık,

kentsel tasarımın yalnızca teknik bir disiplin olarak değil, aynı zamanda kültürel ve düşünsel bir üretim alanı olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Çalışma, yaklaşık kırk yıllık mesleki deneyim kapsamında İstanbul ve Trakya'daki yerel yönetimler, özel sektör uygulamaları ve merkezi idare bünyesinde gerçekleştirilen kentsel tasarım proje ve uygulamalarından elde edilen bulgulara dayanmaktadır. Farklı kurumsal bağlamlarda geliştirilen beş kentsel tasarım projesi ve uygulama süreçleri üzerinden, tasarım, uygulama ve uygulama sonrası aşamalarda karşılaşılan sorunlar ile edinilen deneyimler analitik bir çerçevede değerlendirilmektedir.

1985 yılında Çatalca Belediyesi'nde başlayan ve yaklaşık kırk yıllık bir mesleki deneyime dayanan çalışma, kentsel tasarım pratiğini kapsamaktadır. Söz konusu deneyim süreci; farklı kurumsal yapılar ve uygulama alanları içerisinde gelişen projeler üzerinden, 'acemilik', 'çiraklık', 'kalfalık' ve 'kurumsal/uzmanlık' evreleri şeklinde sınıflandırılmaktadır.

Acemilik dönemi (1986-1988), İstanbul-Çatalca Belediyesi'nde planlama ve kentsel tasarım projelerinin hem hazırlanması hem de uygulanması süreçlerini kapsamaktadır. Çiraklık dönemi (1994-2009), İstanbul-Bakırköy/Ataköy'de özel büro faaliyetleri kapsamında geliştirilen ve uygulanan kentsel tasarım projeleri ile temsil edilmektedir. Kalfalık dönemi (2010-2013), Tekirdağ-Çorlu-Ulaş Belediyesi bünyesinde yürütülen kentsel tasarım proje ve uygulamalarını içermektedir. Kurumsal ve uzmanlık dönemi (2013-2026) ise T.C. İçişleri Bakanlığı, Tekirdağ Valiliği (YİKOB) ve Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi bünyesinde gerçekleştirilen kentsel tasarım projeleri ve uygulamalarını kapsamaktadır.

Bu dönemler, yalnızca mesleki bir ilerleme sürecini değil; aynı zamanda kentsel tasarımın projelendirme, yönetsel kabul süreçleri, uygulama ve uygulama sonrası yönetim aşamalarında karşılaşılan ortak dinamikleri ortaya koyan bütüncül bir deneyim alanı sunmaktadır.

Kentsel tasarım süreçleri, farklı aşamalarda ortaya çıkan çok katmanlı karar mekanizmaları üzerinden ilerlemektedir. Bu bağlamda, deneyim temelli analizler kentsel tasarım uygulamalarının dört temel aşamada yoğunlaştığını göstermektedir: (i) proje geliştirme, maliyetlendirme ve zaman planlaması; (ii) yönetsel onay ve karar alma süreçleri; (iii) uygulama yönteminin belirlenmesi (ihale ya da doğrudan kamu kaynaklarıyla üretim); ve (iv) uygulama sonrası bakım, işletme ve sürdürülebilirlik mekanizmalarının kurgulanması. Bu aşamaların her biri, kentsel tasarımın yalnızca teknik değil, aynı zamanda yönetsel ve zamansal kısıtlar altında şekillenen bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çerçevede kentsel tasarım uygulamaları, klasik imar planlama süreçlerinden önemli ölçüde ayrılmaktadır. İmar planları, çoğu zaman onay süreciyle birlikte ekonomik beklentileri tetikleyen ve uygulama zorunluluğu olmaksızın işlev kazanabilen araçlar olarak öne çıkarken; kentsel tasarım projeleri, ancak uygulandıkları ölçüde anlam kazanan ve doğrudan kamusal kullanım ile ilişkilenen müdahalelerdir. Bu durum, kentsel tasarımın uygulanabilirliğini büyük ölçüde yönetsel öncelikler, kaynak tahsisi ve zamanlama gibi faktörlere bağımlı hale getirmektedir.

Özellikle kısa vadeli yönetsel döngüler ve karar alma süreçlerindeki önceliklendirme mekanizmaları, kentsel tasarım projelerinin hayata geçirilmesini ve sürekliliğini sınırlayan temel etkenler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, kentsel tasarım uygulamalarının sınırlı sayıda hayata geçirilebilmesi ve uzun vadeli sürdürülebilirliğinin sağlanmasında yaşanan güçlükler, yapısal bir sorun alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Kentsel tasarım, şehir planlama disiplininin farklı olarak yalnızca mekânsal düzenleme süreçlerine değil; aynı zamanda çok disiplinli bilgi alanlarının bütüncül biçimde bir araya getirilmesine dayanmaktadır. Bu bağlamda kentsel tasarım pratiği; mimarlık, mühendislik, peyzaj, sanat ve altyapı sistemlerine ilişkin teknik bilgi birikiminin eş zamanlı olarak kullanılmasını gerektiren karmaşık bir üretim süreci olarak değerlendirilmektedir. Bu çok katmanlı yapı,

kentsel tasarımın yalnızca teorik bilgiyle değil, uzun süreli uygulama deneyimiyle derinleşen bir uzmanlık alanı olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışma kapsamında, kentsel tasarımın proje geliştirme, uygulama ve uygulama sonrası bakım-koruma aşamalarında ortaya çıkan olumlu ve olumsuz dinamikler, karşılaştırmalı bir analiz çerçevesinde değerlendirilmekte ve matris temelli bir okuma üzerinden sistematize edilmektedir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, Türkiye bağlamına özgü kentsel tasarım süreçlerinin daha sürdürülebilir, uygulanabilir ve bütüncül bir yapıya kavuşturulmasına yönelik öneriler geliştirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Tasarım, Sürdürülebilirlik, Uygulama Süreçleri, Yönetsel Dinamikler, Türkiye Deneyimi

Kıyı Dolgu Alanlarında Plan Değişikliği Pratiği ve Kentsel Tasarım Projelerinin Uygulanabilirlik Sorunu: Rize Kenti Örneği

Onur Öztürk

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Beyza Karadeniz

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Kentsel tasarımın planlama sistemi içindeki yasal ve kurumsal konumu, uluslararası literatürde uzun süredir tartışılmaktadır. İngiltere’de tasarım kodları, ABD’de biçim temelli kodlar ve farklı ülkelerde geliştirilen tasarım yönetimi yaklaşımları, kentsel tasarım kararlarının planlama sistemiyle nasıl ilişkilendirilebileceğine dair çeşitli modeller sunmaktadır. Türkiye’de ise mekânsal planlama sistemi, kademeli birliktelik ilkesine dayalı hiyerarşik bir yapı içerisinde işlemekte; buna karşın kentsel tasarım, bu yapı içinde bağımsız ve bağlayıcı bir planlama aracı olarak açık biçimde tanımlanmamaktadır. 3194 sayılı İmar Kanunu ve Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, uygulama imar planını yapılaşma koşullarını belirleyen alt ölçekli plan türü olarak düzenlerken, kentsel tasarım projelerinin hukuki bağlayıcılığı, onay süreçleri ve planlama kademelenmesi içindeki statüsü açık biçimde tanımlanmamaktadır. Bu durum, kentsel tasarım projelerinin plan kararlarından bağımsız biçimde üretilmesine ve uygulama sürecinde etkisiz kalmasına yol açabilmektedir.

Bu çalışma, söz konusu yapısal belirsizliğin kıyı dolgu alanlarındaki planlama ve tasarım süreçlerine nasıl yansıdığını Rize kenti örneği üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Karadeniz kıyısında yer alan Rize, 1946 yılında hazırlanan ilk modern imar planından günümüze uzanan yaklaşık seksen yıllık planlama geçmişiyle, kıyı dolgu alanları üzerinden okunabilen güçlü bir dönüşüm örneği sunmaktadır. Kentin gelişimi özellikle kıyı dolgu alanları üzerinden şekillenmiş; 1960’lı yıllardan itibaren başlatılan dolgu çalışmalarıyla birlikte kamu yapıları, rekreasyon alanları ve kamusal mekân düzenlemeleri büyük ölçüde denizden kazanılan bu alanlarda çözülmüştür. Bu süreç, Rize’de kentsel tasarım ölçeğindeki mekânsal kararların çoğu zaman bağımsız tasarım projeleri yerine plan revizyonları ve plan değişiklikleri aracılığıyla üretildiğini göstermektedir.

Araştırma kapsamında Rize’nin 1946’dan günümüze uzanan planlama süreci incelenmiş; özellikle kıyı dolgu alanlarında gerçekleştirilen plan revizyonları ve plan değişiklikleri ile bu kararlarla ilişkili kentsel tasarım projeleri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Bu çerçevede çalışmanın temel sorusu, kıyı dolgu alanlarında ardışık plan değişikliklerinin kentsel tasarım projelerinin uygulanabilirliğini nasıl etkilediğidir. Çalışmada yöntem olarak nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş; tarihsel süreç analizi ve karşılaştırmalı belge incelemesi birlikte kullanılmıştır. Bu kapsamda farklı plan dönemlerine ait uygulama imar planları, plan revizyonları, plan değişiklikleri ve bunlarla ilişkili kentsel tasarım projeleri incelenmiş; plan kararları ile tasarım önerileri arasındaki ilişki, değişen yönetsel tercihler, mekânsal öncelikler ve uygulama sonuçları üzerinden değerlendirilmiştir. Böylece planlama ile tasarım arasındaki ilişkinin yalnızca fiziksel mekânın biçimlenmesine değil, aynı zamanda kurumsal yapı ve karar alma süreçlerine de bağlı olduğu ortaya konulmuştur.

Çalışmanın bulguları, Rize’de kıyı dolgu alanlarının uzun süre boyunca istikrarlı bir tasarım çerçevesi içinde değil, ardışık plan değişiklikleri üzerinden biçimlendiğini ortaya koymaktadır. İlk aşamada, daha yüksek yapılaşma yoğunluğu elde etmek amacıyla kruvaziyer liman işlevi öngören bir uygulama imar planı hazırlanmış; bu plan kapsamında çay çarşısı, spor salonu ve park alanları gibi kamusal işlevler dolgu alanının farklı bölümlerine dağıtılmıştır. Ancak daha sonra yönetim değişikliğiyle birlikte dolgu alanının kapsamı daraltılmış, önceki plan iptal edilmiş ve yerine millet bahçesi odaklı yeni bir uygulama imar planı hazırlanmıştır. Revize planda ticaret alanları, çay bahçesi, kültür tesisleri ve cami yer almış; emsal değeri yüzde beş ile sınırlandırılmıştır. Sonraki aşamada ise protokol camisi uygulama-

sı doğrultusunda mevcut emsal değerinin yetersiz kalması nedeniyle yeni bir plan değişikliği yapılarak alana ek yapılaşma hakkı tanınmıştır. Bu ardışık değişim, mekânsal kararların uzun vadeli ve bütüncül bir tasarım politikasıyla değil, değişen yönetsel öncelikler doğrultusunda yeniden üretildiğini göstermektedir.

Bulguların bir diğer önemli boyutu, her plan dönemi için ayrı bir kentsel tasarım projesi üretilmiş olmasına karşın bu projelerin önemli bir bölümünün uygulamaya geçirilememiş olmasıdır. Bu durumun nedenleri arasında projelerin yerel mekânsal ve yönetsel dinamikleri yeterince dikkate almadan hazırlanması, işlevsel gerçeklikten kopuk öneriler içermesi ve uygulama maliyetlerinin yerel yönetim kapasitesini aşması yer almaktadır. Daha yapısal düzeyde ise, kentsel tasarım projelerinin mevcut mevzuatta bağlayıcı bir statüye sahip olmaması ve plan değişikliklerinin tasarım kararlarını kolaylıkla geçersiz kılabilmesi, uygulanamama döngüsünün temel kurumsal nedenini oluşturmaktadır.

Sonuç olarak çalışma, Türkiye’de kentsel tasarımın planlama sistemi içindeki yasal ve kurumsal konununun yeniden değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Rize örneği, kıyı dolgu alanlarında ardışık plan değişiklikleri ile bağımsız tasarım projeleri arasındaki kopukluğun kaynak kaybına, uygulama zafiyetine ve mekânsal nitelik sorunlarına yol açabildiğini göstermektedir. Bu nedenle kentsel tasarımın, planlama kademelenmesi içinde daha açık tanımlanmış, bağlayıcı ve uygulanabilir bir araç olarak ele alınması gerekmektedir.

Karar Alma, Tasarım ve Uygulama Süreçlerinin İncelenmesi: İzmirdeniz Projesi Kapsamında Bayraklı Örneği

Aysu Gürman

Mimarlık Bölümü, Mimarlık Fakültesi, Yaşar Üniversitesi; Mimarlık Doktora Programı, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü

Son otuz yılda İzmir; hükümet, sermaye ve sivil toplum arasında süregelen çatışmaların damga vurduğu, özellikle kıyı şeridi boyunca kapsamlı mekânsal dönüşümler geçirmiştir. Bu hızlı ve kitlesel kentleşme çağında, İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından başlatılan İzmirdeniz Projesi, deniz ile bölge sakinleri arasındaki ilişkiyi güçlendirmeyi amaçlayan kapsamlı bir kentsel tasarım girişimi olarak ortaya çıkmıştır. 40 kilometrelik kıyı şeridi; Karşıyaka, Bayraklı, Alsancak ve Güzelyalı olmak üzere dört bölgeye ayrılmış ve her biri ağırlıklı olarak yerel tasarımcıların katıldığı iş birlikçi bir süreçle yeniden tasarlanmıştır.

Bu çalışma, Alsancak Limanı ile Turan arasında yer alan kıyı bölgesi olan Bayraklı bölgesine odaklanmaktadır. Bayraklı; parçalı kentsel dokusu, belirsiz imar koşulları ve yüksek hızlı otoyol ile demiryolu altyapısının neden olduğu ciddi fiziksel kopukluk nedeniyle tasarım sürecinde benzersiz zorluklar sunan bir örnek olarak öne çıkmaktadır. Bu engeller, kıyı ile bölgenin dik yamaçlarında yer alan iç yerleşimler arasında sert bir bölünme yaratarak projenin temel hedefi olan erişilebilirliği baltalamaktadır.

İzmir'in en eski yerleşim yerlerinden biri olan ve Homeros Vadisi ile Melez Deltası'na ev sahipliği yapan Bayraklı'nın dönüşümü, köklerini ilk kez 1978 nazım planında büyüyen merkezi iş alanının potansiyel genişleme bölgesi olarak öngörülen "Yeni Kent Merkezi" vizyonundan almaktadır. Bu evrim, 2001 yılındaki uluslararası tasarım yarışmasıyla ivme kazanmış ve alanı kamu binaları, turizm, ticaret, iş merkezleri ve karma kullanımlı gelişmelere ayıran 2003 imar planına yol açmıştır. Ancak, 2003 planının birbirini izleyen revizyonları, özellikle İzmirdeniz Projesi'nin Bayraklı bölümünün tasarımı sırasında devam eden ve belirsizliğini koruyan koşullar yaratmıştır.

İpek Akpınar

Mimarlık Bölümü, Mimarlık Fakülte, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü

Bu çerçevede, projenin Bayraklı tasarım ekibi; yeni iş merkezinin yoğun gökdelen yapılaşmasını kıyının kamusal potansiyeliyle ilişkilendiren yeni bir kentsel müdahale katmanı sunmuştur. Bu bağlamda çalışma, İzmirdeniz Projesi'nin karar alma, tasarım ve uygulama arasındaki gerilimleri —ve olası kopuklukları— nasıl yönettiğini değerlendirmek amacıyla Bayraklı bölgesinin kentsel tasarım sürecini çözümlenmeyi amaçlamaktadır.

Bu süreci analiz etmek için çalışma; kentsel mekânın ve doğanın ekonomik kaynaklara dönüştürülerek metalaştırılmasına odaklanan eleştirel bir teorik çerçeve üzerine inşa edilmiştir. Özellikle sanayi sonrası kentlerde estetiğin bir pazarlama aracı olarak nasıl araçsallaştırıldığına odaklanmaktadır. Bu süreçte kıyı alanları, homojenleştirilmiş imaj değerleri aracılığıyla metalaşma riskiyle karşı karşıya kalmakta ve kamusalıyı artırmayı hedefleyen tasarım pratiklerini zorlamaktadır. Sonuç olarak çalışma; tasarım pratiklerini, çağdaş kentte kamusalıyı hem aşındırabilen hem de artırabilen politik bir sosyo-mekânsal ifade olarak konumlandırarak mekânın üretimine dair eleştirel bir perspektif sunmaktadır.

Çalışmanın metodolojisi; arşiv araştırması, belge analizi ve İzmirdeniz Projesi'nde yer alan aktörlerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeleri içermektedir. Bu çok yönlü yaklaşım, tasarım stratejilerinin belirsiz mekânsal ve yasal sınırlara yanıt olarak nasıl sürekli yeniden şekillendirildiğini keşfetmeye olanak tanır. Bazı önerilerin uygulanmadan kalması veya uygulama aşamasında radikal biçimde değiştirilmesi, kentsel tasarımın belirsiz kalkınma koşulları altındaki ilişkisel doğasını ortaya koymaktadır.

Bulgular, Bayraklı bölgesinin kentsel tasarım sürecinin; ilk tasarım niyetlerinin spekülatif kentsel gelişim baskıları ve belirsiz çerçevelerle defalarca yeniden şekillendirildiği, sürekli bir müzakere ala-

nı olarak işlediğini göstermektedir. Kıyı şeridinin önemli kısımları kamusal kullanım için geri kazanılmış olsa da Alaybey ve Turan arasındaki kesim, erişilebilirlik ve kapsayıcılık vaadinin yalnızca kısmen gerçekleştiği kritik bir eşik olarak kalmaktadır. Bu bağlamda kamusalılık, sabit bir sonuç değil, evrimleşen ve üzerinde mücadele edilen bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışma nihayetinde, İzmir-deniz Projesi'nin iş birlikçi niyetine rağmen, rekabet halindeki kentsel ajandalar arasında arabuluculuk yapmada kentsel tasarımın sınırlarını ortaya koyarken, aynı zamanda kent ve deniz arasındaki ilişkiyi yeniden yapılandırma potansiyelini de göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Tasarım, Kıyı Gelişimi, Kamusalılık, İzmir-deniz Projesi, Bayraklı

Kentsel Alanın Planlanması ve Tasarımında Sermayenin Rolünü Çeper Kuşaklar Üzerinden Okumak: Trabzon Örneği

Beyza Karadeniz

*Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü*

Ceren Ünlü Öztürk

*Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü*

Buket Kösa

*Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü*

Bu çalışma, 2000 sonrası dönemde Trabzon kıyısında kıyı dolguları üzerinde ortaya çıkan yeni kullanım alanlarını çeper kuşak teoremi ekseninde incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın çıkış noktası, planlamanın zaman içerisinde kamusal yararı gözetilen yönlendirici bir pratik olmaktan uzaklaşarak, kentsel mekân üretimini hızlandıran, büyük ölçekli müdahaleleri kolaylaştıran ve sermaye odaklı dönüşümleri meşrulaştıran bir araca dönüşmesidir. Kıyı kentlerinde bu dönüşümün en görünür sonuçlarından biri, doğal kıyı alanlarının dolgu projeleri aracılığıyla yeniden üretilmesi ve yeni kentsel kullanım alanlarına açılmasıdır. Bu bağlamda Trabzon, ülke yatırım planlarından aldığı yüksek pay, 2000–2025 döneminde kıyı boyunca yoğunlaşan büyük ölçekli müdahaleler ve Karadeniz Sahil Yolu'nun kentsel biçimlenme üzerindeki belirleyici etkisi nedeniyle çalışma alanı olarak seçilmiştir.

Araştırma, kıyı dolguları üzerinde gelişen bu alanları yalnızca yeni kullanım yüzeyleri olarak değil, belirli aktör ilişkileri, planlama pratikleri ve yasal süreçler aracılığıyla üretilmiş çeper kuşak bileşenleri olarak ele almaktadır. Bu çerçevede çeper kuşak teoremi, yalnızca morfolojik bir tanımlama aracı olarak değil, kentsel gelişmenin dönemsel kırılmalarını, sabitleme hatlarını ve müdahale biçimlerini açıklamaya imkân veren süreç temelli bir yaklaşım olarak kullanılmaktadır. Çalışmanın yöntemi, tarihsel-morfolojik çözümleme ile plan, proje ve mevzuat incelemesini bir araya getirmektedir. İlk aşamada kıyı dolguları ile elde edilen alanların tarihsel süreç içinde kıyı formasyonunda yol açtığı dönüşüm haritalanmakta; ikinci aşamada ise bu alanlar aktör temelli bir çözümleme doğrultusunda işlevsel, dönemsel ve süreçsel özelliklerine göre sınıflandırılmaktadır. Bu amaçla her bir kullanım alanı için gelişim mantığını, karar süreçlerini ve mekânsal sonuçlarını görünür

kılan bir çerçeve oluşturulmaktadır.

Çalışmada kullanılan veri kaynakları ağırlıklı olarak arşiv verilerine dayanmaktadır. Trabzon kentine ait halihazır haritalar ve kadastral haritalar araştırmanın birincil veri setini oluşturmaktadır. Bu kapsamda, halihazır haritaların ve kadastral verilerin bir bölümü pilot düzeyde CBS ortamına aktarılmış; elde edilen veriler üzerinden çeper kuşak sınırlarının belirlenmesine yönelik morfolojik analizler gerçekleştirilmiştir. Bu sayede çeper kuşak alanlarının hem mekânsal dağılımı hem de dönemsel dönüşüm dinamikleri sistematik bir biçimde ortaya konulmuştur.

Ön bulgular, projelendirilmesinden tamamlanmasına kadar yoğun tartışmalara konu olan Karadeniz Sahil Yolu'nun, Trabzon kesiminde yalnızca bir ulaşım altyapısı değil, aynı zamanda güçlü bir sabitleme hattı olarak işlediğini göstermektedir. Bu hat, kıyı ile kent arasındaki ilişkiyi yeniden tanımlamış; özellikle 2000 sonrası dönemde kıyı boyunca yeni müdahale alanlarının açılmasına ve dolgu alanları üzerinde yeni kullanım kümelerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. EYOF süreciyle ivme kazanan spor ve rekreasyon yatırımları, park ve yürüyüş alanları, ticari kullanımlar, stadyum, şehir hastanesi ve dolgu havallimanı gibi büyük ölçekli projeler, ilk bakışta parçalı kararlar gibi görünse de dönemsel olarak birbirini izleyen ve kıyı boyunca biriken bir yer seçim mantığına işaret etmektedir. İlk haritalama ve dönemsel okuma sonuçları, söz konusu müdahalelerin münferit uygulamalar olarak değil, benzer aktör ilişkileri, planlama pratikleri ve yasal araçlar üzerinden şekillenen bir çeper kuşak kullanım deseni olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Çeper kuşakalara ilişkin değerlendirmelerde ise; Trabzon kentinde çeper kuşak alanlarının özellikle

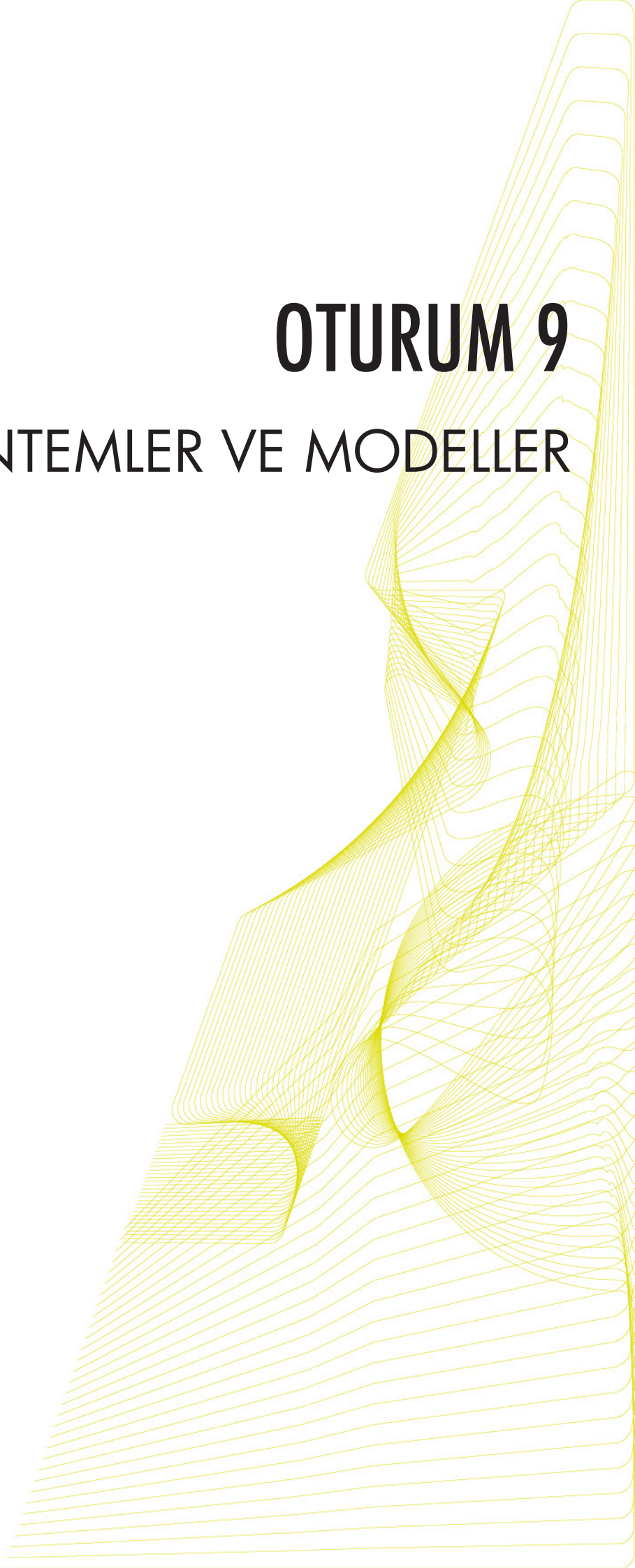
2000’li yıllarla birlikte kıyı dolgu uygulamaları ve büyük ölçekli projeler aracılığıyla önemli ölçüde yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır. 2005–2020 dönemleri karşılaştırıldığında, çeper kuşakların yalnızca mekânsal olarak genişlemediği, aynı zamanda morfolojik bütünlüğünü kaybederek parçalı ve proje odaklı bir yapıya dönüştüğü görülmektedir. Özellikle kıyı dolgu alanları, çeper kuşak sisteminin yeni bir bileşeni olarak ortaya çıkarken, bu alanların planlama kararlarından çok proje temelli müdahalelerle şekillendiği anlaşılmaktadır. Analizler, planlama süreçlerinin yönlendirici bir araç olmaktan uzaklaşarak büyük ölçüde uygulamayı meşurlaştıran bir çerçeveye dönüştüğünü; buna karşılık tasarımın mekânsal üretimde daha belirleyici bir rol üstlendiğini göstermektedir. Bu bağlamda çeper kuşaklar, planlama ile tasarım arasındaki gerilimin en görünür hâle geldiği mekânsal alanlar olarak öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak çalışma, Trabzon örneği üzerinden çeper kuşakların sermaye, planlama ve tasarım ilişkileri içerisinde yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır. Bu desen, bir yandan kentsel büyümeyi kıyı boyunca yeniden yönlendirirken, diğer yandan doğal kıyı formasyonunu dönüştürmekte, kıyı ekosistemi üzerinde baskı yaratmakta ve kentin olağan mekânsal gelişim örüntüleriyle tam olarak bütünleşemeyen yeni alanlar üretmektedir. Bu yönüyle çalışma, kıyı dolguları üzerinde oluşan yeni çeper kuşak alanlarının hangi planlama pratikleri ve yasal süreçlerle üretildiğini açıklamayı hedeflemekte; aynı zamanda bu alanların morfolojik, yönetsel ve ekolojik etkilerinin birlikte tartışılmasına zemin hazırlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çeper kuşak, kıyı dolgu alanları, planlama ve tasarım ilişkisi, mekânsal üretim süreçleri, Trabzon

OTURUM 9

YENİ YÖNTEMLER VE MODELLER

Korumada Müdahale Biçimleri, Önceliklendirme ve Yere Özgü Ölçülebilir Karar Destek Altyapısının Kurulmasında Model Arayışları: Bibliyometrik Bir Analiz ve Bulgular

Didar Acar Tuzlacı
Gazi Üniversitesi

Kübra Cihangir Çamur
Gazi Üniversitesi

Kentsel koruma ve canlandırma literatürü sıklıkla “yerel kimliği güçlendirme”, “ekonomik canlılık yaratma” ve “sosyal etkileşimi artırma” gibi hedefler ortaya koymakta, ancak bu hedeflerin nasıl ölçüleceğine yönelik üzerinde uzlaşmış bir model ve yaklaşım henüz geliştirilememiştir (Ryberg-Webster, 2013; Mosler, 2019). Bu bağlamda, kentsel korumada müdahale biçimleri, müdahalelerin önceliklendirilmesi ve yere özgü, ölçülebilir bir karar destek altyapısının kurulması gerekliliği, literatürde eksikliği sıklıkla vurgulanan kritik bir çalışma alanı olarak öne çıkmaktadır (Huang vd., 2013; Liu vd., 2023).

Tarihi kentsel alanlarda hangi alt bölgelerin hangi gerekçelerle öncelikli olarak ele alınması gerektiği sorusu, yalnızca koruma pratiği açısından değil, aynı zamanda kamu kaynaklarının etkili, adil ve hesap verebilir biçimde dağıtılması açısından da belirleyicidir. Türkiye’de 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve buna bağlı destek mekanizmaları müdahale süreçlerini çerçevelese de, sınırlı kaynakların hangi alt bölgelerde öncelikli olarak kullanılacağını belirleyen sistematik ve karşılaştırılabilir bir önceliklendirme yaklaşımının yeterince gelişmediği görülmektedir. Bu çalışma, söz konusu boşluğu, kentsel müdahale yaklaşımlarının tarihsel gelişimi ile bu süreçte ortaya çıkan öncelik ölçütlerini birlikte ele alarak tartışmaktadır.

Çalışmanın kavramsal çerçevesi; kentsel temizleme (urban clearance), kentsel yeniden yapım (urban reconstruction), kentsel yenileme (urban renewal), kentsel sağlıklaştırma (urban rehabilitation), kentsel yenileme/dönüşüm (urban regeneration) ve kentsel canlandırma (urban revitalization) yaklaşımlarını kapsamaktadır. Bu yaklaşımlar, yalnızca terminolojik ayrımlar olarak değil; kentsel sorunları tanımlama biçimleri, müdahale araçları ve önceliklendirme mantıkları bakımından farklılaşan tarihsel paradig-

malar olarak ele alınmaktadır. Erken dönem yaklaşımlarda fiziksel çöküntü, sağlık riski ve yapısal yetersizlikler belirleyici olurken; sonraki dönemlerde korunabilirlik, uyarlanabilirlik, ekonomik canlılık, toplumsal süreklilik, yönetim kapasitesi ve kamusal yaşam kalitesi gibi çok boyutlu ölçütler ön plana çıkmaktadır.

Araştırma iki aşamalı bir yöntemle kurgulanmıştır. İlk aşamada, Web of Science veri tabanında “historic urban district” ve “urban planning” anahtar sözcükleri kullanılarak elde edilen 439 yayının bibliyometrik verileri Biblioshiny aracılığıyla analiz edilmiştir. İkinci aşamada ise bu bulgular, tarihsel-kavramsal literatür çözümlemesi ile değerlendirilmiş, her bir müdahale yaklaşımı, temel sorun tanımı, öncelikli müdahale mantığı ve öncelik ölçütleri ile yapılan eleştiriler temelinde sistematik biçimde incelenmiştir.

Bulgular, tarihi kentsel alanların canlandırılmasına yönelik akademik ve uygulamadaki ilginin özellikle 2010 sonrasında belirgin biçimde arttığını ve 2019–2025 döneminde yoğunlaştığını göstermektedir. Anahtar kavram analizleri, miras, kentsel planlama, tarihi kentsel bölge, turizm, kentsel yenileme/dönüşüm, soylulaştırma ve yönetim temalarının öne çıktığını ortaya koymaktadır. Bu durum, müdahale önceliğinin yalnızca fiziksel bozulma üzerinden değil, kültürel miras değeri, işlevsel eskime, toplumsal süreklilik, sosyal dışlanma riski, yönetsel kapasite ve kamusal yaşamın sürdürülebilirliği gibi çok katmanlı göstergeler üzerinden kurulduğunu göstermektedir. Bu bağlamda yapılmış çalışmalar incelendiğinde, Doratlı (2004) ve Doratlı vd. (2005)’in köhneleşme türleri sınıflaması, Vehbi vd. (2009)’nin bütünsel koruma yaklaşımı, kentsel canlılık göstergeleri (Li vd., 2021; Liu vd., 2022) ve uyarlanabilir yeniden kullanım (adaptive reuse) kriterleri (Yung

vd., 2014) birlikte değerlendirildiğinde, çok boyutlu bir gösterge setinin oluşturulmasına yönelik önemli bir başlangıç çerçevesi sunmaktadır. Bu göstergeler, fiziksel durumun ötesine geçerek işlevsel, toplumsal, ekonomik ve çevresel boyutları da kapsayan bütüncül bir değerlendirme sisteminin kurulmasına olanak tanımaktadır.

Çalışma ayrıca, iklim değişikliği ve dirençlilik bağlamında kentsel planlama ve tasarım bileşenlerinin, geçirgen yüzeylerin korunması, su hasadı, açık ve yeşil alan sistemlerinin bütünlüğü ve devamlılığı ile kamusal mekanların güçlendirilmesi gibi ölçütlerin karar destek süreçlerinde yer almadığını, entegre edilmesi gerekliliğini de ortaya koymaktadır.

Korunması gerekli kentsel alanlarda müdahale önceliğinin “en bozulmuş alan” yaklaşımının ötesine geçmesi için, fiziksel, işlevsel, ekonomik, toplumsal, kültürel, çevresel ve yönetsel boyutları bütüncül biçimde değerlendiren, yere özgü ve ölçülebilir bir karar destek altyapısına dayanan çok boyutlu önceliklendirme modellerine yönelik çalışmalara öncelik tanınması gerekliliği, bu bildiride ulaşılan sonucu oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tarihi kentsel alanlar, Müdahale önceliklendirmesi, Karar destek modeli

Endüstriyel Mirasın İklim Uyumlu Kamusal Mekâna Dönüşümü: “İklim Uyumlu Gazhane” Kent Simülasyon Oyunu Üzerine Bir Değerlendirme

Ekin Güneş Şanlı Aydın
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

İrem Özdarendeli
Play the City

Ekim Tan
Play the City

İstanbul’un Anadolu yakasındaki en eski sanayi tesislerinden biri olan Hasanpaşa Gazhanesi, 1891 yılında kurulmuş; uzun yıllar enerji üretim altyapısının önemli bir parçası olarak işlev görmüş ve zaman içinde işlevini yitirerek atıl kalmıştır. Günümüzde ise kapsamlı bir restorasyon ve yeniden işlevlendirme süreci sonunda “Müze Gazhane” adıyla İstanbul’a kazandırılan bu alan, yalnızca bir kültür ve yaşam merkezi olarak değil, aynı zamanda Türkiye’nin ilk iklim odaklı kamusal merkezlerinden biri olarak yeniden tanımlanmaktadır. Bu dönüşüm, endüstriyel mirasın korunmasını iklim uyumu, döngüsel ekonomi, kamusal kullanım ve toplumsal kapsayıcılık ekseninde ele alan güncel kentsel tasarım yaklaşımlarının önemli bir örneğini oluşturmaktadır. Bu çalışma, endüstriyel miras alanlarının iklim uyumlu kamusal mekânlara dönüşümünde oyun tabanlı co-design süreçlerinin nasıl işlediğini ve ne tür mekânsal ve yönetsel çıktılar ürettiğini incelemektedir. Müze Gazhane, bu yöntemin test edildiği bir vaka çalışması olarak ele alınmaktadır.

Bu kapsamda, 22 Ekim 2021 tarihinde iki oturum halinde gerçekleştirilen “İklim Uyumlu Gazhane” kent simülasyon oyunu analiz edilmektedir. Yaklaşık 50 paydaşın katıldığı süreçte uzmanlar, belediyeler, sivil toplum kuruluşları ve mahalleliler bir araya getirilmiş; böylece iklim değişikliği konusunda toplumsal farkındalık geliştirmek, Gazhane’nin iklim merkezi olarak konumunu güçlendirmek ve uygulanabilir öneriler üretmek hedeflenmiştir. Oyun, Play the City tarafından geliştirilen; 1:300 ölçekte bir oyun tahtası, iklim strateji kartları, ortaklık ve finans kartları ile modüler mekânsal taşlar kullanan katılımcı co-design aracıdır. Her oturum yaklaşık iki buçuk saat sürmüş ve oyunculara Gazhane ile çevresi için birlikte tasarım yapma (co-design) ve bu tasarımlar üzerinden karşılıklı geri bildirim üretme

imkânı sunmuştur. Bu süreç, katılımcıların yalnızca görüş bildirdiği değil, mekânsal ve stratejik kararları birlikte ürettiği iteratif bir tasarım ve değerlendirme döngüsü olarak kurgulanmıştır.

Hasanpaşa Mahallesi ve Müze Gazhane kampüsü için geliştirilen önerilerin analizi sonucunda, öneriler beş ana temada sınıflandırılmıştır: bina ölçeğinde iklim adaptasyonu, su döngüsü yönetimi, yeşil altyapı, erişilebilirlik ve sosyal dayanıklılık. Katılımcılar ağırlıklı olarak yeşil çatı ve cephe uygulamaları, geçirgen yüzeyler, yağmur suyu toplama sistemleri ve kamusal yeşil alanların artırılması gibi müdahalelere odaklanmıştır. Bu öneriler, iklim uyumunun yalnızca teknik çözümlerle değil, gündelik yaşam pratikleri ve kamusal kullanım biçimleriyle birlikte ele alındığını göstermektedir. Özellikle bostanlar, kompost üniteleri ve çocuk oyun alanları gibi öneriler, iklim uyumunun kamusal mekân üzerinden öğrenme ve farkındalık üretimiyle ilişkilendirildiğini ortaya koymaktadır.

Çalışma, Gazhane kampüsü ile Hasanpaşa Mahallesi’ni birlikte ele alan çok ölçekli (multi-scalar) bir değerlendirme sunmaktadır. Mahalle ölçeğinde en belirgin sorun kamusal yeşil alan eksikliği ve erişilebilirliğin zayıflığı olarak ortaya çıkmıştır. Hasanpaşa İETT Garajı’nın yer altına alınarak üstünün kent parkına dönüştürülmesi ve Kurbağalıdere hattı boyunca yaya ve bisiklet erişiminin güçlendirilmesi, katılımcılar tarafından en çok desteklenen mekânsal müdahaleler olarak öne çıkmıştır. Bu öneriler, düşük karbonlu ulaşım ve yeşil altyapıyı bütüncül bir kentsel tasarım yaklaşımı içinde ele almaktadır.

Çalışma, iklim uyumunun yalnızca teknik bir tasarım meselesi olmadığını açık biçimde ortaya koymaktadır. Hasanpaşa Mahallesi’nin sosyo-eko-

nomik açıdan kırılğan yapısı nedeniyle önerilerin yerel aktörlerle birlikte geliştirilmesi gerektiği vurgulanmış; bazı katılımcılar çevresel iyileştirmelerin soylulaştırma riski yaratıp yaratmayacağını da sorgulamıştır. Bu durum, iklim adaleti, katılımcılık ve yerel toplulukların karar süreçlerine etkin biçimde dahil edilmesinin gerekliliğini göstermektedir. Dolayısıyla co-design süreçleri, yalnızca tasarım üretimi değil, aynı zamanda yerel topluluklardan sürekli geri bildirim alınmasını ve bu geri bildirimlerin karar süreçlerine entegre edilmesini gerektiren bir yönetim pratiği olarak ele alınmalıdır. Öte yandan Gazhane'nin tescilli bir miras alanı olması, özellikle enerji sistemleri ve çatı uygulamalarında koruma ilkeleri ile iklim hedefleri arasında dikkatli bir denge kurulmasını zorunlu kılmaktadır.

Sonuç olarak Müze Gazhane örneği, kentsel tasarımın geçmişte öne çıkan koruma ve kamusal gündemlerini, bugün iklim uyumu, döngüsellik ve toplumsal dayanıklılık ekseninde yeniden düşünmeye imkân vermektedir. Çalışma üç temel tartışmayı öne çıkarmaktadır: (1) koruma ve yeniden işlevlendirme pratiklerinin yalnızca fiziksel iyileştirme üzerinden değil, iklim direnci üretme kapasitesi üzerinden de değerlendirilmesi; (2) iklim uyumu hedeflerinin üst ölçekli strateji belgelerinde kalmayıp oyun, atölye ve ortak üretim araçlarıyla mahalle ölçeğinde uygulanabilir projelere dönüşmesi; (3) kamusal mekânın ise kültür, eğitim, ekoloji ve toplumsal dayanıklılığı bir arada taşıyan çok katmanlı bir altyapı olarak yeniden düşünülmesi. Bu bağlamda oyun süreci, yalnızca öneriler üretmekle kalmamış; bir ortak tasarım belgesi (co-design document) çıktısının oluşmasına, yeni paydaşlıkların kurulmasına ve pilot proje fikirlerinin gelişmesine de zemin hazırlamıştır. Ortaya çıkan bu potansiyele rağmen sürecin sürekliliği, finansman olanakları ve kurumsal yapıdaki değişiklikler nedeniyle sınırlı kalmıştır. Bununla birlikte, bu deneyim başka bir katılımcı süreç olan "Beyoğlu Senin" odağında geliştirilen sonraki oyun tabanlı süreçleri tetiklemiş; kurumlar arası öğrenme, kapasite gelişimi ve ölçeklenme potansiyelini görünür kılmıştır. Bu durum, iklim odaklı katılımcı tasarım süreçlerinde yönetsel ve ekonomik sürdürülebilirliğin, mekânsal öneriler kadar belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yönüyle Gazhane, kentsel tasarımın geleceğinde endüstriyel miras alanlarının, kültür ile ekolojiyi, koruma ile yeniliği ve mekânsal müdahale ile toplumsal adaleti birleştiren aktif kamusal altyapılar olarak ele alınabileceğini dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Endüstriyel miras, iklim uyumu, katılımcı planlama, kent simülasyon oyunu, kamusal mekân

Kentsel Tasarımın Geleceğinde Yeni Bir İzlek: Planlama Politikaları ve Stratejilerinde Oyun Temelli Mekânsal Tasarım Parametreleri

Yağmur Çakıroğlu
MSGSÜ ŞBPB

Bahar Aksel Enşici
MSGSÜ ŞBPB

1956 yılında Harvard Üniversitesi'nde gerçekleştirilen Kentsel Tasarım Konferansı, kentin karmaşık sorunlarına disiplinlerarası bir arayışla yanıt verme çabasının miladı kabul edilmektedir. José Luis Sert'in kentsel tasarımı "planlamanın hayal gücü ve sanatsal yetilerle şekillenen en yaratıcı aşaması" olarak tanımlamasından bugüne geçen 70 yılda; alanın kapsamı katılımcılık, kapsayıcılık ve gündelik hayatın dinamikleriyle evrilmiştir. Bu çalışma, kentsel tasarımın geleceğine dair yönelimlerin tartışıldığı bir düzlemde, "Oyun" kavramını çocuk odaklı dar bir perspektiften çıkararak, planlama politikaları ve kentsel tasarım stratejileri arasında ölçekler arası bir köprü kuran "oyunbaz" (playful) bir tasarım yaklaşımı olarak önermektedir.

Çalışmanın temel araştırma sorusu; yetişkin dünyasında ekseriyetle ikincil planda tutulan "oyun" kavramının, bir yaşam felsefesi ve planlama politikası olarak ele alındığında, mekânsal ölçekte yeni bir tasarım paradigması sunup sunamayacağı üzerine kurgulanmıştır. Bu bağlamda araştırma; coğrafya, psikoloji, sosyoloji, felsefe ve davranış biyolojisinden beslenen disiplinlerarası bir kuramsal çerçeve üzerine inşa edilmiştir.

Oyun kavramı disiplinler arası literatür üzerinden özellikle planlama bakış açısı ile incelendiğinde, bireyden topluma ve oradan mekana genişleyen ölçekler içinde değerlendirmeyi getiren, sırasıyla "oyun-insan" "oyun-toplum" ve "oyun-mekan" olmak üzere 3 katmanlı bir bakışın ortaya konmasını sağlamıştır. İlk katmanda psikanaliz, davranış biyolojisi, çevresel algı alanları oyunun insanın fiziksel ve psikolojik gelişim sürecine katkısını ortaya koymaktadır. Psikanalist Donald Winnicott (2021)'a göre; oyun bireyin sağlıklı olmasının bir göstergesi ve aynı zamanda büyümenin bir aracı olarak değerlendirilmelidir. Bu söylem ile oyunun ve oyun oyna-

manın yaşam içerisindeki gelişimsel önemi vurgulanmaktadır. Davranış gelişimi ve davranış biyolojisi alanında oyun kavramını inceleyen Patrick Bateson ve Paul Martin (2020), oyunun eğlenceli bir yenilik üretici olduğunu, ancak esenlik halindeyken oyun oynamanın mümkün olduğunu ve iş-ciddi davranışların antitezi olduğu görüşünü ortaya koymuştur. Sonraki adımda ise oyunun kültür oluşumuna etkisi, toplumsal değişim, dönüşüm süreçlerindeki potansiyel rolü belirginleşmektedir. Huizinga (2017)'nin Homo Ludens kavramından hareketle oyunun toplumsal dönüşüm gücü incelenmiş; bu kuramsal zemin İlhan Tekeli (2010)'nin "yaşam kalitesi" ve "gündelik yaşam" literatürüyle birleştirilerek bütüncül bir şehircilik yaklaşımına dönüştürülmüştür. İnsan-toplum katmanlarında oyun kavramının yeniden tanımlanması mekânsal tasarım ve planlama literatürü için bütüncül bir yaklaşım sunmuştur. Oyunun potansiyel değişim ve dönüşüm gücünü karar alma süreçlerinde kullanmayı seçmek, fiziksel ve toplumsal yapıda birçok katmanda değişimin de başlangıcını etkilemek anlamına gelmektedir.

Nitel yöntem ve yorumlayıcı süreçler kullanılarak hazırlanan çalışmada, yazarın doktora tez çalışmasının özgün bir çıktısı olan "Kamusal Alanda Oyun Temelli Mekânsal Tasarım Parametreleri" seti sunulmaktadır. Oyun temelli kamusal alan müdahalelerinde dünya örnekleri incelenerek oluşturulan bu set sadece mekansal parametrelere odaklanmamakta, incelenen kentler ve uygulamaları bu ülkelerin planlama politikalarında oyun kavramına yaklaşımları bağlamında değerlendirilerek strateji-tasarım uygulaması ilişkisi üzerinden tartışılmaktadır. İncelenen dünya örnekleri; Amerika, Hollanda, Birleşik Krallık, Danimarka ve Türkiye'dir. Sonuçta ortaya çıkan bu set; ölçek, zaman, hareket, taktiksel, duyumsal ve kontrast olmak üzere altı temel parametre üzerinden tanımlanmıştır.

Söz konusu parametreler, sadece fiziksel bir düzenleme aracı değil, aynı zamanda Türkiye'deki güncel planlama pratiğinde eksikliği hissedilen "stratejilerin alt ölçek tasarım kararlarına dönüştürülmesi" sürecinde işlevsel bir dil sunma potansiyeli taşımaktadır.

Dünya örnekleri ve Türkiye'deki uygulama eğilimleri üzerinden yapılan analizler sonucunda; oyun temelli yaklaşımın, iklim krizi ve kentsel kırılğanlıklar karşısında herkes için (çocuklar, yaşlılar ve tüm dezavantajlı gruplar) kapsayıcı, aidiyet duygusunu güçlendiren ve çevresel algıyı dönüştüren bir araç olduğu saptanmıştır. Sonuç olarak bu bildiri; kentsel tasarımın 70 yıllık mirasını selamlarken, alanın geleceğini "oyun" aracılığıyla daha dirençli, yaratıcı ve insan odaklı bir yapıyı çevre kurgusu üzerinden tartışmaya açmaktadır.

Kaynakça

Bateson, P., Martin, P. (2020). Oyun, Oyunseverlik, Yaratıcılık ve Buluş, Ayrıntı Yayınları, 2.Basım, İstanbul.

Huizinga, J. (2017). Homo Ludens, Ayrıntı Yayınları, 6.Basım, İstanbul.

Tekeli, İ. (2010). Gündelik Yaşam, Yaşam Kalitesi ve Yerellik Yazıları, Tarih Vakfı Yayınları, 1.Basım, İstanbul.

Winnicott, D. (2021). Oyun ve Gerçeklik, Metis Yayınları, 5.Basım, İstanbul.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Tasarımın Geleceği, Oyun Temelli Tasarım, Mekânsal Tasarım Parametreleri, Disiplinlerarası Planlama, Yaşam Kalitesi, Kapsayıcı Kamusal Alan.

Planlama-Tasarım-Uygulama Arayüzünde Performans Temelli Bir Değerlendirme Modeli: Gaziantep Kuzeyşehir Örneği (PTUP Modeli)

Fatih Terzi

*İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü*

Gökçer Okumuş

*İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kentsel Dönüşüm
Müdürlüğü*

Ash Ulubaş Hamurcu

*İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü*

Pınar Gökçe

*İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
Şehir Ve Bölge Planlama Bölümü*

Timuçin Kurt

*Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, İstanbul Planlama
ve Projeler Dairesi Başkanlığı*

Deniz Erdem Okumuş

*Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
Şehir Ve Bölge Planlama Bölümü*

Mert Akay

*Endüstriyel Tasarım Mühendisliği Fakültesi, Tu
Delft & Mıt Senseable City Lab (Misafir Doktora
Araştırmacısı)*

İlker Karadağ

*Sakarya Üniversitesi, Sanat, Tasarım ve Mimarlık
Fakültesi*

Kentsel tasarım alanındaki temel sorunlardan biri, planlama ve tasarım kararlarının uygulama sürecinde ne ölçüde korunduğunun ve bu kararların ne tür performans çıktıları ürettiğinin sistematik biçimde ölçülememesidir. Türkiye bağlamında bu sorun, planlama, kentsel tasarım ve uygulama süreçleri arasındaki ilişkinin bütüncül bir çerçevede ele alınamamasına ve bu üç aşama arasında belirgin kopuklukların oluşmasına işaret etmektedir. Söz konusu kopukluk, tasarım kararlarının uygulamadaki karşılığını değerlendirmeye yönelik ölçülebilir, karşılaştırılabilir ve sistematik yaklaşımların literatürde sınırlı kalmasına yol açmaktadır.

Bu çalışma, planlama-tasarım-uygulama arayüzünde tasarım kararları ile uygulama çıktıları arasındaki ilişkiyi performans temelli olarak değerlendiren bir model önermektedir. Bu kapsamda geliştirilen PTUP (Planlama-Tasarım-Uygulama Performans) Modeli, kentsel tasarım sürecini yalnızca mekânsal üretim bağlamında değil, aynı zamanda tasarım kararlarının uygulama sürecindeki etkinlik ve verimlilik düzeyini ölçmeye imkân tanıyan bütüncül bir değerlendirme çerçevesi olarak ele almaktadır. Model, literatürde çoğunlukla tasarım ya da uygulama aşamalarını ayrı ayrı inceleyen yaklaşımlardan farklı olarak, bu iki süreci tek bir performans çerçevesi içinde birlikte değerlendirmektedir.

Çalışmanın uygulama alanını, Türkiye'nin en büyük ölçekli toplu konut girişimlerinden biri olan Gaziantep Kuzeyşehir Projesi oluşturmaktadır. Yaklaşık 1110 ha büyüklüğünde ve 35 bin konut kapasitesine sahip proje, planlama, kentsel tasarım ve uygulama süreçlerinin tek bir kurgu içerisinde ele alındığı bir "yeni kent" modeli sunmaktadır. Uygulama süreci 2016 yılında başlamış olan projenin 7 etap halinde 2040 yılına kadar tamamlanması öngörülmektedir. Bu kapsamda, geride kalan yaklaşık on yıllık süreçte uygulamanın belirli bir olgunluk düzeyine ulaşmış olması, modelin hem tasarım kararları hem de uygulama çıktıları üzerinden eş zamanlı olarak test edilmesine imkân tanımaktadır. Bu yönüyle çalışma, yalnızca tasarım kararlarının değil, uygulama sürecinin de performansının etkinlik ve verimlilik boyutlarıyla değerlendirilmesini amaçlamaktadır.

Çalışmanın kavramsal çerçevesi, kentsel tasarımı planlama kararlarının mekânsal karşılığını üreten ve uygulama sürecinde ortaya çıkan performans çıktıları üzerinden sınanabilen kritik bir arayüz olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşım, tasarım kararlarının yalnızca üretim aşamasında değil, uygulama sürecindeki gerçekleşme düzeyi ve ürettiği mekânsal sonuçlar üzerinden değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle çalışma, kentsel tasarımın planlama ile uygulama arasındaki bağlayıcı

rolünü performans temelli bir perspektifle yeniden tartışmaya açmaktadır.

Yöntemsel olarak çalışma, coğrafi bilgi sistemleri (CBS) tabanlı, çok ölçütlü ve göstergelere dayalı bir performans değerlendirme sistemine dayanmaktadır. Bu kapsamda geliştirilen model; konum ve çevresel entegrasyon, doğal yapı ve iklimsel uyum, işlevsel dağılım ve denge, yerleşme düzeni ve yoğunluk, kent geometrisi ve ölçek, kimlik ve karakter, enerji sistemleri, ulaşım ve erişilebilirlik, peyzaj ve malzeme, inovasyon kapasitesi ve yönetim gibi tematik alanları kapsayan çok bileşenli bir yapı üzerine kurulmuştur. Bu bileşenler, 80'in üzerinde ölçülebilir gösterge aracılığıyla nicel olarak değerlendirilmekte; proje performansı hem mahalle ölçeğinde hem de bütüncül yerleşme düzeyinde analiz edilmektedir.

Model kapsamında her bir gösterge için ölçüm kriterleri tanımlanmış, bileşen bazlı puanlama sistemi oluşturulmuş ve elde edilen veriler üzerinden performans skorları hesaplanmıştır. Göstergelerin ağırlıkları, bileşenlerin kentsel performansa katkı düzeyleri dikkate alınarak belirlenmiştir. Bu yaklaşım, tasarım kararlarının öngördüğü performans ile uygulama çıktılarının ürettiği performansın karşılaştırılmasına ve aradaki sapmaların nesnel olarak ortaya konmasına olanak sağlamaktadır. Aynı zamanda farklı bileşenler arasında performans karşılaştırması yapılmasına imkân vererek, hangi tasarım kararlarının uygulamada korunabildiğini, hangilerinin ise dönüşüme uğradığını analiz etmektedir.

Çalışmanın son aşamasında planlama ve tasarım kararlarının uygulama sürecindeki karşılığı incelenmiştir. Bu kapsamda güncel uydu görüntüleri ile tasarım projeleri karşılaştırılmış, öngörülen mekânsal kurgunun gerçekleşme düzeyi ve ortaya çıkan sapmalar değerlendirilmiştir. Bulgular, özellikle yapılaşma dokusu, açık ve yeşil alan sürekliliği, ulaşım sistemi ve mekânsal hiyerarşi gibi temel tasarım bileşenlerinde tasarım ile uygulama arasında belirgin performans farkları bulunduğunu göstermektedir.

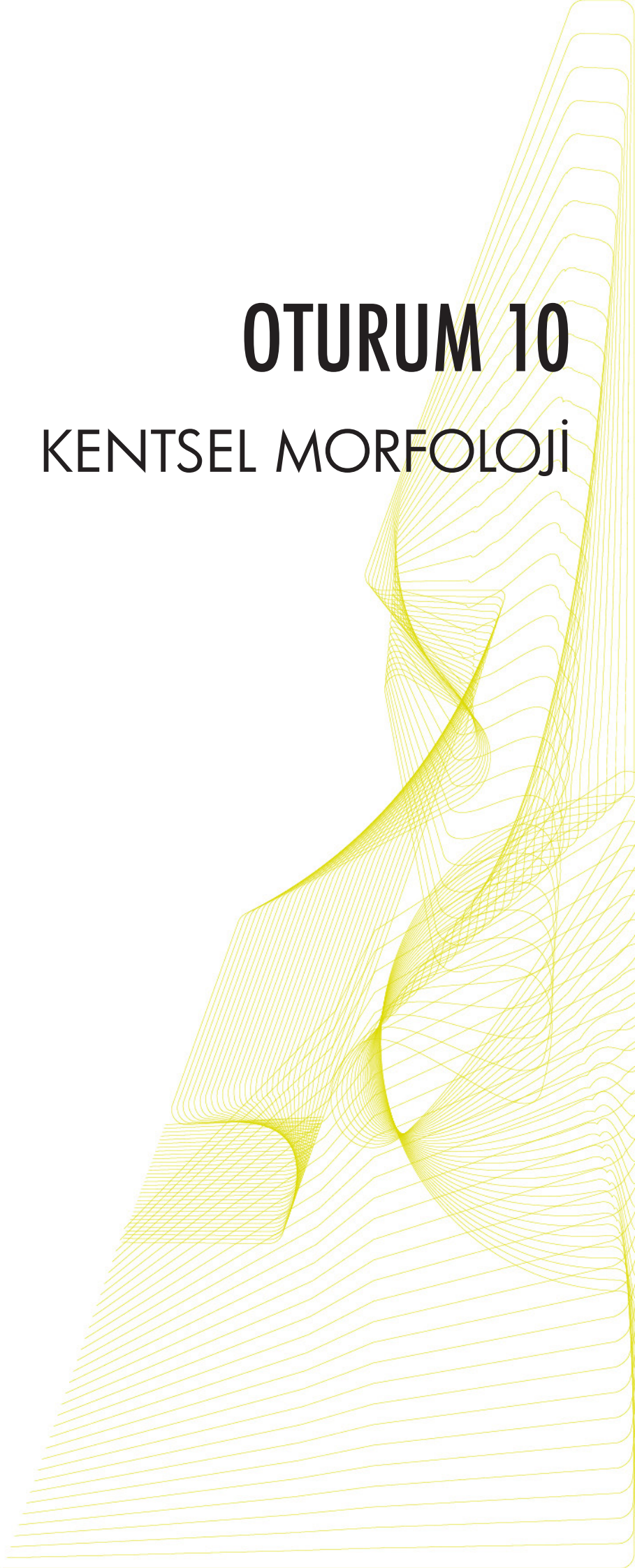
Sonuç olarak PTUP Modeli, planlama–tasarım–uygulama süreçleri arasındaki ilişkiyi ölçülebilir göstergeler üzerinden analiz ederek, tasarım kararları ile uygulama çıktıları arasındaki uyum ve sapmaları sistematik biçimde ortaya koymaktadır. Farklı ölçek ve bağlamlara uyarlanabilir yapısı sayesinde model, kentsel tasarımın yalnızca bir mekânsal üretim süreci değil, aynı zamanda bir performans alanı olarak ele alınmasına katkı sunmaktadır. Bu yönüyle

çalışma, kentsel tasarım literatüründe tasarım ve uygulama arasındaki kopukluğun ölçülebilir hale getirilmesine katkı sağlamakta; karar vericiler için uygulama süreçlerinin izlenmesine yönelik analitik, sistematik ve uygulanabilir bir değerlendirme aracı önermektedir.

Anahtar Kelimeler: Planlama–tasarım–uygulama ilişkisi, kentsel tasarım, performans temelli değerlendirme, çok ölçütlü analiz, PTUP modeli

OTURUM 10

KENTSEL MORFOLOJİ

Yerleşim Alanlarında Mekânsal Kopukluk: 24. Bölge ve Garanti Mahallesi Karşılaştırmalı Analizi

Ayça Nisa Erol

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Bu çalışmanın amacı, İstanbul'da farklı dönemlerde üretilmiş iki konut yerleşimi olan Beşiktaş Garanti Mahallesi ve Beşiktaş Kayabaşı 24. Bölge üzerinden, kentsel sistemle kurulan mekânsal ilişkilerin niteliğini mekânsal kopukluk bağlamında karşılaştırmalı olarak analiz etmektir. Çalışma, yerleşimlerin çevreleriyle kurdukları fiziksel ve algısal bağları; erişilebilirlik, geçirgenlik ve kamusal mekân sürekliliği üzerinden değerlendirmeyi ve bu ilişkilerin kentsel bütünlük üzerindeki etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda araştırma, kentsel mekânın yalnızca fiziksel bir organizasyon değil, aynı zamanda kullanıcı deneyimi, gündelik pratikler ve sosyal etkileşimler üzerinden şekillenen çok katmanlı bir yapı olduğu kabulünden hareket etmektedir. Yeni Kentsel Gündem'in kapsayıcı, erişilebilir ve bütünlük kentler üretme hedefleri çerçevesinde, mekânsal kopukluğun güncel kentsel üretim süreçlerinde nasıl ortaya çıktığını ve yeniden üretildiğini tartışmayı hedeflemektedir.

Araştırma, iki yerleşim mekânını kapsamaktadır: 1960'lı yılların açık ve geçirgen mahalle kurgusunu yansıtan Garanti Mahallesi ile 2010 sonrası dönemde üretilmiş, büyük ölçekli toplu konut yerleşimi içinde yer alan sosyal konut üretimi Kayabaşı 24. Bölge. Çalışma kapsamında, bu iki yerleşimin kentsel morfolojisi, açık mekân kurgusu, yaya dolaşım sistemi, kamusal ve yarı kamusal mekânlar arasındaki ilişkiler ile çevre dokusuyla kurdukları bütünlük düzeyi incelenmektedir. Mekânsal kopukluk, bu bağlamda yalnızca fiziksel sınır elemanlarıyla tanımlanan bir durum olarak değil; kentsel boşlukların üretimi, açık mekân sürekliliğinin kesintiye uğraması, yaya hareketinin sınırlandırılması ve kapalı konut yerleşimlerinin kümelenmesiyle ortaya çıkan çok katmanlı bir mekânsal süreç olarak ele alınmaktadır. Ayrıca çalışma, bu mekânsal örgütlenme biçimlerinin kullanıcı deneyimi ve kamusal mekân kullanımını üzerindeki etkilerini de kapsamına dahil etmektedir.

Çalışmada karşılaştırmalı ve çok katmanlı bir araştırma yöntemi benimsenmiştir. İlk aşamada gerçekleştirilen literatür taraması ile mekânsal kopukluk, kentsel parçalanma, kamusal mekân sürekliliği ve geçirgenlik kavramları kuramsal olarak ele alınmış; bu kavramlar kentsel tasarım ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. İkinci aşamada, Kevin Lynch'in kentsel imge bileşenleri doğrultusunda mekânsal analizler gerçekleştirilmiş; yollar, sınırlar, bölgeler ve odak noktaları üzerinden yerleşimlerin kentsel sistemle kurdukları ilişkiler incelenmiştir. Bu analizler, mekânsal süreklilik, erişilebilirlik ve okunabilirlik düzeylerinin karşılaştırılmasına olanak sağlamıştır. Üçüncü aşamada ise saha çalışmaları kapsamında yerinde gözlemler ve kullanıcı görüşmeleri gerçekleştirilmiş; kullanıcıların mekânı deneyimleme biçimleri, güvenlik algıları, kamusal mekân kullanımları ve gündelik hareket pratikleri nitel olarak değerlendirilmiştir. Elde edilen tüm veriler, mekânsal analizler ile birlikte yorumlanarak karşılaştırmalı çerçevede bütüncül biçimde ele alınmıştır.

Araştırma bulguları, Garanti Mahallesi'nin açık ve geçirgen mekânsal yapısı sayesinde çevresiyle güçlü ilişkiler kurabildiğini ve kamusal mekân sürekliliğini destekleyen bir kentsel mekân ürettiğini göstermektedir. Yaya hareketinin kesintisizliği, açık mekânların sürekliliği ve farklı odak noktaları arasındaki bağlantılar, bu yerleşimin kentsel bütünlükle güçlü bir ilişki kurmasını sağlamaktadır. Buna karşılık, Kayabaşı 24. Bölge'nin kendi içinde kentsel tasarım açısından bütüncül bir proje yaklaşımı sunmasına rağmen, çevresinde giderek yoğunlaşan kapalı konut yerleşimleri, süresiz açık mekân ilişkileri, geniş ulaşım aksları ve sınırlı yaya bağlantıları nedeniyle kentsel sistemle zayıf ilişkiler kurduğu ve mekânsal kopukluk üreten bir yerleşim karakterine dönüştüğü tespit edilmiştir. Bu durum, mekânsal kopukluğun yalnızca fiziksel sınırlar üzerinden değil; kentsel boşlukların artışı, parçalı mekânsal organizasyonlar ve kamusal mekân sürekliliğinin zayıflaması üzerin-

den üretildiğini göstermektedir.

Sonuç olarak çalışma, mekânsal kopukluğun güncel kentsel üretim süreçlerinde nasıl ortaya çıktığını ve yeniden üretildiğini ortaya koymakta; Yeni Kentsel Gündem'in vurguladığı kapsayıcı ve bütünleşik kent hedefleri doğrultusunda, geçirgen, erişilebilir ve kamusal mekân sürekliliğini destekleyen yerleşim modellerinin gerekliliğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mekânsal Kopukluk, Geçirgenlik, Kamusal Mekân Sürekliliği, Lynch Analizi, İstanbul.

Topoğrafya ve Kenttsel Kırılğanlık İlişkisi: Ankara Keçiören’de Morfolojik Bir Okuma

Esra Çelikoğlu
TED Üniversitesi

Topoğrafyanın belirleyici olduğu yerleşimlerde kentsel mekân, büyük ölçüde doğal eşikler ve fiziksel zorunluluklar doğrultusunda şekillenmektedir. Buna rağmen, planlama ve kentsel gelişim pratiklerinde topoğrafya çoğunlukla sabit ve edilgen bir veri katmanı olarak ele alınmakta; mekânsal karar üretiminde aktif ve yönlendirici bir bileşen olarak yeterince dikkate alınmamaktadır. Bu durum, topoğrafya ile yapılaşma kararları arasında giderek derinleşen bir uyumsuzluk üretmekte ve bu uyumsuzluk zaman içinde fiziksel kırılğanlıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Bu çalışma, topoğrafya ile kentsel kırılğanlık arasındaki ilişkiyi Ankara kenti üzerinden tartışmakta ve bu ilişkiyi Keçiören ilçesi özelinde morfolojik bir okuma aracılığıyla incelemektedir. Ankara’nın kentleşme süreci, topoğrafya ile kurulan ilişkinin dönüşümünü izlemek açısından önemli bir örnek sunmaktadır. Cumhuriyet’in erken döneminde planlı bir gelişim modeli ile şekillenen kent, 1950’lerden itibaren hızlanan kırdan kente göç hareketleriyle birlikte farklı bir mekânsal üretim sürecine girmiştir. Bu süreçte kent, topoğrafyanın belirleyici olduğu alanlara doğru kontrolsüz biçimde yayılmış; özellikle eğimli arazilerde gelişen gecekondu yerleşimleri, topoğrafik eşiklerin zorlandığı ve çoğu zaman göz ardı edildiği bir büyüme modeli ortaya koymuştur.

Gecekondu yerleşimleri, topoğrafya ile doğrudan ilişki kuran, çoğu zaman araziye uyum sağlayan ancak altyapı ve mühendislik hizmetleri açısından yetersiz bir mekânsal örgütlenme üretmiştir. Bu yerleşimlerin önemli bir bölümü, 1980’lerden itibaren kooperatifleşme ve apartmanlaşma süreçleri ile dönüşmüş; ancak bu dönüşüm, topoğrafya ile kurulan ilişkiyi yeniden değerlendirmek yerine, mevcut parselasyon ve yerleşim örüntülerinin yoğunlaştırılması üzerinden ilerlemiştir. Bu süreçte, düşük yoğunluklu ve topoğrafya ile kısmi uyum içinde gelişmiş yapılaşmaların yerini, daha yoğun, daha ağır

ve çoğu zaman zemine daha fazla yük bindiren yapı tipolojileri almıştır.

2000’li yıllarla birlikte hız kazanan kentsel dönüşüm uygulamaları ise bu alanlarda yeni bir müdahale biçimi olarak ortaya çıkmıştır. Ancak bu müdahaleler çoğu durumda topoğrafik eşikleri dikkate alan bir mekânsal yeniden organizasyon üretmek yerine, mevcut yapılaşma yoğunluğunu artıran ve standartlaşmış yapı tipolojileri üzerinden ilerleyen bir yaklaşım sergilemiştir. Bu durum, topoğrafya ile yapılaşma arasındaki gerilimleri azaltmak yerine, aksine daha da derinleştirmiş ve özellikle zemin koşullarının kritik olduğu alanlarda fiziksel kırılğanlıkların artmasına neden olmuştur.

Bu bağlamda Keçiören, Ankara’nın bu çok katmanlı kentleşme süreçlerinin topoğrafya ile ilişkisini en yoğun biçimde gözlemleyebileceğimiz alanlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Dik yamaçlar üzerinde gelişmiş yoğun yapılaşma, parçalı ve süreksiz sokak dokusu, sınırlı açık alan ilişkileri ve erişilebilirlik sorunları, topoğrafya ile mekânsal kararlar arasındaki uyumsuzluğun mekânda somutlaştığı bir kentsel yapı üretmektedir. Bu çalışma, söz konusu uyumsuzluğu fiziksel “çökme” olgusu üzerinden incelemekte ve bu olguyu doğrudan gözlemlenebilir yapısal hasarlar üzerinden tanımlamaktadır.

Bu çerçevede “çökme”, kavramsal bir metafor olarak değil; zemin yetersizliği, topoğrafik eğim, dolgu alanlar ve bu koşullarla uyumsuz yapılaşma kararları sonucunda ortaya çıkan fiziksel hasarlar üzerinden ele alınmaktadır. Keçiören’de gözlemlenen bu durum, binalarda kayma, temel oturmaları, taşıyıcı sistemlerde oluşan çatlaklar ve yer yer yapısal çökme vakaları ile kendini göstermektedir. Bu tür hasarların, deprem etkisi olmaksızın ortaya çıkması, topoğrafya ile yapılaşma arasındaki ilişkinin doğrudan yapısal sonuçlar üretebildiğini göstermesi açısından önemlidir.

Araştırma yöntemi, topoğrafya ile mekânsal örgütlenme arasındaki ilişkileri ortaya koymak üzere geliştirilen çok katmanlı bir analiz yaklaşımına dayanmaktadır. Bu kapsamda eğim analizleri, morfolojik çözümlenmeler, kesitsel okumalar ve katmanlı haritalama teknikleri birlikte kullanılmıştır. Eğim sınıfları ile yapılaşma yoğunluğu, parsel organizasyonu, yol ağı ve açık alan sistemleri arasındaki ilişkiler farklı ölçeklerde incelenmiş; bu katmanların çakışma ve ayrışma biçimleri üzerinden kırılabilirlik üreten mekânsal örüntüler tespit edilmiştir. Kesitsel analizler, topoğrafyanın yalnızca yatay düzlemde değil, düşey organizasyon üzerinden de mekânsal yapıyı nasıl şekillendirdiğini ortaya koymuş; özellikle eğimin arttığı alanlarda yapılaşmanın teraslanma, dolgu ve kademelenme yoluyla yeniden üretildiği gözlemlenmiştir.

Analizler, özellikle orta ve yüksek eğim aralıklarında yoğunlaşan yapılaşmanın topoğrafik eşiklerle uyumsuz biçimde geliştiğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Dolgu zeminler üzerinde inşa edilen yapılar, eğime paralel olmayan yerleşimler ve parçalı parsel düzenleri, zemin davranışını olumsuz etkileyerek binalarda kayma ve yapısal hasarlara yol açmaktadır. Yol ağının topoğrafyaya uyum sağlamak yerine keskin kırılmalar ve ani kot farkları üzerinden çözümlenmesi, erişilebilirlik sorunlarını artırmaktadır. Ayrıca yüzey suyu akışının kesintiye uğradığı alanlarda zemin doygunluğunun artması, bu hasarları daha da belirgin hale getirmektedir.

Elde edilen bulgular, topoğrafyanın yerleşim biçimlenmesinde belirleyici bir rol oynadığını, ancak bu belirleyiciliğin mevcut planlama ve kentsel dönüşüm pratiklerinde sistematik olarak göz ardı edildiğini ortaya koymaktadır. Özellikle eğimli arazilerde yoğunlaşan yapılaşma kararlarının, zemin koşulları ve topoğrafik eşiklerle uyumsuz biçimde gelişmesi, fiziksel hasarların ve yapısal kırılabilirliklerin zaman içinde birikmesine yol açmaktadır. Bu durum, kentsel kırılabilirliklerin yalnızca ani afetlerle değil, mekânsal kararların birikimli etkileriyle de üretildiğini göstermektedir.

Bu çalışma, topoğrafyanın pasif bir veri katmanı olarak değil, mekânsal karar üretiminin kurucu bir bileşeni olarak ele alınmasının gerekliliğini ortaya koymakta; Keçiören örneği üzerinden, topoğrafya ile uyumsuz yapılaşma kararlarının doğrudan fiziksel sonuçlar ürettiğini açık biçimde göstermektedir. Bu bağlamda, topoğrafya-temelli bir yaklaşımın geliştirilmesi, mevcut kentsel dönüşüm pratiklerinin

yeniden değerlendirilmesi açısından kritik bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel morfoloji, Topoğrafya, Kentsel Kırılabilirlik, Eğim, Keçiören

Yapılı Çevre Sürecinin Yerleşim Jeomorfolojisine Duyarlılığı: Ankara Vadilerinde Yapılaşmanın Sürdürülebilir Tasarım Bağlamında Yeniden Okunması

Hülagü Kaplan
Gazi Üniversitesi

Aleyna Keven
Gazi Üniversitesi

Saniye Akça

Kabardino-Balkarian State University / Russia

Anadolu'nun jeolojik oluşumu ve jeomorfolojik yapısı, insan yerleşmelerinin yer seçiminde önemli rol oynamıştır. Bu önemi, ticaret yolları ile savunma amaçları ile tarımsal arazi kullanımı ve üretim ilişkileri ile ele alındığında, doğal jeomorfolojinin, kentsel morfolojik yapılanmadaki organik yerleşim gelenek ve göreneğinin ipuçlarını vermektedir. Ancak, sanayileşmenin ekonomik maliyet etken yer seçimi ile yolcu ulaşımı yanında yük ulaşımının da, karayolu ulaştırması etken anlayışla uygulanması sonucu, iklim ve ekolojisi ile jeomorfoloji temelli yerleşim anlayışından uzaklaşmış ve teknolojik temelli bir maliyet-fayda değerlendirmesi üzerine oturtulan yerleşim anlayışına geçilmiştir.

Doğa temelli çözümlenmeler bağlamında, vadi oluşumları, vadilerin ekolojisi, vadilerde yerleşim ve üretim ilişkileri, temel jeomorfolojik kavramlar olarak tanımlanarak, ele alınmaktadır. Jeomorfolojik yapı, statik bir durumun ötesinde, aşınma ve ayrışma gibi süreçlerle sürekli değişen yüzey değişimi içeren dinamik bir doğal durumdur.

Yöntem, bir örneklem alan seçimi ve bu örneklem Alanının doğa temelli çözümlenmeler kapsamında, özellikle ekosistem korunması, sürdürülebilirlik ilkelerine göre incelenerek, yeni kentsel gündemin ve Birleşmiş Milletler'in 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'nin özellikle 11. Hedefi olan 'sürdürülebilir kentler ve topluluklar' ilişkin, dirençli ve kapsayıcı bağlamli sürdürülebilirlik vizyon ve amaçlarına göre değerlendirilmesine bir yaklaşım sağlamaktır.

Jeomorfolojik durumun doğa temelli çözümlenmeler kapsamında planlama girdisi oluşturması ve ilgili alan kentsel tasarım girdi ve uygulamasının buna göre ele alınması hedefinin, yeni kentsel gündem vizyon ve amaçlarına göre, seçilen örneklem alan

yapılı çevre morfolojisinde incelenmesi bir durum saptaması yapılabilmesine olanak vererek, planlama ve tasarım için müdahale alanlarının ve müdahale biçimleri genel ilkelerinin belirlenmesini sağlayabilmektedir.

Yayılarak kentsel büyüme göstergelerine göre, eşdeğerleri arasından, örneklem alan olarak belirlenen Ankara'da, vadilerin, bu yayılmaya dirençsizleştirilmesi, bu anlamda ciddi bir sorunsal oluşturmaktadır. Kent olarak, tarım ve tezgâh imalatı biçimi üretim ilişkilerinden, sanayileşme yanı sıra hizmetler sektöründe gelişmesiyle ciddi bir nüfus çekim merkezi durumunu alarak, büyümeye başlamış bir şehirdir Ankara.

Ankara'nın morfolojik yapısı, vadiler, sırtlar ve su akış hatları gibi belirgin topografik eşikler üzerinden şekillenmiştir. Bu yapı, erken Cumhuriyet dönemi planlama yaklaşımlarında kısmen dikkate alınmış; yerleşim kararları topoğrafyaya uyumlu biçimde kurgulanarak vadi tabanları açık alan, yeşil sistem veya düşük yoğunluklu kullanımlar için ayrılmıştır. Geçen yüzyıl ortasında hızlanan kentleşme ve artan yapılaşma baskısı, bu doğal sistemlerin giderek bir "engel" olarak görülmesine yol açmış ve dere yataklarının kapatılması ile vadi tabanlarının yapılaşmaya açılması süreci hız kazanmıştır.

Bu müdahaleler, kentsel morfoloji üzerinde çok katmanlı kırılmalar yaratmıştır. Öncelikle doğal su akış sistemlerinin yer altına alınması, yüzey-su ilişkisini kopararak kentsel mekânda görünmez fakat risk üreten bir altyapı oluşturmuştur. Bununla birlikte, parselasyon ve ulaşım ağlarının topoğrafyadan bağımsız biçimde kurgulanması, vadilerin sürekliliğini kesintiye uğratmış ve mekânsal bütünlüğü zayıflatmıştır. Ayrıca, vadiler boyunca uzanan açık ve yeşil

alan sistemlerinin parçalanması, kentte kesintisiz bir ekolojik ve kamusal alan ağının oluşmasını engellemiştir.

Bildirinin örneklem alan çalışması ile bu büyümenin, önce, çalışma amacı ile kırsal alanlardan gelen göçle planlananın ötesinde, eşik aşan yayılmaya dönüşmesi; sonrasında ise, planlamayı kent mekânsal anlamda biçimlendirmenin en önemli müdahale aracı kentsel tasarım'ın, doğa temelli çözümlere göre ele alınmasındaki eksikliklerin neler olduğu, incelenmektedir. Ankara yerleşimi jeomorfolojisinde, belli göstergelere göre seçilen üç vadi'nin, hidrolojik, jeomorfolojik girdilerinin ve yapılı çevre oluşum ve dönüşümünün incelenmesi bu kapsamda yapılmaktadır.

Bildiri kapsamında, Ankara'daki farklı vadi sistemleri karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Hatip Çayı ve İncesu Deresi gibi büyük ölçüde kapatılmış sistemlerde morfolojik izlerin büyük ölçüde silindiği ve suyun tamamen teknik bir altyapı unsuruna indirildiği görülmektedir. Buna karşılık, Dikmen Vadisi örneği, vadinin kısmen açık bırakılarak rekreatif işlevlerle değerlendirilmesi açısından önemli bir girişim sunmakla birlikte, üst ölçek morfolojik sürekliliği kurmakta yetersiz kalmakta ve çevre dokusuyla sınırlı bir entegrasyon sağlamaktadır. Bu karşılaştırma, morfolojik sürekliliğin korunmadığı durumlarda kentsel tasarım müdahalelerinin yüzeysel kalma riskini açıkça ortaya koymaktadır.

Bu çerçevede çalışma, morfoloji-temelli bir kentsel tasarım yaklaşımı önermektedir. Bu yaklaşım, kapatılmış dere yataklarının mümkün olan alanlarda yeniden açığa çıkarılması, vadiler boyunca kesintisiz mavi-yeşil altyapı sistemlerinin oluşturulması ve mevcut parsel ile ulaşım dokusunun topoğrafya ile uyumlu biçimde yeniden organize edilmesi gibi stratejileri içermektedir. Böylece kentsel tasarım, yalnızca estetik bir düzenleme aracı olmaktan çıkarak, kentsel morfolojiyi yeniden kuran ve ekolojik süreçlerle uyumlu hale getiren stratejik bir müdahale alanı olarak ele alınmaktadır.

Bu doğrultuda geliştirilecek bütüncül yaklaşımlar, Ankara'nın hem mekânsal kimliğini güçlendirecek hem de iklim değişikliği bağlamında artan çevresel risklere karşı kentsel dirençliliğini artıracaktır.

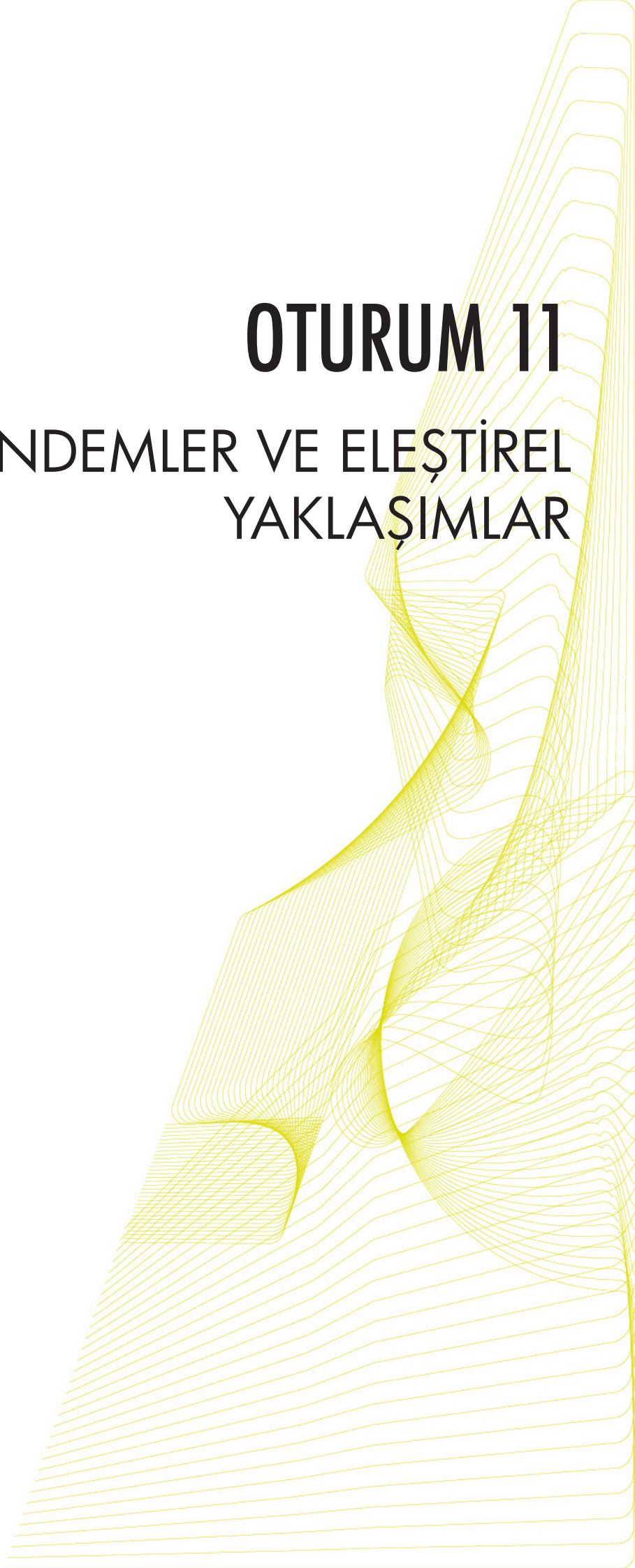
Bildiri'de böylece, örneklem alan çalışması ile elde edilen bulgular, göstergeler aracılığı ile benzer jeomorfoloji sahibi yerleşimlere de örnek olabilecek ölçütlere yönlendirilmektedir. Buna göre, sonuçta,

örneklem alan bulgularından yola çıkılarak, doğal çevre-yapılı çevre uyumsuzluğunun doğal çevre ekolojisini ve kentsel yaşam kalitesini etkileyen göstergeleri, mekânsal planlama ve tasarım ölçütlerine bağlanmakta ve olası 'onarım' izlencesi için önermeler yapılmaktadır.

Anahtar kavramlar: Jeomorfoloji, Yapılı çevre, Dirençli kentleşme, Vadi ekolojisi, Vadi kentsel tasarımı

OTURUM 11

YENİ GÜNDEMLER VE ELEŞTİREL YAKLAŞIMLAR

Kentsel Tasarımda Çok-disiplinlilik Sorunsalı: Kamusalılık Çalışmaları Üzerinden Bir Değerlendirme

Barış Göğüş

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Hem kent hem de kamusalılık, gerek tarihsel süreç içinde gerekse bugün kendilerini var eden dinamikler itibarıyla son derece karmaşık olgulardır. Akademik literatürde; idari ve iktisadi bilimler, siyaset, ekoloji, sosyoloji, psikoloji, mimarlık, hukuk gibi birçok disiplin alanında bilimsel üretime konu edilmektedir. Ve elbette bu olguları hem akademik hem meslek pratiğinin merkezine koyan, çok disiplinli bilim alanları olma iddiası taşıyan planlama ve kentsel tasarımda da.

Bu çalışma, kentsel tasarımın akademik üretim sürecinde çok-disiplinlilik (multidisciplinarity) halini, beslendiği disiplinleri ve bu disiplinlerin “birlikte çalışma” pratiğini tartışmaya açmaktadır. Bu doğrultuda sorulan ilk soru, artık hemen hemen tüm bilim camiasının gereği konusunda uzlaşarak kentsel çalışmalara atfettiği çok-disiplinlilik ihtiyacının kökeni üzerinedir: Kentsel tasarımın çok-disiplinlilik ihtiyacı, merkezinde konumlanan kent ve kamusalılık gibi olguların karmaşık doğasından mı kaynaklanmaktadır? Yoksa bu olgularla çalışmayı seçen bilim insanlarının “tercihlerinden” mi?

Bu temel ve biraz kışkırtıcı soruyla, kentsel tasarımın ilişki kurduğu disiplinlerin neler olduğu ya da olması gerektiği konusunda bir tartışma hedeflenmektedir. Zira 70 yıl önce Harvard Üniversitesi’nde düzenlenen bir konferansta kentsel tasarım (urban design) adıyla kurumsallaştığı kabul edilen bu alan; konferanstaki katılımcılar itibarıyla da hangi disiplinlerle bağ kurma eğiliminde olduğu konusunda belli ipuçları vermektedir. Nitekim bu soru; mimar, planacı ya da peyzaj mimarı olmadığı halde konferansa katılım gösteren azınlıktan biri olan Jane Jacobs’tan esinlenerek sorulmuştur. Jacobs, Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı eserinin, kenti örgütlü bir karmaşıklık problemi olarak ele almanın gereğini açıkladığı final bölümünde şöyle demektedir: “Hangi düşünce hatlarının faydalı olup hakikate ulaşmamıza yardım edeceği, bizim konu

hakkında düşünmek istediğimiz şeylerle değil, konunun doğasına bağlıdır” (2009, s.439).

Kent, mekân ve kamusalılık olgularının her biri ayrı ayrı çok katmanlı, örgütlü karmaşık problemlerdir. Bilim insanlarının sosyal, ekonomik, politik, kültürel, fiziksel vb. biçimlerde kompartmanlara ayırıp konuyla ilgilenmek istedikleri kısmından ele alarak, diğer katmanları ile olan bağları koparıp indirgeyerek, kendi disiplinlerinin sınırları içinde çalışması bu gerçeği değiştirmez. Bu nedenle başta kentsel tasarım, planlama, mimarlık ve peyzaj planlaması olmak üzere, kent, mekân ve kamusalılık kavramları üzerine çalışan tüm disiplinlerin; bir yandan örgütlü karmaşık problemlerle, ilişkisel doğasından koparıp indirgemeden uğraşabilmek için çaba sarf ederken bir yandan da çok-disiplinli akademik (ve mesleki) üretim pratiğini, farklı disiplinlerin birlikte çalışabileceği bir ontoloji üzerine inşa etmesi gerekmektedir.

Kamusallığın farklı boyutları

Kamu kavramının kimi zaman devlet erki, kimi zaman halkın bütünü kimi zaman ise halkın bir kısmı anlamına; özele ise benzer şekilde piyasa ekonomisi, hane ve bireylerin özel hayatlarına karşılık geldiği farklı bağlamlar, kamusalılık tartışmaları için oldukça kaygan bir zemin yaratmaktadır.

Kamu-özel ayrımını, batılı düşünce tarihinin en köklü dikotomisi olarak tanımladığı çalışmasında Weintraub, bu kavramların konu edilen bağlam için farklı anlamlar kazandığını belirtmektedir (Weintraub, 1997). Farklı bağlamları kapsayan en geniş tanımı, kamu için açıklık/aleniyet ve kolektiflik olarak, özel içinse kapalılık/gizlilik ve bireysellik olarak tariflemekte ve geniş bir yelpaze içinde kamusalılık üzerine yapılan çalışmaları, sosyo-tarihsel referanslarıyla sınıflandırarak, kamu - özel ayrımının farklı bağlamları için 4 farklı model önermektedir: Libe-

ral Ekonomik Model, Cumhuriyetçi Erdem Modeli, Kamusal Hayat ve Sosyalleşme Modeli ve Marksist-Feminist Model

Weintraub'un ortaya koyduğu modeller, özünü koruyarak geliştirilmiş ve kamusallığın farklı bağlamları aşağıdaki gibi yeniden kurgulanmıştır.

	Kamu	Kamunun Kolektif Bağlamı	Kamusallık Üretimi	Öne Çıkan İsimler, Kavramlar ve Kuramlar
Otoritenin Kamusalılığı	Kamu Otoritesi (Devlet/Belediye erki)	Temsiliyet	Kamu otoritesinin hakemliği/ kamusal hizmet üretimi	Bozeman
Politik Kamusalılık	Halkın tamamı	Politik (Topluluk/Aktivite)	Açıklık ilkesine dayalı politik tartışma ile kamuoyu üretimi, demokratik karar süreçlerine katılım	Arendt ve Polis Habermas ve Kamusal Alan
Sosyal Kamusalılık	Halkın tamamı ya da bir kısmı	Sosyal (Topluluk/Aktivite)	Sosyal bağlar ve aktiviteler	Sennet ve Kozmopolitlik Jacobs ve Komşuluk
Çoklu ve Çoğulcu Kamusalılık	Bireylerin belli konular etrafında birleşerek oluşturduğu kamusal gövdeler	Politik Etrafında Birleşilen konu (Sınıf, Kimlik, Toplumsal Cinsiyet, Hayvan Hakları vb.)	Kamuoyu üretimi ile demokratik karar alma süreçlerine katılım	Negt ve Kluge (Proleter kamusal alan), Feminist tarihçiler ve Fraser'ın onlardan beslenerek

Tablo 1: Weintraub'un modelleri üzerine inşa edilen kamusallığın farklı bağlamları

Kentsel Tasarımda Kamusalılık

Çalışmanın bu bölümünde, kamusalılık olgusunun kentsel tasarım disiplininde nasıl tanımlandığını, nasıl ele alındığını ve kamusallığın farklı bağlamlarından hangileri ile ilişkilendiğini incelemek üzere bir literatür tartışması yapılmıştır. İnceleme ve tartışma için kentsel tasarım literatüründe, kamusal mekanların "kamusalılık düzeylerini" sorgulama ve değerlendirmeye amacıyla, sayısal ölçüm modelleri ortaya koyan çalışmalar seçilmiştir: Triaksiyel Model (Németh, 2012; Németh & Schmidt, 2011), Yıldız Modeli (Varna & Tiesdell, 2010), OMAI Modeli (Langstraat & Van Melik, 2013), Bulanık Mantık Modeli (Ekdi & Çıracı, 2015) ve Kamusal Mekan Endeksi (Mehta, 2014).

Kamusal mekanların kamusallığını ölçmek için modellerde kullanılan kriterlerin, kamusallığın farklı bağlamlarından hangilerine ilişkin oldukları, hangi

bağlamlar ile ilişki kurmada yetersiz kaldıkları ortaya koyulmuş ve sonuçta bu modellerin, kamusallığın değerlendirilmesinde kamusallığın politik bağlam(-lar)ı ile neredeyse hiç ilişkilendirmediği görülmüştür.

Çok-disiplinlilik ve çok-disiplinli çalışma pratiği üzerine

Çok-disiplinli yaklaşımın gereğini, çalışılan konunun ilişki doğası ve ilişkili olguların tanımladığı kapsam belirler. Fakat kapsamın dahil ettiği disiplinlerin bir arada çalışma pratiği; disiplinlerin ontolojik ve metodolojik yaklaşımlarındaki farklılaşmaların, kullandıkları terimlerin ve farklı kavram setlerinin belirleyici olduğu farklı bir süreçtir. Sıklıkla çok-disiplinlilik (multidisciplinarity) ile aynı anlamda, hatalı biçimde kullanılan disiplinler-arası (interdisciplinarity), çok-disiplinli çalışma pratiğinin en yaygın biçimidir. Fakat disiplinlere özgü terimler, kabuller ve yöntemler; çoğu zaman farklı bir disiplinle birlikte çalışmayı, hatta sağlıklı bir tartışma yürütmeyi dahi engellemektedir. Mekân denilince bir mimar ile bir sosyoloğun kafasında canlanan imge-

ler çoğu zaman farklıdır. Bu nedenle çok-disiplinli alanlarda birlikte çalışma pratiğinin; disiplinlerin kendi etraflarına ördükleri duvarlardan kurtulması, kısıt ve tercihlerden azade disiplin-aşırı (transdisiplinarity) biçimde yeniden inşa edilmesi son derece önemlidir.

Sonuç, Değerlendirme ve Öneriler

Kentsel tasarım ve planlamanın kamusalığa yaklaşımında; bu disiplinlerin kamu otoritesinin elinde “kamu yararı” için kullandığı araçlar oluşu itibarıyla kaçınılmaz bir ilişkilendirme söz konusudur. Temsili kamusalığı bir kenara bırakarak kamunun halka (veya halkın bir kısmına) karşılık geldiği kamusalık bağlamlarına bakıldığında, kentsel tasarıma “tercih” fırsatı veren bir ayrım öne çıkmaktadır: Politiklik – sosyallik ayrımı. Tarihsel kökenleri, Weintraub tarafından Antik Yunan Atina’sı ve aynı dönemlerde var olan Babil kentine referanslanarak açıklanan bu ayrım, kentsel toplumsal yapının karmaşıklığını anlamak için üretilmiş, yapay ve indirgemeci bir ayırımdır. Zira her sosyal topluluk yeri geldiğinde politikleşir ve politik eylemlilik gösterebilir.

Disiplinler-arası yerine disiplin-aşırı bilimsel üretim pratikleri; ontolojik anlamda bu tür yapay ayrımların kalkmasında, metodolojik anlamda da farklı disiplinlere mensup bilim insanlarının birlikte çalışabilirliği açısından önemli bir potansiyel sunmaktadır. Bu doğrultuda kamusalık üzerine çalışan mekânsal disiplinler için disiplin-aşırı kavram önerisi getirilmiştir: Kamusal mekânın kamusalığı yerine kamusalığın mekânsal üretimi. Bu formülasyon; kamusalığı başta fizik-mekânın (mülkiyet, kadastral sınır vb. gibi) sınırlarından kurtarma ve daha sonra gereği halinde sosyal kamusalığın mekânsal üretimi, politik kamusalığın mekânsal üretimi, otoritenin kamusalığının mekânsal üretimi şeklinde farklı bağlamlarda analiz yapabilme olanağı getirmektedir.

Kaynaklar

Ekdi, F. P., & Çıracı, H. (2015). Really public? Evaluating the publicness of public spaces in Istanbul by means of fuzzy logic modelling. *Journal of Urban Design*, 20(5), 658–676.

Jacobs, J. (2011). Büyük Amerikan şehirlerinin ölümü ve yaşamı (Çev. B. Doğan). Metis Yayınları. (Orijinal çalışma basım yılı 1961)

Langstraat, F., & Van Melik, R. (2013). Challenging

the ‘End of Public Space’: A Comparative Analysis of Publicness in British and Dutch Urban Spaces. *Journal of Urban Design*, 18(3), 429–448.

Mehta, V. (2014). Evaluating public space. *Journal of Urban Design*, 19(1), 53–88.

Németh, J., & Schmidt, S. (2011). The privatization of public space: Modeling and measuring publicness. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 38(1), 5–23.

Progressive Architecture. (1956). Urban design: Condensed report of an invitation conference. *Progressive Architecture*, 37(8), 97–112

Varna, G., & Tiesdell, S. (2010). Assessing the publicness of public space: The star model of publicness. *Journal of Urban Design*, 15(4), 575–598.

Weintraub, J. (1997). The theory and politics of the public/private distinction. J. Weintraub & K. Kumar (Editörler), *Public and private in thought and practice: Perspectives on a grand dichotomy içinde* (ss. 1–42). University of Chicago Press.

Kentsel Tasarım Öldü mü? Tempelhofer Feld Üzerinden Dekolonyal Bir Eleştiri

Cihat Baluken

Bağımsız Araştırmacı

“Kentsel tasarım öldü mü?” sorusu, Robert J. Brym’in “Sosyoloji öldü mü?” sorusundan ilhamla yeniden düşünülmektedir. Bu çalışma, kentsel tasarım ve planlamanın yalnızca teknik ve estetik pratikler olmadığını; aksine, modernitenin mekânsal düzenleme araçları olarak belirli toplumsal gruplar üzerinde dışlayıcı ve dönüştürücü etkiler üretebildiğini ileri sürmektedir.

Özellikle 21. yüzyıl modernitesi içinde, Batı-dışı toplumlar ve göçmen topluluklar sıklıkla “öteki” olarak konumlandırılmakta; bu durum, zorla yerinden edilme ve mekânsal yeniden düzenleme süreçleriyle somutlaşmaktadır. Bu bağlamda kentsel tasarım, yalnızca fiziksel çevreyi değil, aynı zamanda toplumsal ilişkileri de yeniden üretmektedir.

Bu bildiri, Berlin’de düzenlenen Tempelhofer Feld kentsel tasarım yarışmasını, Türkiye kökenli diaspora ile ilişkisi üzerinden dekolonyal bir perspektifle incelemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca bu yaklaşımın Türkiye’deki yansımaları, Ankara Hıdırlıktepe ve İzmir Kadifekale örnekleri üzerinden tartışılmaktadır.

Kavramsal Çerçeve: Kentsel Tasarımda Dekolonyal Yaklaşım

Batı-dışı toplumlar, modernite söylemi içerisinde çoğu zaman “tamamlanmamış” veya “eksik” olarak konumlandırılmaktadır. Bu durum, bilgi üretiminde Avrupa-merkezci (Eurocentric) bir bakışın hâkimiyetini sürdürdüğünü göstermektedir.

Bu çalışma, kentsel tasarım bilgisinin de bu çerçevede yeniden değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Edward Said’in ortaya koyduğu oryantalizm eleştirisi ve Gayatri Chakravorty Spivak’ın “madun” kavramsallaştırması, bu tartışmanın teorik temelini oluşturmaktadır.

Burada dekolonyalleşme, yalnızca politik bağımsızlık değil; bilginin, mekânın ve temsil biçimlerinin

Batılı narsisizmden arındırılması olarak ele alınmaktadır.

Bu bağlamda çalışma, ne oryantalist ne de oksidentalist bir konum almayı; bunun yerine çoğul ve eleştirel bir perspektif geliştirmeyi hedeflemektedir.

Yöntem ve Saha Analizi: Tempelhofer Feld Yarışması

Tempelhofer Feld kentsel tasarım yarışmasının sonuçları, alanda hâlihazırda yaşayan ve mekânı aktif olarak kullanan toplulukların yeterince temsil edilmediğini göstermektedir. Özellikle Neukölln çevresinde yoğunlaşan göçmen nüfusun mekânsal pratiklerinin projelerde sınırlı biçimde yer bulduğu gözlemlenmiştir.

Projeler incelendiğinde: mevcut topluluk bahçeleri (community gardens) gibi ortak üretim alanlarının büyük ölçüde dışlandığı, alandaki mülteci varlığının projelerde görünmez kılındığı, mekânın çevresel bağlamından (özellikle Neukölln) koparılarak ele alındığı tespit edilmiştir.

Bu durum, kentsel tasarımın “nötr” bir pratik olmadığı; aksine belirli toplumsal grupları dışlama potansiyeli taşıyan bir araç olarak işleyebileceğini göstermektedir. Ayrıca görsel temsillerde homojen kullanıcı profillerinin tercih edilmesi, mekânsal tahayyülün sınırlı bir toplumsal kesime hitap ettiğine işaret etmektedir.

Karşılaştırmalı Okuma: Türkiye Örnekleri

Tempelhofer Feld örneğinde gözlemlenen mekânsal dışlama pratikleri, Türkiye’deki bazı kentsel dönüşüm süreçleriyle benzerlik göstermektedir. Hıdırlıktepe (Ankara) ve Kadifekale (İzmir) örneklerinde, mevcut yerel toplulukların yerinden edilmesi ve mekânın yeniden kurgulanması süreçleri dikkat çekmektedir. Bu süreçlerde, kullanıcıların gündelik yaşam pratikleri ve mekânsal aidiyetleri çoğu zaman

göz ardı edilmektedir.

Bu bağlamda çalışma, farklı coğrafyalarda benzer mekânsal müdahale biçimlerinin üretildiğini ve bunun küresel bir model olarak okunabileceğini ileri sürmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Bu bildiri, kentsel tasarımın modernitenin bir aracı olarak nasıl işlediğini ve belirli toplumsal gruplar üzerinde dışlayıcı etkiler üretebildiğini ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgular, şu sonuçlara işaret etmektedir: Kentsel tasarım, yalnızca fiziksel mekân üretimi değil, aynı zamanda toplumsal düzenleme pratiğidir. Mevcut uygulamalar, sıklıkla madun grupların mekânsal varlığını görünmez kılmaktadır. Dekolonyal bir yaklaşım, bu pratikleri sorgulamak ve alternatif bilgi biçimlerini görünür kılmak açısından gereklidir.

Sonuç olarak, bu çalışma kentsel tasarımın yeniden düşünülmesi gerektiğini savunmakta ve şu soruyu yeniden gündeme getirmektedir: Kentsel tasarım, kimin için ve kimin adına yapılmaktadır?

Anahtar kelimeler: Kentsel tasarım. Dekolonyal yaklaşım. Mekânsal dışlama. Göçmen mekânsallığı. Madun (subaltern)

Çok Aktörlü Uluslararası Platformlarda Kentsel Tasarım Tartışmaları: Marmara Urban Forum (MARUF) Örneği

Ezgi Küçük Çalışkan
Marmara Belediyeler Birliği

İrem Kurtuluş Korkmaz
Marmara Belediyeler Birliği

Meltem Özden
Marmara Belediyeler Birliği

Kentsel tasarım, mekânsal çözümlerin ve üretim arayışının ötesine geçerek günümüzün karmaşık sosyo-ekonomik ve ekolojik krizlerine yanıt veren disiplinlerarası bir yönetim aracı haline gelmiştir. Bu dönüşümün izlerini sürmek adına, son yıllarda yerel ve uluslararası şehircilik gündemini çok aktörlü bir zeminde buluşturma amacıyla düzenlenen Marmara Urban Forum (MARUF), kritik bir analiz alanı sunmaktadır. Bu araştırma, çok aktörlü katılım mekanizmalarını içeren, yerel ve uluslararası şehircilik gündemini tartışmaya açan MARUF programları kapsamında ele alınan kentsel tasarım yaklaşımlarını ve tartışmalarını analiz ederek, kentsel tasarımın şehircilik ve yönetim çalışmaları bağlamındaki son 7 yılını incelemeyi amaçlamaktadır.

1996 yılında İstanbul'da gerçekleşen HABİTAT-2'den sonra büyük ölçekte düzenlenen ilk uluslararası şehircilik etkinliği olan MARUF'un, belediye başkanları, akademisyenler, özel sektör, sivil toplum ve kamu kurumu temsilcileri gibi farklı alanlarda çalışmalar yürüten şehircilik ve yönetim aktörlerini bir araya getirerek Türkiye'de çok aktörlü tartışma alanı boşluğunu dolduran uluslararası bir forum olduğu görülmektedir. Bu nedenle kent forumu başlığı altında, tartışmaya açtığı konuların kentsel tasarım alanına ne ölçüde temas ettiği önem teşkil etmektedir. Çalışma, Birleşmiş Milletler'in (BM) "Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) doğrultusunda, özellikle "Amaç 11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar" kapsamındaki yaygınlaştırma hedefiyle sosyal, ekonomik, çevresel ve mekânsal sürdürülebilirliği esas alan ilke ve standartların oluşturulmasını amaçlayan Yeni Kentsel Gündem'i, küresel yaklaşımların anlaşılması ve değerlendirilmesi bağlamında dikkate almaktadır. Bu çalışmada ayrıca, ilk kez 2019 yılında düzenlenerek iki yılda bir farklı başlıklar altında, Türkiye'de hayata geçtiği dönemden itibaren eşza-

manlı devam eden World Urban Forum (WUF) ve Urban Future Conference (UF) programları kentsel tasarım tartışmalarını ele almaları bağlamında küresel ve Avrupa merkezli etkinlik platformları olarak karşılaştırma örneğine alınmıştır.

Çalışmanın metodolojisi, MARUF doküman ve içeriklerinin analizinin yanı sıra forum kapsamında ele alınan konular, tartışmalara yön veren aktör profilleri ile Yeni Kentsel Gündem, SKA'lar ve güncel kentsel tasarım literatürünün karşılaştırmalı analizini, MARUF esnasında paylaşılan iyi uygulamaların kentsel tasarım bağlamındaki müdahale ölçeği, yerel etkisi ve uygulama süreçlerinin hem disiplinler hem de sektörler arası perspektiften teorik ve uygulama düzeyinde yorumlanmasını içermektedir. Analizler forum arşivinden derlenen nitel ve nicel bir veri setine dayalı olarak kurgulanmakta olup araştırmada, forum kapsamında yayımlanan sonuç raporları ile dijital arşivde yer alan kentsel tasarım odağındaki oturumlara ait video ve ses kayıtları birincil veri kaynağı olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda "kentsel tasarım" odağının küresel örneklerle karşılaştırmalı olarak MARUF'lardaki evrimi çeşitli parametrelerle incelenmiştir. Bu parametreler, kentsel tasarımın hangi güncel kriz veya ihtiyaç üzerinden okunduğunu gösteren tematik odak; tasarım süreçlerinde salt uygulamanın ötesine geçerek bir fark yaratmaya yönelik eylem üreten aktör tipolojileri; kentsel tasarım bağlamındaki tartışmaların fiziksel büyüklüğü (master plan, mahalle, kent mobilyası vb.); bahsi geçen karar alma süreçlerinin eksen yönü (yukarıdan aşağıya, katılımcı odaklı vb.) olarak sıralanabilir.

MARUF'larda kentsel tasarım bağlamında, 2019'da kentlerin şehircilik ve kentsel tasarım sorunlarına çözüm üretme potansiyelini farklı bakış açıları ve oyunlaştırma yöntemlerini ele alarak bir "başlangıç"

yapıldığı; 2021’de küresel krizlerin etkisiyle kamusal sağlık başta olmak üzere aktörler arası yeniden düşünme ve birlikte hareket etme yollarının araştırıldığı; 2023’te 6 Şubat depremlerinin etkisi başta olmak üzere yerel ve uluslararası risk ve krizlere karşı dayanıklılık konsepti ötesine geçilerek iyi oluş vurgusunun yapıldığı; 2025’te ise tüm dünyadaki belirsizlikler ve olasılıklar içinde kentsel tasarımın katılımcı mekânizmalar, mevcutta uygulanan dönüştürücü yöntemler, yapay zekanın etkisi ve bakım meselesi üzerinden ele alındığı görülmüştür. MARUF’lar kapsamında incelenen dönem boyunca kentsel tasarım tartışmalarının diğer şehircilik başlıklarına kıyasla daha kısıtlı bir alanda kaldığı gözlemlense de, 2025 projeksiyonundaki ‘bakım’ ve ‘yapay zeka’ vurgusu, alanın gelecekte daha bütüncül ve dönüştürücü bir role evrileceğine işaret etmektedir.

Düzenlenen MARUF’lar, farklı sektörlerden çok aktörlü yapısı göz önünde bulundurularak incelendiğinde, kentsel kuram ve pratiklere dair açılan tartışma alanları arasında şehircilik ve yerel yönetim konularının ele alındığı görülmektedir. Bu tartışmalar kapsamında özellikle kentsel tasarımın önemli uygulayıcılarından olan yerel yönetimler perspektifinden, sektörler arası iş birliği, ağ kurma, iyi uygulamaların izlenmesi ile farklı paylaşım ve karar alma yöntemleri irdelenmiştir. Çalışma ile MARUF kapsamında gerçekleşen tartışmaların kentsel tasarımın kavramsal, yöntemsel ve uygulamaya dönük yaklaşımlarının Yeni Kentsel Gündem’in dönüştürücü taahhütlerinin boyutları olan sosyal, ekonomik, çevresel ve mekânsal sürdürülebilirlik ile ilişkisi ortaya konmaktadır. Sonuç olarak, Türkiye’deki kentsel tasarım pratiğinin küresel ‘Yeni Kentsel Gündem’ ile tam uyumu için tasarımın bir ‘son ürün’ değil, aktörler arası bir ‘müzakere süreci’ olarak yeniden tanımlanması gerektiği öne çıkmıştır.

Anahtar kelimeler: kentsel tasarım, yeni kentsel gündem, kent forumları, çok aktörlü yönetim, MARUF

Yeni KentseL Gündemde Mekânsal Adalet Arayışı

Dilara Paytoncu
Akdeniz Üniversitesi

Günümüzde kentler, son yıllarda etkisini giderek artıran iklim krizi, ekonomik eşitsizlikler, yoğun göç hareketleri ve neoliberal kentleşme politikalarının etkisiyle çok katmanlı dönüşüm süreçleri yaşamaktadır. Bu süreçler, kent mekânında adalet meselesini yeniden gündeme getirmekte ve kentsel politikaların yalnızca fiziksel gelişim üzerinden değil, aynı zamanda toplumsal eşitlik ve kapsayıcılık çerçevesinde değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Birleşmiş Milletler tarafından ortaya konulan “Yeni KentseL Gündem” yaklaşımı da kentlerin yalnızca büyüme ve rekabet üzerinden değil; eşitlik, kapsayıcılık ve sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Küreselleşme ve piyasa odaklı kentsel gelişim süreçleri, kent mekânının üretiminde belirleyici rol oynamakta; bu durum farklı toplumsal gruplar arasında derinleşen eşitsizlikleri beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda “mekânsal adalet” kavramı, kentsel kaynakların ve hizmetlerin farklı toplumsal kesimler arasında nasıl dağıtıldığını sorgulayan temel bir analitik araç olarak öne çıkmaktadır (Harvey, 1973). Dolayısıyla mekânsal adalet, kentsel tasarım ve planlama disiplinlerinin keşiminde kritik bir tartışma alanı olarak değerlendirilmektedir.

Mekânsal adalet, en genel anlamıyla bireylerin ve toplumsal grupların kent içindeki fırsatlara, hizmetlere ve kamusal mekânlara eşit ve adil erişimini ifade etmektedir. Ancak bu kavram yalnızca kaynakların dağılımına indirgenemeyecek kadar kapsamlıdır. Aynı zamanda bu kaynakların üretim süreçlerine kimlerin katıldığı, karar alma mekanizmalarının ne ölçüde demokratik olduğu ve kentsel politikaların hangi toplumsal kesimleri öncelediği gibi soruları da içermektedir. Bu yönüyle mekânsal adalet, eleştirel kent kuramı ve “şehir hakkı” kavramı ile doğrudan ilişkilidir. “Şehir hakkı”, kentte yaşayan bireylerin kentsel mekânın üretimine katılma ve bu mekândan eşit biçimde yararlanma hakkını ifade ederken, mekânsal adalet bu hakkın pratikte ne ölçüde karşı-

lık bulunduğunu sorgulamaktadır (Harvey, 1973). Yeni kentsel gündem ise bu kuramsal çerçeveyi pratiğe taşıyarak, daha adil ve kapsayıcı kentlerin nasıl üretilebileceğine odaklanmaktadır.

Bu çalışma, yeni kentsel gündem çerçevesinde mekânsal adalet kavramını kuramsal ve uygulamaya dönük boyutlarıyla ele almayı ve Türkiye kentleri üzerinden mekânsal eşitsizliklerin nasıl üretildiğini ve yeniden üretildiğini tartışmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda çalışma, kentsel hizmetlere erişim (yeşil alanlar, ulaşım sistemleri, eğitim ve sağlık olanakları, kamusal mekânlar) ve yaşam kalitesi göstergeleri üzerinden sosyo-mekânsal farklılaşmaları incelemeyi hedeflemektedir. Mekânsal adalet, bu çalışmada yalnızca fiziksel erişim bağlamında değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik fırsatlara erişim açısından da değerlendirilmiştir (Erdoğan & Aslan, 2021).

Araştırma yöntemi olarak nitel bir yaklaşım benimsenmiştir. İlk aşamada, mekânsal adalet kavramına ilişkin kuramsal çerçeve literatür taraması yoluyla ortaya konulmuş; eleştirel kent kuramı, neoliberal kentleşme ve “şehir hakkı” tartışmaları üzerinden kavramsal bir zemin oluşturulmuştur. Bu kapsamda, kentsel mekânın tarafsız bir düzenleme alanı olmadığı; aksine toplumsal güç ilişkileri, ekonomik çıkarlar ve politik tercihler doğrultusunda şekillenen bir üretim alanı olduğu kabul edilmiştir. İkinci aşamada ise Türkiye’den seçili örnekler üzerinden mekânsal eşitsizlikler analiz edilmiştir. Büyükşehirlerde farklı gelir gruplarının yaşadığı mahalleler arasında gözlemlenen farklılıklar; yeşil alanlara erişim, ulaşım olanakları, kamusal hizmetlerin dağılımı ve yaşam kalitesi göstergeleri üzerinden değerlendirilmiştir (Bozkurt & Özgür, 2019).

Çalışmanın bulguları, Türkiye’de kentsel planlama ve tasarım süreçlerinin büyük ölçüde fiziksel gelişim ve ekonomik değer üretimi odaklı ilerlediğini, buna

karşın sosyal adalet boyutunun yeterince bütüncül bir şekilde ele alınmadığını göstermektedir. Özellikle düşük gelirli bölgelerde kişi başına düşen yeşil alan miktarının yetersiz olduğu, toplu taşıma erişiminin sınırlı kaldığı ve kamusal hizmetlerin denge-siz dağıldığı gözlemlenmiştir. Buna karşılık yüksek gelir gruplarının yaşadığı bölgelerde nitelikli kamu-sal alanların ve altyapı hizmetlerinin yoğunlaştığı görülmektedir. Ayrıca kentsel dönüşüm projelerinin çoğu zaman yerinden edilme süreçlerine yol açarak mekânsal ayrışmayı derinleştirdiği ve sosyal dokuyu zayıflattığı tespit edilmiştir (Tıǧlı & Tuncer, 2023). Bununla birlikte, kamu yatırımlarının mekânsal da-ğılımındaki eşitsizlikler de mevcut farklılıkları yeni-den üretmekte ve pekiştirmektedir (Tatoǧlu, 2025).

Sonuç olarak, yeni kentsel gündem bağlamında mekânsal adaletin sağlanabilmesi için planlama ve kentsel tasarım süreçlerinin daha kapsayıcı, katılım-cı ve eşitlikçi bir yaklaşımla yeniden ele alınması ge-rekmektedir. Bu gereklilik, yalnızca mevcut eşitsiz-liklerin giderilmesini değil, aynı zamanda gelecekte oluşabilecek sosyo-mekânsal adaletsizliklerin ön-lenmesini de kapsayan proaktif bir planlama anla-yışını zorunlu kılmaktadır. Bu doğrultuda, özellikle dezavantajlı grupların ihtiyaçlarını önceleyen, kırıl-gan kesimlerin kentsel hizmetlere erişimini güvence altına alan ve sosyal bütünleşmeyi destekleyen poli-tikaların geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Bununla birlikte, kentsel hizmetlerin dengeli ve adil dağılımını sağlayacak stratejik planlama araçlarının geliştirilmesi ve uygulanması gerekmektedir. Ula-şım, yeşil alan, eğitim ve sağlık gibi temel kentsel hizmetlerin tüm toplumsal kesimler için erişilebilir kılınması, mekânsal adaletin sağlanmasında temel bir ön koşul olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca, karar alma süreçlerinin demokratikleştirilmesi ve farklı toplumsal aktörlerin bu süreçlere etkin katılı-mının sağlanması, daha adil ve sürdürülebilir kent-lerin oluşturulmasında kritik bir rol oynamaktadır. Ek olarak, planlama süreçlerinde yalnızca fiziksel mekânın düzenlenmesine odaklanmak yerine, sos-yal ve ekonomik eşitsizlikleri azaltmaya yönelik bütüncül politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Mekânsal adaletin sağlanması, yalnızca normatif bir hedef değil, aynı zamanda sürdürülebilir, dirençli ve yaşanabilir kentlerin oluşturulmasının temel ko-şullarından biridir. Bu çalışma, Türkiyede mekânsal eşitsizliklerin görünür kılınmasına katkı sunarak, yeni kentsel gündem tartışmalarına eleştirel ve çok boyutlu bir perspektif geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Kentsel Gündem, Mekansal Adalet, Kentsel Eşitsizlik, Şehir Hakkı.

KAYNAKÇA

Bozkurt, M., & Özgür, D. (2019). Çocuklar için ka-musal mekânda sosyal adalet: Kadıköy-Sultanbeyli örneğinde kamusal açık ve yeşil alanların incelen-mesi. *Megaron*, 14(3). https://pdf.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON_14_3_I_IV.pdf

Erdoğan, S., & Aslan, R. (2021). Sürdürülebilir kalkınma için eşitsizliklerin azaltılması: Mekânsal adalet kavramı ışığında bir CBS uygulaması. *Hu-manities Sciences*, 16(1), 1–23. <https://izlik.org/JA98XR47MZ>

Harvey, D. (1973). *Social justice and the city*. Lon-don: Edward Arnold.

Tatoǧlu, M. (2025). 2014–2023 döneminde Türki-yede afetlerin mekânsal dağılımı ve kamu yatırımlarıyla ilişkisi: Mekânsal adalet perspektifinden bir analiz. *Urban 21 Journal*, 3(2), 202–215. <https://izlik.org/JA98CY63WC>

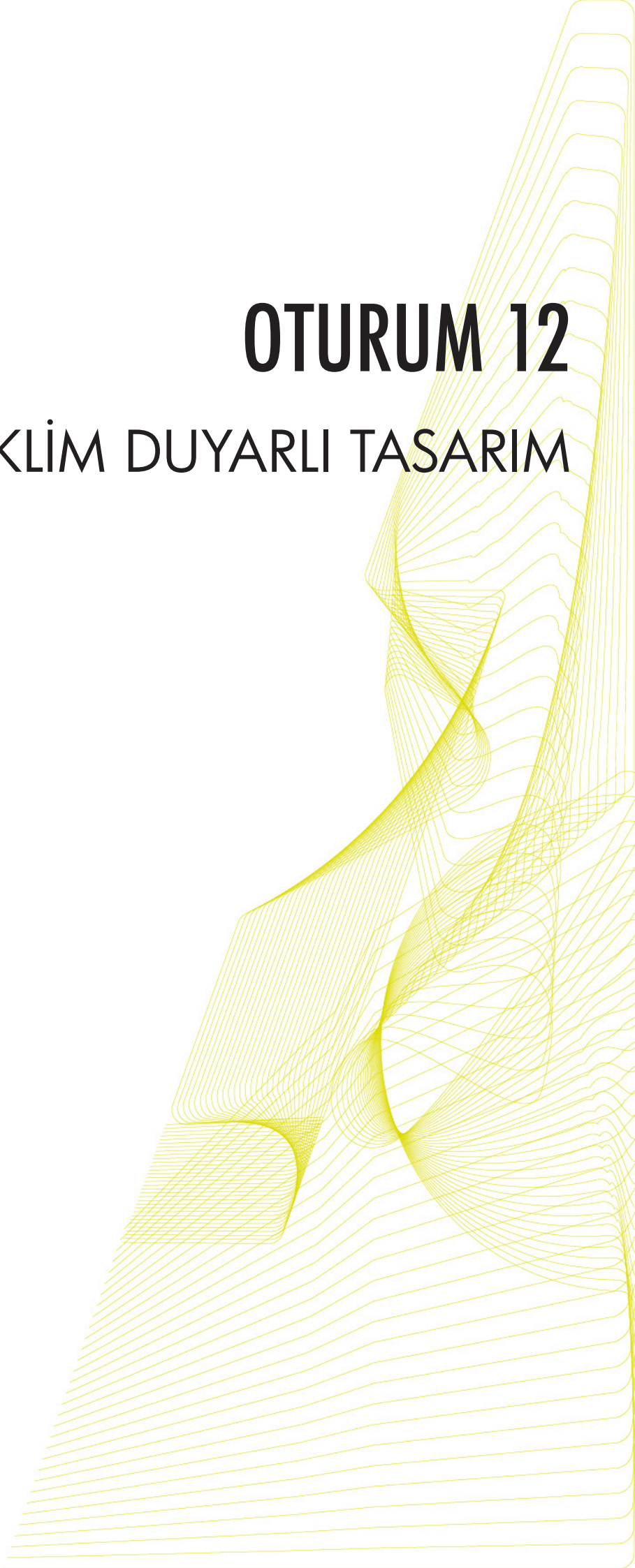
T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlı-ğı. (t.y.). *Yeni kentsel gündem (New Urban Agenda)*. YENİ KENTSEL GÜNDEM

Tıǧlı, E., & Tuncer, M. (2023). Kentsel dönüşümde toplumsal mekânsal adaletin boyutlarının değeren-dirilmesi: Ankara İmrahor Vadisi, Güneypark kent-sel dönüşüm projesi örneği. *Kent Akademisi*, 16(4), 2175–2195. <https://doi.org/10.35674/kent.1316944>

United Nations. (2017). *Yeni kentsel gündem (New Urban Agenda)*. <https://habitat3.org/wp-content/uploads/NUA-Turkish.pdf>

OTURUM 12

İKLİM DUYARLI TASARIM

Kentsel Konut Tipomorfolojilerinin Enerji Tüketim Performansı Üzerine Parametrik Bir Analiz: İstanbul Ataköy Örneği

Ezgi Siliğ

Yıldız Teknik Üniversitesi

Deniz Erdem Okumuş

Yıldız Teknik Üniversitesi

Küresel iklim değişikliği, artan sıcak hava dalgaları ve büyüyen kentsel nüfus, yapılı çevrede enerji tüketimini yalnızca bina ölçeğinde değil, yerleşme densite ve mekânsal organizasyon düzeyinde de kritik bir kentsel tasarım meselesi hâline getirmiştir. Bu bağlamda enerji etkin yerleşmelerin oluşturulması, yalnızca teknik bina çözümleriyle değil; yapı adası kurgusu, blok yerleşimi, cephe oranı ve morfolojik organizasyon gibi kentsel tasarım kararlarıyla birlikte ele alınmalıdır. Bu çalışma, kentsel tasarım ile enerji performansı arasındaki ilişkiyi konut tipomorfolojileri üzerinden inceleyerek, güncel kentsel tasarım gündeminde öne çıkan iklim duyarlı ve performans temelli yaklaşımlara katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Araştırma, İstanbul Ataköy toplu konut alanında yer alan dört farklı konut tipomorfolojisi — avlu, yarı-avlu, lineer blok ve moleküler blok — üzerinden yürütülmüştür. Çalışmanın temel hipotezi, planlama ve kentsel tasarım kararlarıyla şekillenen konut tipomorfolojilerinin, diğer tüm fiziksel ve teknik değişkenler sabit tutulduğunda, enerji tüketim performansında anlamlı farklılıklar ürettiği ve bu etkinin tasarım müdahaleleriyle değiştiği yönündedir. Bu kapsamda yapı malzemeleri, sistem özellikleri ve kullanıcı yükleri eşdeğer kabul edilmiş; morfolojik farklılıkların enerji performansına etkisi karşılaştırılmalı olarak analiz edilmiştir.

Araştırma iki aşamalı ve parametrik bir yöntemle kurgulanmıştır. İlk aşamada, seçilen konut tipomorfolojilerinin mevcut enerji kullanım yoğunluğu (EUI) değerleri parametrik enerji simülasyonları aracılığıyla ölçülmüş ve karşılaştırılmıştır. İkinci aşamada ise, enerji tüketimini azaltmaya ve kentsel tasarım ölçeğinde uygulanabilir iyileştirme stratejileri geliştirmeye yönelik olarak cephe oranı (Window-to-Wall Ratio – WWR) değişimleri ile çatı üstü

fotovoltaik (PV) sistem senaryoları tanımlanmış; bu müdahalelerin tipoloji bazında etkileri değerlendirilmiştir. Bu yönüyle çalışma, kentsel tasarım kararlarını enerji performansı verileriyle birlikte ele alan yenilikçi ve performans odaklı bir değerlendirme çerçevesi sunmaktadır.

İlk aşama bulguları, lineer blok tipolojisinin 44.55 kBtu/ft²·yıl ile en düşük enerji kullanım yoğunluğunu sergilediğini; yarı-avlu tipolojisinin 53.04 kBtu/ft²·yıl değeriyle daha dengeli bir performans sunduğunu; avlu tipolojisinin 89.8 kBtu/ft²·yıl ve moleküler blok tipolojisinin 102.5 kBtu/ft²·yıl ile daha yüksek enerji tüketim değerlerine sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuçlar, kentsel doku organizasyonunun ve tipomorfolojik kurgunun enerji performansı üzerinde belirleyici olduğunu göstermektedir.

İkinci aşama bulguları, yapısal müdahale senaryolarının her tipoloji üzerinde farklı etkiler ürettiğini göstermektedir. WWR senaryoları, cephe oranına ilişkin kararların tipolojiye bağlı olarak değişen sonuçlar doğurduğunu ortaya koymuştur. %35 oranı referans değer olarak alındığında, %50 WWR senaryosunda tüm tipolojilerde enerji kullanım yoğunluğunun arttığı görülmüş; en yüksek değer moleküler blok tipolojisinde 108.3 kBtu/ft²·yıl olarak ölçülmüştür. En düşük enerji kullanım yoğunluğu ise lineer blok tipolojisinde %35 oranında 44.55 kBtu/ft²·yıl düzeyinde gerçekleşmiştir. %25 WWR oranı ise tüm tipolojilerde aynı yönde iyileşme üretmemiştir. Bu bulgular, kentsel tasarım ve cephe organizasyonuna ilişkin kararların standart çözümler yerine tipolojiye duyarlı biçimde ele alınması gerektiğini göstermektedir.

PV senaryoları ise aktif yenilenebilir enerji sistemlerinin tüm tipolojilerde iyileşme sağladığını ortaya koymuştur. PV uygulaması sonrası EUI değerleri;

avlu tipolojisinde 89.8'den 82.2'ye, yarı-avlu tipolojisinde 53.04'ten 43.1'e, lineer blokta 44.55'ten 34'e ve moleküler blokta 102.5'ten 83.3 kBTu/ft².yıl değerine düşmüştür. En yüksek mutlak iyileşme moleküler blok tipolojisinde görülürken, en düşük nihai EUI değeri lineer blok tipolojisinde elde edilmiştir. Bu sonuçlar, aktif sistemlerin başarısının da başlangıçtaki morfolojik kurgu ile yakından ilişkili olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak çalışma, konut tipomorfolojisinin enerji tüketim performansını belirleyen temel kentsel tasarım değişkenlerinden biri olduğunu ortaya koymaktadır. Bulgular, enerji verimliliğine yönelik kararların tüm yerleşmeler için geçerli tekil çözümler üzerinden değil, her tipomorfolojinin mekânsal karakterine göre geliştirilen tipolojiye özgü stratejiler üzerinden ele alınması gerektiğini göstermektedir. Bu çerçevede çalışma, kentsel tasarım alanında iklim duyarlı, veriye dayalı, parametrik ve performans temelli yenilikçi yaklaşımların önemini vurgulamakta; yapı adası ölçeğinde enerji odaklı tasarım ve dönüşüm süreçleri için bütünlüklük bir değerlendirme çerçevesi önermektedir.

Yeni Bir Uygarlık Projesi: Güneş Kent Modeli

Çetin Göksu

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

21. yüzyıl kentleri; çevre kirliliği, küresel ısınma, enerji bağımlılığı ve jeopolitik çatışmaların birleştiği çok katmanlı bir krizle karşı karşıyadır.

Özellikle son dönemde Ortadoğu'da yaşanan savaşlar, modern kentlerin yalnızca kırılğan değil, aynı zamanda kitlesel yıkım, göç, açlık ve toplumsal çöküş üreten yapılar haline gelebildiğini açıkça ortaya koymuştur. Bu gelişmeler, mevcut şehircilik anlayışının sınırlarına ulaştığını ve yeni bir paradigma ihtiyacını zorunlu kıldığını göstermektedir.

Birleşmiş Milletler başta olmak üzere uluslararası kurumların aldığı kararlar, iklim kriziyle mücadelede yeni bir dönemin başladığını ilan etmektedir. Ancak mevcut yaklaşımlar büyük ölçüde mevcut kentleri iyileştirmeye odaklanmakta; bu ise yapısal sorunları çözmekte yetersiz kalmaktadır. Bu çalışma, çözümün yalnızca mevcut kentleri düzeltmekte değil; iklimle uyumlu, kendi kendine yeten ve krizlere dayanıklı yeni yerleşim modelleri geliştirmekte olduğunu savunmaktadır.

Bu bağlamda "Güneş Kentler", yeni bir uygarlık projesi olarak önerilmektedir. Güneş Kentler modeli, güneş enerjisini yalnızca teknik bir araç değil, yaşamın kurucu ilkesi olarak ele alır. Kent; enerjisini üreten, gıdasını sağlayan, su ve ekolojik döngülerini yöneten, doğayla uyumlu ve insan sağlığını öncelleyen bütüncül bir yaşam sistemine dönüşür. Bu model, çevre kirliliği ve küresel ısınmaya karşı yalnızca bir önlem değil, yaşamsal bir çözüm olarak konumlanmaktadır.

Çalışmanın yöntemi, mevcut kentleşme pratiklerinin eleştirel analizi ve enerji-ekoloji-toplum ilişkilerinin yeniden kurgulanmasına dayanmaktadır. Bu çerçevede Güneş Kentler modeli dört temel eksen üzerinde tanımlanmaktadır: enerji bağımsızlığı, ekolojik üretim, insan ölçeğinde ve katılımcı toplumsal yapı, doğa ile uyumlu kültürel dönüşüm.

Model, aynı zamanda küresel krizlere ve saldırılara karşı dayanıklı, yerel üretim kapasitesine sahip ve kendi kendini sürdürebilen bir yerleşim sistemini hedeflemektedir.

Güneş Kentler, yalnızca teknik bir şehircilik modeli değil; sağlıklı, halkçı ve kamusal yararı esas alan bir yaşam düzeni önerisidir. Bu yönüyle Atatürk'ün akıl, bilim ve halkçılık ilkeleriyle uyumlu bir kalkınma ve uygarlık anlayışını da yansıtmaktadır. Türkiye'nin yüksek güneş enerjisi potansiyeli ve yerel üretim kültürü, bu modelin uygulanabilirliğini güçlendirmektedir.

Sonuç olarak bu çalışma, şehircilik disiplini yeni bir uygarlık perspektifiyle yeniden düşünmeye çağırmaktadır. Güneş Kentler, mevcut kentleri onarmanın ötesinde; iklimle uyumlu, dayanıklı, sağlıklı ve bağımsız yaşam alanları kurmayı hedefleyen bir dönüşüm programıdır. Bu nedenle Güneş Kentler, bir alternatif değil, insanlığın geleceği için stratejik bir zorunluluktur.

Anahtar Kelimeler: Güneş Kentler, iklim krizi, çevre kirliliği, enerji bağımsızlığı, ekolojik şehircilik, uygarlık dönüşümü

İklim Değişikliği Bağlamında İklim Duyarlı KentSEL Tasarım ve Akıllı Çevre Teknolojileri

Eda Kaplan

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Yağmur Taşdemir

Son dönemlerde artan iklim krizi, kentlerdeki planlama ve tasarım yaklaşımlarını yeniden düşünmeyi gerektirmektedir. Artan sıcaklık, aşırı hava olayları, su yönetimi sorunları ve ekosistem tahribatı gibi etkenler yoğun nüfusa sahip kentsel alanlarda daha belirgin şekilde hissedilmektedir. Bu durumdan dolayı kentlerin planlaması, iklim değişikliğine uyum kapasitesini artıracak şekilde bir yaklaşım sergilenmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda son zamanlardaki literatür ve uygulama çalışmalarında ön plana çıkan kavramlardan biri iklim duyarlı kentsel tasarım yaklaşımıdır. İklim duyarlı kentsel tasarım, kentsel mekan tasarımlarının doğal çevreyle uyumlu biçimde planlanmasını, kaynak kullanımının azaltılmasını, ekolojik mekanizmanın korunmasını ve kentlerin iklim değişikliğine karşı daha dirençli hale getirilmesini amaçlayan bir tasarım anlayışıdır.

Teknolojik gelişmeler kentlerin yönetim ve tasarım süreçlerinde önemli rol oynamaktadır. Dijital teknolojiler, veri temelli analizler, sensör sistemleri ve akıllı altyapılar gibi uygulamalar günümüzde akıllı şehir ve akıllı çevre yaklaşımları kapsamında ele alınmaktadır. Akıllı çevre teknolojileri; çevresel verilerin izlenmesi, enerji kullanımının optimize edilmesi, su yönetimi, hava kalitesi takibi ve kentsel altyapıların daha etkin planlanması gibi alanlarda önemli olanaklar sunmaktadır. Bu teknolojiler kentsel tasarım süreçlerine veri sağlayarak kent mekânlarının daha sürdürülebilir ve duyarlı biçimde tasarlanmasına katkı sağlayabilmektedir. Bu nedenle günümüzde iklim değişikliği ile mücadelede ekolojik yaklaşımların yanı sıra akıllı çevre teknolojileri de giderek daha önemli bir rol oynamaktadır.

Bu çalışma, iklim değişikliği bağlamında gelişen iklim duyarlı kentsel tasarım yaklaşımlarının akıllı çevre teknolojileri ile nasıl bütünleşebileceğini tartışmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın temel araş-

tırma sorusu, iklim değişikliğine uyum sürecinde ortaya çıkan yeni kentsel tasarım yaklaşımlarının teknolojik gelişmelerle nasıl desteklendiği ve bu bütünleşmenin sürdürülebilir kentlerin oluşturulmasına nasıl katkı sağladığıdır. Bu doğrultuda çalışma, kentsel tasarım literatüründe son yıllarda öne çıkan iklim duyarlılığı, sürdürülebilirlik ve teknoloji temelli yaklaşımları bir arada ele alarak disiplinlerarası bir değerlendirme sunmayı hedeflemektedir.

Araştırma kapsamında öncelikle iklim değişikliği ve kentsel alanlar arasındaki ilişki ele alınmakta, ardından iklim duyarlı kentsel tasarım yaklaşımlarının temel ilkeleri literatür üzerinden incelenmektedir. Bu çerçevede yeşil altyapı, geçirgen yüzeyler, kentsel ısı adası etkisinin azaltılması, doğa temelli çözümler ve ekolojik ağlar gibi kavramlar değerlendirilmiştir. Daha sonra akıllı çevre teknolojilerinin kentlerin çevresel performansını artırmadaki rolü tartışılmıştır. Bu bağlamda sensör teknolojileri, çevresel veri izleme sistemleri, akıllı enerji ve su yönetimi uygulamaları gibi teknolojik araçların kentsel tasarım süreçlerine sağlayabileceği katkılar incelenmiştir. Çalışmada yöntem olarak literatür taraması ve vaka analizi yaklaşımı benimsenmiştir. Bu kapsamda konuya ilişkin ulusal ve uluslararası akademik çalışmalar incelenerek kuramsal bir çerçeve oluşturulmuş, ardından Türkiye’de akıllı çevre ve sürdürülebilir kent uygulamalarıyla öne çıkan kent örnekleri değerlendirilmiştir. Böylece iklim duyarlı kentsel tasarım yaklaşımları ile akıllı çevre teknolojileri arasındaki ilişki hem kuramsal hem de uygulama örnekleri üzerinden analiz edilmiştir.

Elde edilen değerlendirmelerin sonucu, iklim değişikliğine karşı geliştirilen kentsel tasarım yaklaşımlarının yalnızca fiziksel mekân düzenlemeleri ile sınırlı kalmadığını, aynı zamanda teknolojik altyapılarla desteklenmesi gerektiğini göstermektedir.

Akıllı çevre teknolojileri sayesinde kentsel çevreye ilişkin verilerin gerçek zamanlı olarak izlenmesi ve analiz edilmesi mümkün olmakta, bu durum kentsel tasarım kararlarının daha bilinçli ve çevresel açıdan duyarlı biçimde alınmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca bu bütünleşme, kentlerin enerji verimliliğinin artırılması, doğal kaynakların daha etkin kullanılması ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin azaltılması açısından önemli fırsatlar sunmaktadır.

Sonuç olarak çalışma, iklim değişikliğinin kentlerin tasarım anlayışını dönüştüren temel bir etken olduğunu ortaya koymakta ve iklime duyarlı kentsel tasarım yaklaşımlarının akıllı çevre teknolojileri ile birlikte ele alınmasının sürdürülebilir ve dirençli kentlerin oluşturulmasında önemli bir potansiyel taşıdığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda teknolojik gelişmeler ile ekolojik tasarım yaklaşımlarının bütünleşmesi, geleceğin kentlerinin planlanmasında önemli bir yönelim olarak değerlendirilmektedir. Türkiye bağlamında ise bu gelişmeler, kentsel tasarım yaklaşımlarının çevresel sürdürülebilirlik ve teknoloji temelli çözümleri içerecek şekilde değişmekte olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: İklim Değişikliği, İklime Duyarlı Kentsel Tasarım, Akıllı Çevre Teknolojileri, Sürdürülebilir Kentler, Kentsel Tasarım

